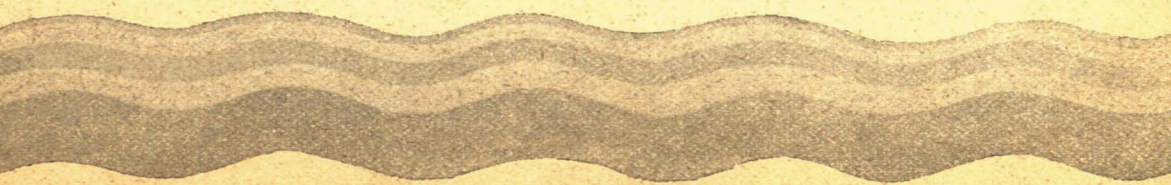

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>		
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Strēlerte, Veronika</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Švābe, Arveds</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Toma, Velta</i>	Nakts un diena	96
<i>Veselis, Jānis</i>		

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārd</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virburgā (E. Andersons) 115, J. Misiņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimietne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgalā	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

		Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums	153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele	49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda	161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts	6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts	100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments)	149
----------------------	---	-----

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība	57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme	178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja	162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi	29
	Jānis Poruks	127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru	123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu	169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani	82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis	67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirgensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

P i e l i k u m ā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Dīvas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmi 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Prōza

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobele, stāsts	210
	Zelmeņa vairogs, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Osvalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

Apcerējumi

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Egliša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grinbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Egliša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CĒLS

GARA DZĪVES MENEĪRAKSTS

Nr. 7/8 (10/11)

JŪLIJS/AUGUSTS

1946

EDVARTA VIRZAS DZEJA

DOMA BAZNĪCAS BALĀDE

*Simtgadējai katedrālei šinī naktī nenāk miegs:
Guļ tur zārkā latvju Burtnieks, bezgalības ceļinieks.*

*Ne uz ko viņš savas acis cieti slēgtas nepagriež,
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sveiž.*

*Pusnaktī no tempļa kaktiem pēkšņi kādi čuksti nāk:
Bīskapi un kardināļi, bruņinieki mosties sāk.*

*Dzīvi top šie akmens tēli, bailes lielas viņus māt.
„Ceļamies un ejam raudzīt, kas šis Gulētājs gan tāds?“*

*Seši gadu simti sakust, dzelžu troksnis atskan svešs,
Un ap zārku stājas zižļu, zobenu un šķēpu mežs.*

*Bruņām skanot kaŗa rikus dūsmās krata tie, bet pirms
Viņi atjēdzas, no zārka augšā ceļas Burtnieks sirms:*

*„Radija jūs pusnaktis — projām lai jūs pusnaktis atkal pūš!
Pieder man un manai tautai mūžīgākās dziesmas mūžš.“*

*Viņiem spars, šos vārdus dzirdot, asinīs un sirdīs siek.
Bīskapi un bruņinieki atkal akmens tēli tiek.*

*Ne uz ko vairs Burtnieks acis cieti slēgtas nepagriež.
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sveiž.*

*Aņņem veco katedrāli atkal senais mūžu miegs,
Lai dus mierā latvju Burtnieks, bezgalības ceļinieks.*

* *

*

Lai savā izturībā lieli esam,
Kas galu galā uzvaru mums dos
Šai cīņā pēdējā, kur savus kritušos
Kā karogus pa priekšu visai tautai nesam!
Es paredzu — mums drīza saule lēks,
Un atkal ieiesim mēs savā zemē iekšā,
Kamēr pa visiem ceļiem mūsu priekšā
Uz debess malu nīkrais naidnieks bēgs.
Un visu pieminēsim mēs kā sapni ļaunu,
Mums atdos seno prieku tēvu zemes gaiss,
Kad atkal iemirdzēsies, spodrināts par jaunu,
Uz mūsu laukiem arkls atstātais.
Jūs, dienas saulainās! Jūs, lauki tāli!
Tās spilgtās mirdzas, kas jums pāri zib —
Ar stipru roku sniedz ne saspotāji bāli,
Bet vīri tautai, kuŗa dzīvot grib.

SĒJĒJA DZIESMA

Ik pavasarus jaukus
Un kad jau rudens klāt,
Ar sētvēēm tad laukus
Mēs sākam apstaigāt.

Pa zemēm ejot melnām
Viss ap mums gaišs un silts;
No mūsu sausām delnām
Ēd maizi ļaužu cilts.

Lai labums būtu sējā,
Krīt graudi vienu viet',
Jo blakus lēnā vējā
Mums Lielais Sējējs iet.

SUDMALU JAUKAJĀ SALĀ

No Zaļās grāmatas

Vasaras vidū, vienu svētdien, sudmalu salā vajadzēja notikt kaut kam sevišķam. Mūsu zēni sen jau staigāja uz ķesteriem — mācīties dziedāt. Un kad noliktā svētdiena tuvojās, viņi pārnesa līdz lielu, koši zaļu papīra lapu, uz kuŗas resniem, spiestiem burtiem stāvēja:

ZAĻUMU SVĒTKI

Lapa tika uzsprausta saimnieku istabā uz naglas zem skrodeŗa vijoles, un es, cik iegāju, tik nenocietos neizlasījis, kas tur vēl tālāk bija ziņots, mazākiem burtiem.

Tur nu gan būs pasaules jaukumi, — es nopūtos, jo skaidri zināju, ka man šai paradizē netikt.

Kas tikai viss tur nebija sasolīts: Tautas dziesmas. Dziedās Neretas jaukts koris. Deja pie kaŗa orķestrā skāņām. Bufete ar spirdziņoŗiem dzērieniem. Vakarā mākslīga uguņošana. Par zirgu un virsdrēbju novietošanu tiks gādāts. Jā, bet ieeja... Ieeja pieauguŗiem 30 kap., bērniem 10 kap. — Kas man tās dos?!

Pagasts bija sūtījis seŗus pajūgus uz Jelgaviņu mūzikantiem pretim. Pirmdienas rītā tos atkal vajadzēja aizvest citiem saimniekiem. Atvest bija braucis arī mūsu Janks un pārbraucis zināja daudz ko stāstīt. Astonpadsmit vīru! Visiem vienādas cepures, mūdieŗi, siksnas. Zābaki ne ar trānu smēŗeti, bet vikŗeti ar vikŗi. Uz pleciem leŗpus paŗtēm, tādi raibi spārniņi kā eņģeļiem. Tikai, ar viņiem nebij varēts ne vārda pa latviskam pārmit. Janks pa krieviski zināja pateikt tikai „ruski zakuski“ un „ŗeboŗti koŗeŗ“, bet ſie pat ne tik daudz. Lai izskats ko izskats, bet spēle tad jau nu gan ellīga. Kādas tik tur stabules un taures! Taisnas un līkas, tievas un resnas. Tādas melnas no

koka, ar visādiem klapiŗiem. Misiņa ar trim spaidāmām pogām. Taures tik spoŗas, ka katrā vari spieŗeļeties. Daŗai resgalis uz zemi, citai uz augŗu, citai sānis. Kādi divi bija ielīduŗi savu tauru likumos un pūta vēl reŗņāk, nekā kad vērsis bauro. Paŗam lielākajam rokā vairāk nekā, kā tikai mazs kocinŗ, ar ko gaiņāties. Ŷesteros viņi tūlīt bija sastājuŗi jaunās mājas priekŗā un nospēŗējuŗi Regūtam tādu marŗu, ka tas aizņēmis ausis un teicis:

„Donnervetter! Tie jau ſauj kā ar lielgabaliem.“

Tas varēja gan tiesa būt. Jo arī es ganīdams biju dzirdējis ap pieminēto laiku tādu kā zemzemes dunoņu. Būtu vējŗ vilcis uz ſo pusi, varbūt es skaidri būtu sadzirdējis arī sikās taures un stabules.

Tālāko es varu stāstīt tikai no to ļauŗu mutes, kas bija zaļumos iekļuvuŗi un visu redzējuŗi un dzirdējuŗi, kas tur notika.

Viss tas bija pārāk liels, lai ņemtu pavirŗi. Tāpēc no visa, kas tika stāstīts, es sev iztēlojos skaidri skatāmu pasauli, varbūt daudz pārāku par to, kas tur nedaudzas stundas bija pastāvējusi sudmalu salā. Es tajā dzīvoju dienām, nedēļām, jā, pat gadiem. Vēl ſodien.

Neretas sudmalu jaukā sala!

Līdz tam neviens ſo upes likumu, ko ieŗgoja pa labi jaunupe, pa kreisi vecupe, un kur nekā vairāk nebija, kā gar ūdens malu pelēkie elkŗņi, rets ievu krūms, un vidū ne visai liels zāles laukums, nebij iedomājies saukt par jauku; bet tagad, kur tas tā bij nodēvēts uz simtām krāsainām lapām, kas tika izplatītas pa visu pagastu un ārpagastiem, sudmalu sala paturēja ſo apzīmējumu uz visiem laikiem.

Zaļumu svētki!

Sudmalu galā, kur šaura zemes strēmele šķir vecupi no jaunupes, pakrēslī sēd divi vīri, cienīgi saimnieki. un pārdod ieejas biļetes līdz ar mazām svētku nozīmītēm, kas jāpiesprauž katram viesim pie krūtīm. Spīd koši saule. Ūdens, spraukdamies pa slūžu šķirbām, tikko manāmi šalc. Sudmalas stāv svētdienas mierā. Tilta dobe ir zili melna, baltām putām izraibota, kas nemitīgi griežas un grozās. Un tad uzreiz kā pērķona spēriens norīb bungas, ierūcas taures un iekviecas stabules. Cilvēki satrūkušies palecas gaisā un tad smaidīdami sāk celt kājas augstāk un veicīgāk, jo viņi nu ir padoti mūzikai.

Pēc marša sākas visādas dejas, kas košiem burtiem iegrieztas biežā papīrā un uzstādītas līdzās paaugstinājumam, uz kā sēd mūzikanti. Gluži kā baznīcā dziesmas. Tā katrs viens var zināt, kā to deju sauc, ko viņš dejo. Tas jaukākais ir, ka pat vakarā un arī naktī šie burti nenodziest, bet kļūst vēl stiprāki; jo aiz krāsainā papīra, ar kādu burti pārklāti, deg svece. Dejotāju sarodas aizvien vairāk. Zāle drīz vien ir noplakusi, un pēc pāris stundām laukums put kā lielceļš.

Pienāk brīdis, kad spēlnieki atstāj savas taures un pazūd baltajās teltīs, lai paēstu pielīgtās vakariņās un izdzertu pa pudelei alus. Pa to laiku viņu vietā sastājas dziedātāji un noskandina vairākas dziesmas. Balsis brīžam jauki saskan, brīžam nesaskan nemaz, un dažā pavisam apklust, jo dziedātāji nav raduši par naudu dziedāt un taisni tad, kad visi viņos uzmanīgi klausās. Klausītāji tomēr ir mierā un sit plaukstas katras dziesmas beigās un arī vidū, kad koŗa vadītājs grib uzdot jaunas, pareizākas balsis. Ik

dziesmas beigās aplausi nāk arī no Kundaŗāru pakrastes, kur sasēdušies vai simts bezbiļetnieku. Kārtīgie apmeklētāji, ko sauc par publiku, pagriež galvas uz piekalni un sevī nodomā, ka tiem tur vismaz vajadzētu kļūst, ja želojuši izdot dažas kapeikas; bet publikas un svētku rīkotāju nenovīdība nebūt neierobežo tur to ļaužu prieku. Viņi dzird mūziku un dziesmas ne sliktāk par tiem tur lejā. Un kas zina, tumsā, kad sāksies uguņošana, varbūt viņi redzēs to vispilnīgāk.

Jā. Uguņošana ir zaļumsvētku galvenais numurs. Uguņošana ir kaut kas skaists un bezgala uztraucošs. Varbūt taisni tāpēc, ka ilgst tikai dažus acumirkļus. Raķete sprakstēdama un šņākdama uzšaujas augstu gaisā, līdzīga trakai astes zvaigznei. Paks! Tur augšā tā pārsprāgst un izbeŗ veselu klēpi dzirksteļu, vai laiŗ lejup zilas, zaļas un sarkanās bumbiņas.

„Cik žēl!“ visi novaid, kad bumbiņas izdziest un acis redz vairs tikai melnu tumsu.

Bet nav jau raķetes vien, ar ko uguņotāji priedē publikas acis. Vēl tur ir telegrafs. Pāri visam laukumam, no staba līdz stabam, augstu gaisā izstiepta tieva aukla. Pa to šaujas uguns šautra no viena gala uz otru, atsit pret stabu un ar tādu pat ātrumu dodas atpakaļ. Telegrafs kas telegrafs. Un vēl tur ir pati saule, sarkana, kā lecot vai rietot. Tā margo, joņodama ap savu asi, un kad ir beigusi spīdēt, tad vēl labu brīdi klab tītavas, pie kuŗām rēgojas četras izdegušas raķetes.

Zaļumi Neretas jaukāŗ sudmalu salā.

Tādi tie bija toreiz, tādi vēlāk, varbūt arī vēl šogad. Mainās tikai cilvēki, bet viņu prieki un bēdas pastāv mūŗīgi.

GALVENIE RAKSTI

Stāsts

(Beigas)

Uz brīdi stājies un sviedrus ar piederu kni no pieres noberzjis, tāpat kā vakar to vectēvs uz stalažām darīja, Boņs paskatās uz visām trim mucām, un viņam uz brīdi paliek bail šī lielā melnuma, kas te ir pacēlies no tik maza darvas spainiņa. Viņam pat ienāk prātā — vai tik eņģelis sargātājs, tādus darbus redzēdams, nav aizbēdzis aiz šķūņa un varbūt pat raud... Tas drīz atkal aizmirstas, un vēl nenokrāsotais baltums velk viņu klāt kā aiz matiem turēdams. Arī baltie skaleni dabū pa krustam uz sāniem, vai pa melnam lokam. Kas vēl te ir balts? Ā — maizes abra! Bet tā pieslieta tik neizdevīgi, ka nekā godīgi viņai nevar piekļūt. Boņs noliek darvas spaini un nopūlas abru apgāzt uz mutēs. Diezgan smaga.

„Jurik, ko tu stāvi muti ieplētis! Nāc palīgā!“ Boņs uzkriedz.

Sinī bridī kāds nostājas kambaņa durvīs un viņa lielā ēna uz labu brīdi aizsedz gaismu kambarī. Boņs atskatās un sastingst. Pār viņu pēkšņi nolīst aukstums un karstums, tumsa un gaisma, sapņu mākonis, kas viņu ir sedzis, pēkšņi atkāpjas, un viņa galva ir pilna skaidrības.

Durvīs stāv vectēvs. Viņš tausta ar rokām sev ap acīm, ap pieri un matiem. Brīžiem viņš paver muti un, ne vārda nepasacījis, atkal sakniebj lūpas. Viņš vēl nevar aptvert, kā viss, kas te rītā ir bijis tīrs un balts, tagad ir melns kā velna nosēdēts.

Klusumu pārtrauc Juriks, sacīdams:

„Mēs klāsojām faļonus.“

Vectēvs vēl nesaka ne vārda. Viņš iet dziļāk kambarī un šūpo galvu, kā šūpojas laiva, kas taisās apgāzties. Tad viņš saņem Boņi pie rokas un ved ārā. Turpat pie kambaņa ir liela slotā. Ar kāju uzspēris uz slotas biežā gala, ar otro roku izvelk daudzrīkstainu

zaru. Vēl arvien neviena vārda nesakot, sāk krist pirmie zara šmikstieni uz Boņa biksēm. Pie vienas rokas pieturēts, Boņs skrien ap vectēvu kā piesiets kumeljš spārdīdamies un palēkdāmiem, bet vēl neraud. Vectēvs šoreiz grib viņu iepērt tā, lai Boņs varētu sirsniģi paraudāt. Par tādu elles melnuma taisīšanu uz jaunajām mucām, kuņas vēl vakar bija baltas kā jauna bērza tās un kuņas vectēvs bija nolēmis parādīt visiem sābriem, par tādām Boņam vajaga paraudāt, jo arī vectēvam pašam te gribas raudāt. Vēl lokus trīs ap vectēvu apskrējis, Boņs palecas visaugstāk un ar elsām no viņa krūtīm skan garš un ass spiedziens.

„Ak tu, smutu kalps!“ drūmi izrūc vectēvs un nomet zaru pagalma smiltīs.

3.

Boņs elsodams bēģ. Projām no mājām! Projām no visas šīs nežēlīgās un netaisnās pasaules!

Kā uguns un vētra ceļas no bikšu vietas un apņem galvu, acis, domas un viņa balsi. Kauna un aizvainojuma spiediens krūtīs ir tik milzīģs, ka, liekas, sirds ir palikusi tik maza un saspiesta kā zirņa pāksts, drīzi jau liekas, ka viņas nemaz vairs nav. Boņs skrien gar dārzu uz pļavu un garos kungstienos aizraujas elpa un ilgi krūtīs nevar ievilkēt jaunu gaisu. Tad krūtīs atbrīvojas, Boņs skrien vēl ātrāk un pirmā doma ir — nomirt, iznīkt, izjukt pa pļavu kā migla! Tad vēl asāk cērtas jaunās domas — izdarīt sev galu tā, lai visi, visi — vectēvs, vecāmāte, Malvīne, tēvs, Justs, Salimons un Juriks redz viņu guļam beigtu, lai staigā apkārt un lai raud raudādami. A — ā! Paraudiet, pa-

raudiet, es domāšu, bet es būšu beigts, neel-pošu un pat vairs nešņaukšu degunu.

Milzīgā ātrumā no pļavmalas šņākdams nāk pretī resnais vītols. Skriet ar galvu taisni vītola stumbrā iekšā! Jā, un beigts! Bet kad Boņs jau ir gluži tuvu vītolam, viņa mudīgās kājas parauj to sāņus un aiznes tālāk. Tad pretī nāk mārks, liels, dziļš, melns mārks, tikpat melns kā Ēģiptes faraons uz vectēva baltās mucas kambārī. Tur nu gan man jāatrod savs gals, Boņs ātri domā, apņēmies no visas sirds. Bet kad melnā un slapjā nāve ir pavisam tuvu, tās pašas viņa kājas viņu parauj sāņus, nošalc gaŗais grīslis un viņš ir atkal stingri nolemtai nāvei gaŗām. Gan varbūt ir arī labi, ka mārķā nē, jo tur ir daudz lielo, zaļo varžu. Labās nāves pazaudēšanu Boņs mazliet attaisno, īsu brīdi par to padomādams un bēgdams tālāk, tālāk projām.

Aiz pļavas pret veco Asnu ciemu ir pakalns. Paskrējis piekalnē, viņš nokrīt smilgās uz mutes un raud un vaid kungstēdams. Tad klusē brīdi un plēš smilgas abām rokām — visas, kas ir tuvumā apkārt. Nu jau ir drusku atpūties un elpot var vienmērīgāki un atrodas arī pazaudētā balss, un viņš sāk raudāt balsī. Boņs paceļ galvu, paskatās, vai vectēvs, vai kāds cits no mājām nenāk viņu meklēt. Nē, tur nevienam nav sirds! Brīdi pārstāj raudāt un vēro, kādi skaisti, sarkani skursteņi ir Asnu ciema mājām un cik liels, balts stārķis stāv savā pērklī vecās priedes galā pie ceļa. Nebūtu slikti tur aiziet un paskatīties. Arī Stūŗa kalns nav tālu. Tur ganos ir Justs ar visu suni. Varētu aitas pārīdīt un ar balto aunu pabadīties, jo viņš ir tolis, viņam nav ragu, tikai plata, cieta un dumja piere.

Bet tad atkal kopā ar asaru straumi no visiem senāko atmiņu dziļumiem un no pēdējās stundas negoda ceļas lielas sāpes un visu bijušo un nākošo dzīvi ietin rūgtos dūmos. Kad jau ir nolemts nomirt, tad nu ir jānomirst. Vairs nevar nemirt. Senāk Boņs ir dzirdējis, ka mirstot cilvēks izstiepjoties.

Arī viņš grib mirt taisni tā kā visi labi cilvēki mirst — apgriežas uz muguras, saliek rokas zem galvas, izstiepjas cik spēj un skatās zilajās debesīs, kuŗās no vakaru puses pret augstumu slienas divas baltu viļņainu mākoņu svītras. Ai, kaut atmācis vectēvs un redzējis, kā es gribu nomirt, tad viņš gan dabūtu zināt, ka tā nedrīkst bērnus sist līdz nāvei! Vajadzēja jau tai miršanai nākt — vai no debesīm noskriet, vai no smilgām izlist, vajadzēja gan! Bet viņas nav! Tādu lielu nomiršanu, kas beidzas ar vešanu uz kapiem, tādu jau Boņs galu galā nemaz negrib, bet tikai tādu, no kuŗas nobītos i vectēvs, i Malvīne un Juriks un visi raudātu kā nopērti, bet Boņs domātu — ā, pagaidiet, dabūjāt gan! Mātes gan būtu ļoti žēl, ja viņa raudātu, tad arī pašam mirušajam Boņam gribētos raudāt.

Saule jau slid uz vakaru pusi, bet vēl ir tik spodra, ka visi smilgu gali mirdz un visa piekalne laistās kā brūnā samtā. Putni pa lazdām un pa visu gaisu dzied un dauzās tā, it kā viņiem pasaulē nemaz nebūtu vectēva. Ir gan tiem dzīve! Un mājās rej Rozba. Varbūt tur kāds ienāk. Varbūt Tancis, vai kāds no Caru draugiem un mani neatradīs mājās.

Boņs pieslejas sēdus. Un tā arī būs, ka mājas ir par tālu, lai tie varētu nelaimi dzirdēt. Nevienš tur nedzird viņa raudāšanu un varbūt nezina, ka te viņš grib jau pat nomirt. Jāpaiet drusku tuvāk. Neceļas. Tie tur mājās vēl redzēs, ka es pats eju atpakaļ. Boņs rāpo labu gabalu pa piekalnes smilgām uz māju pusi un apstājies ilgi vēro — kas gan tagad mājās notiek? Neviena galva pat nepakustas uz šo pusi.

Lēnām un bez apstājas Bonī sāk augt liels rūgtums un dusmas. Viņš zina, kad ir lielas dusmas, tad arī sirds ir liela. Jūt arī, to nu viņš tagad skaidri jūt, ka sirds krūtīs atdzīvojas un piebriest arvien lielāka, milzīgi liela. Droši vien tā ir jau tik liela kā tas kālis, kuŗu vakar mēs ar Justu nocēlām Caru dārzā, kad govīs bija aizgājušas uz to pusi, —

domā Boņs. Jā, tu, vectēv, un tu, Malvīn, un jūs visi domājat, ka lieliem vien var sāpēt sirds vairāk kā galva vai kāja, bet man nē? Nu, tad jūs to redzēsīt! Gan es jums atdarīšu! Kad dos man ēst, es vairs neēdišu. Kad vectēvs mācis pātarus un litanijas, es sacīšu — bē, bē! Un Jurikam viena kniebiena vietā gurnā tagad kniebšu trīs reizes!

Paliek vēsāks. Saule jau pie paša rieta sarkana un pa visu zemes un debesu nomali skaista līdz sāpēm. Piekalni jau sedz māju ēnas. Čačinādami un pikstēdami pa piekalnes smilgu biezokni staigā ne? kādi eži, vai sermuļi, vai citi kādi mūdži. Vēl iekost var. Daži esot pat tādi, no kuŗu koduma varot nomirt. Boņs pagriežas un trūkstas augšā.

Kāju pie kājas likdams, viņš paiet gabalu uz māju pusi. Bet nu pietiek! Tālāk gan vairs nē, lai viņi paši nāk no mājām un pasaka: Lūdzu, Bonīt, nāc. Mums visiem tevis žēl. Vectēvs bija vainīgs, bet ne tu.

Pa pagalmu viņi staigā gan. Varbūt nāks? Tur ir vectēvs, tēvs, Malvīne, arī māte. Bet neviens nepaskatās uz šo pusi, it kā te nemaz pasaules nebūtu.

Boņs nogulstas atkal zālē un raud. Viņš neraud ne par daudz, ne par maz, bet pietiekami stingri, lai vainīgie pagalmā varētu sadzirdēt. Viņš paceļ galvu, paskatās. Tie tur pagalmā neviens nedzird, pat nepaskatās, ni! Šinī brīdī Bonim ienāk prātā eņģelis sargātājs. Jā, viņš lielās bēdās stāv klāt un palīdz. Arī Bonim nupat liekas, ka šis eņģelis čukstētu: Raudi stiprāk, citādi mājās neviens nedzirdēs. Kāpēc nē, to Boņs var pavisam labi, pat tā kā neviens vēl nav pratis raudāt. Tad viņš paceļ balsi ar garu ievilcienu un palaiž, ko māc, un pār vakara klusuma pļāvām un kalniem ar visām skaištām atbalsīm noskan kā pastardienas taures pūtiens. Gaidīdams, kas nu notiks, viņš piestāj raudāt. Ilgi tā nevar raudāt. Vajag daudz spēka.

Pagalmā dzird tēvu sakām:

„Nemiet to darvas kubulu un lieciet kopā

ar teļiem aizgaldā! Citādi vēl sanāks viss pagasts viņa blāvienus noklausīties.“

Ja tā tēvs saka, tad gan labāk vajadzēja nomirt. Boņs nokar galvu un iet lokā ap mājām, pārdomā un paraud gan klusāk gan stiprāk. Kaut māte būtu iznākusi. Laikam gan visi ir norunājušies. Nākošo loku Boņs met jau tuvāk mājām, jo ir jau krēslaināks, un pār pļavu guļ biezs miglas ezers. Kad viņš iet ap dārzu, gar klēts galu kāds iznāk un tuvojas, un tas nav neviens cits, kā tas pats vectēvs. Piegājis vispirms viņš noglāsta Boņa galvu, tad saņem viņa roku un saka: „Neraudi vairs.“

Vectēva rokas pieskāriens Bonī sajauc pretestības un spīta asumu ar to dīvaino saldo un žēlotāju siltumu, kas vienmēr nācis no vectēva, un viņš, skaļi šņukstēdams, iet vectēvam līdzī pagalmā. Tur ir nevien visa pašu saime — tēvs, māte, vectēvs, Malvīne, Justs un Juriks, bet ir arī Salimons un garais Pēteris, kas ir Malvīnes draugs un tāpēc Boņa ienaidnieks. Viņi visi — gan par zilajiem rakstiem, gan par darvu un baltajām mucām runādami un pavaidēdami, it kā viņi būtu tie nopērtie, bet ne Boņs — staigā no jaunās istabas uz kambari un atpakaļ.

„Malvīn, iedez lukturi. Ir vērts pamatīgi apskatīties Boņa vienas dienas veikumu. Tas puika ir ar ilenu“, saka Pēteris, bet Boņs viņam labprāt spertu ar kāju, ja būtu lielāks.

Vectēvs ved Boni istabā un pabīda pie galda, kur stāv jau nolikts pilns šķīvis ar medu, maize un karote.

„Sēsties, paēd. Mums tā iznāca tāpēc, ka tu biji mulķītis un daudz sadarīji tāda, ko vairs nevar atpakaļ atdarīt.“

Tad sanāk istabā gan bārdamies, gan smiedamies visa saime. Arī Pēteris ir te, un viņš smeļ vienā gabalā.

„Sēsties, ēd un bučo vectēvam roku, ka viņš vēl tevi tā žēlo. Tu pēdējā laikā tikai sliktus vien darbus esi darījis un par daudz bāries ar Malvīni un plāpājis“, saka māte.

Ja tā māte saka, tas sāp par dziļu. Boņs jau atkal ir tuvu raudīnam. Nav tiesa, viņš

nav darījis tikai sliktus darbus vien. Ir arī labi bijuši.

„Tā ir, kā māte saka. Tāpēc tā iznāca — tās melnās mucas un tas pēriens“, saka arī vectēvs.

Ak tad tā, miļo vecotēv, es sliktu vien darījis?

Sastieptām, drebošām lūpām Boņs nostājas pret visiem.

„Es sliktus vien darbus darījis un pļāpājis? Vai es nemācījos pātarus un litanijas no galvas? Kas tad baroja un auklēja Juriku? Vai es nekapāju sivēniem lakstus un vai neskatījos, lai bites neaizspieto prom no mājām? Vai es pavasarī neaiznesu tēvam sētuvi uz tūrumu? Mām, vai es tev nesatinu baltās vilnas dzijas kamolos tik lielos kā Jurika galva, jā? Bet kad tu, vectēv, šeku' vecaimātei nočiepi lielo šņabja pudeli, tad tanī ieliki lielo sarkano piparu un noslēpi klētī rudzu arodā, vai es to kādam pļāpāju? Nevienam! Un kad tu šeku' par šo pašu Pēteri sacīji, ka tas ir liels teļa galva, vai es stāstīju kādam? Ni un ni! Toreiz, kad tu pie Andrieva biji stiprā alus par daudz sašāvis un nākdams mājās pie Vēdzelnieka laipas nogāzies un nevarēji vairs piecelties un paiet, vai es tev nepalīdzēju mājās atnākt? Kad Justs upes malā caur krūmiem slepus skatījās, kā meitenes peldējās, arī to es nevienam neteicu. Šie abi divi — Malvīne ar Pēteri katru vakaru mīlējas aiz dārza pa miglu, to es jau sen zināju, bet vai es pļāpāju? Kad mēs abi ar Justu drusku pazagām kāļus Caru dārzā un norunājām nevienam nesacīt, es arī nesacīju. Un tu, Malvīn, kad tu...“

„Gana, gana! Pietiek!“ no sastingušā kļusuma istabā apķeras māte un pārtrauc Boņa lielo aizstāvēšanās runu. — „Sēties un ēd. Paēdis neaizmirsti vectēvam roku nobučot un noskaiti Tēvs mūsu un Sveicināta, ka vēl tik labi tev viss ir beidzies.“

Istabā ir mijkrēslis un biezs kļusums. Visi stāv gridā skatīdamies un runāšanas vietā vairs tikai kāšē. Pēteris nemanīti izslīd pa

durvīm. Klusē arī vectēvs un tēvs. Tikai Juriks kliegdams metas uz to pusi, kur stāv Bonim noliktais šķīvis.

„Man aļ medu!“ viņš šļupstēdams kliedz un pieskrējis paķer nevis mazāko, bet lielāko karoti.

„Tu kā grābsi ar to lielo karoti, tā te vairs nepaliks“, Boņs saka Jurikam, atņem viņam lielo, bet iedod tējkarotīti.

Tad Boņs pats metas pie šķīvja un skaudīgi un steidzīgi smel medu ar lielo karoti. Bet jau drīzi vien sāk ēst arvien lēnāk, negribīgāk un beidzot brālim atdod lielo karoti un pats paņem mazo.

Saldums no mutes Bonī izstaigā pa visu augumu un pamazām sāk apņemt arī sirdi. Viņš ir tik noguris un laimīgs, ka te nav vis kāds smilgains kalns ar ēžiem un vabolēm, bet gan istaba, kur ir māte, vectēvs, tēvs, vecāmāte un Justs un Juriks, kas ar gaŗu mēli laiza medaino zodu tāpat, kā to dara mazi šuneļi.

„Kumeļš vien jau vēl ir. Ko no viņa daudz var gribēt“, tā vectēvs saka, un Boņam ir tik patīkami, ka viņš nav nomiris piekalnē pret Asniem, vai arī ielēcis mārķā, kuŗā vārdes lielas kā truši, bet ir te, blakus vectēvam un var būt viņa kumeļš. Viņš pieceļas, pārmet krustu, nobučo vectēvam roku un tad skaidrā, sirsnīgā balsī skaita Tēvs mūsu un Sveicināta Marija.

„Vai tu nekad vairs tā nedarīsi?“ vaicā vectēvs, Boņa galvu glāstīdams.

„Nekad, nekad, miļo vecotēv, ja arī tu tā nedarīsi.“

„Ko tad es?“ vectēvs paceļ galvu.

„Ja tu nekrāsosi sarkano faraonu un mani vairs nepērsi, tad es arī nekrāsošu melno faraonu, goda vārds!“

„Labi, labi...“ saka vectēvs, un smejas visa istaba.

„Šonakt tu gulēsi ar mani klētiņā?“ saka vectēvs.

„Abi vienā gultā“, saka Boņs, un viņi abi iet pār pagalmu uz klētiņu. Lielais zilums pār pasauli ir spoži zvaigžņots un zvaigznes

mirkšķina baltu, zeltainu un sārtu gaismu. Pagalma smilts zem basām kājām ir vēl silta no dienas saules. Vasaras naktī visa zeme klusi skan ilgās pēc sava lielā Dieva.

„Vecotēv, vai mans engēlis sargātājs vairs nebēgs no manis?“ pēkšņi ievaicājas Boņs.

„Vairs nē. Viņš ir pie tevis.“

„Nu tad viss ir labi“, saka puika, un viņš ir laimīgāks kā šīs dienas rītā pirms savām lielajām bēdām.

„Redzi, manu rezgal, ko es tev vēl gribēju pateikt... Tu man esi liels savvaļnieks, tāds dauzoņa kā ecēšnieks zirgs. Bet kad paaugsi, tavs pats prātiņš tevi iemaus. Bet tas, kas bija šodien — tāds uguns numuriņš no manas puses tavām biksēm — tas ir vajadzīgs, vai kā vajadzīgs! Kad es augu, pats visādas svētības dabūju. No tā auga prāts un labu ļaužu gods. Viss tas, kas ar tevi šodien notika, arī tas pieder pie galvenajiem rakstiem, par ko es tev stāstīju. Piemini, ko es saku. Dzīvē tu to sapratīsi.“

Boņs klusē. Par tādiem galveniem rakstiem nu gan viņš nav domājis, kur nu lai vēl par tiem pricētos. Bet ja nu tā vectēvs saka, tad varbūt viņš zina arī kaut ko no tiem. Boņs pārdomā to visu un viņā ir liels maigums pret vectēvu pēc tik liela rūgtuma.

„Vecotēv!“

„Nu, puisīt?“

„Es mācīšos. Es mācīšos visus, visus rakstus saprast. Bet ja mēs abi runājam kā gudri cilvēki, tad ir tā, ka pāršana nu gan nav nekādi raksti. Tu te man, vecotēv, netaisi jokus par daudz!“

Vectēvs neatbild. Viņš tikai kāšē. Boņam liekas, ka vectēvs smejas pa tumsu, bet to jau nevar redzēt. Ujā, vectēvs arī reizēm ir liels blēdis!

Aiz miglas, aiz pļavām dzied. Tancis dzied tik žēli, ka sāp.

„Dzirdi, vecotēv, kā Tancis sērīgi dzied? Man vienmēr Tanča žēl.“

„Kāpēc tad tev viņa tik žēl?“

„Tāpēc, ka Pēteris tik bieži nāk pie mūsu Malvīnes.“

„Tā?“ Vectēvs pagriežas pret Boni. „Tā? Vai tad tu tur ko zini?“

„Zinu.“

„Tā? Ā, nu tas gaŗais pie Malvīnes man vairs nenāks, nenāks vis vairs!“ vectēvs to saka diezgan bargi, kā kaut ko atcerēdamies, un, to dzirdot, Boni apņēm tik liels un silts vilnis, ka viņš varētu vēlreiz vectēvam roku nobučot un pātarus noskaitīt.

Kad viņi ir apgulušies vienā gultā, abi runā brīdi par baložiem, kas klēts paspārnē dūc zem spāres. Boņs sameklē vectēva roku, paņēm viņa resno īkšķi savā saujā, kā vienmēr to ir darījis, kad mazs bija, jo kopā guļot turēšanās pie vectēva īkšķa Boņam jau no divu gadu vecuma ir bijis lielākais nodrošinājums pret tumsu, bailēm, vientulību, spokiem un pret visu citu ļaunu.

Boņs iemieg pie vectēva īkšķa turēdamies un vectēva siltajā likumā ielidīs. Sapnī redz, ka pa pagalmu uz viena skrituļa brauc abi faraoni — tas sarkanais, kuŗu vectēvs bija istabas galā iekrāsojis un arī tas melnais no kambaŗa. Viņi abi ir dzīvi faraoni. Viens tāds kā Tancis, otrs tāds kā Pēteris. Viņi abi brauc tik jocīgi gāzelēdamies, un jaunais suns rej vienā riešanās. Tad Pēterļa faraons pazūd. Ir vairs tikai Tancis. Viņš vairs nebrauc, viņš tikai dzied. Tancis dzied tik skaisti, ka griezes pārstāj griezt un visas brūnās smilgas piekalnē pret Asnu ciemu pārvēršas sudraba smilgās, un Tancis iet pa viņām un dzied, un skan viss kalns. Boņs sāk skriet uz turieni un atmostas un pie-trūkstas gultā sēdus.

„Guli, guli“, saka vectēvs, puikam aplikdams roku ap pleciem. „Guli, es esmu tepat pie tevis.“

Boņs no jauna saņēm saujā vectēva īkšķi un klausās, kā zem paspārnes dūc baloži.

SVĒTLAIMĪGO SALA

Stāsts

* Kopā ar pārējiem bēgļiem no patvertnes dienas gaismā iznāca arī Aloīzs Sarma.

Viņš noskurinājās kā suns pēc aukstas un negaidītas peldes, lai gan patiesībā bija nosvidis.

Balta un asa rudens saule mirdzināja acīs, un brīdi Sarma stāvēja pie pagraba izejas pētidams, uz kuŗu pusi iet.

Šī bija jau piektā trauksme, kuŗu viņš kopš vakarvakara piedzīvoja, izkāpdams Fridricha ielas stacijā.

Varbūt tā bija laime, ka bumbas nemeta, bet Aloīzs juta, kā drebēja viņa ceļgali pēc ikkatra nervu saspilējuma.

Viņš raudzījās svešajā ielā un ļaudīs, kas kā zemzemes tērces tagad saplūda vienā lielā straumē un šalca gaŗām. Pēkšņi viņu atmodināja daži latviešu vārdi, ko izrunāja divas jaunas sievietes, aizplūzdamas straumei līdzi.

Ak jā, arī viņš taču nebija gluži viens. Kur bija palicis Sārtaputns, viņa draugs Sārtaputns?

Pamezdamī ēdnīcā pasūtīnāto sakņu viru un alu, viņi abi bija skrējuši uz šo pusi, turēdamies līdzi nelielai grupai kaŗavīru. Bet patvertnes vājajā apgaismojumā starp piecdesmit sešdesmit cilvēkiem viņš žurnālistu nebija varējis saskatīt.

Nepatikami, domāja Sarma. Bet Sārtaputns viņam bija jāstarp, citādi diez' vai no šīs elles paša spēkiem viņš varēs izkļūt. No šī gigantiskā kapa — Berlīnes bija jātiek ārā, cik ātri vien iespējams.

Ik mirkli varēja izziņot jaunu trauksmi. Varēja krist bumbas un trāpīt tieši to patvertni, kuŗā viņš bija atradis slēptuvi.

Aloīzs nodrebīnājās no jauna un savilka plīša mēteļa jostu pavisam cieši ap savu kalsno stāvu. Viņš bija vājš, sauss, ap trīsdesmit gadiem jauneklīs, melnām raga brilēm uz plata deguna un plāniem pirkstga-

liem, it kā no naudas skaitīšanas. Bet, paldies Dievam, ar naudu Aloīzam nekādas lielas un tuvas attiecības viņa dzīvē nebija bijušas. Drīzāk tās viņam šad tad bija pietrūcis.

Viņa tēvs bija ilgus gadus. Āgenskalna satiksmes tvaikonīšu kasieris. Viņš, Aloīzs, šodien bija tautsaimniecības maģistrs un dzimtenē bija kādas kredītiestādes virsgrāmatvedis.

Varētu teikt, ka savā laikā Aloīzs Sarma skaitījās par apdāvinātāko un iznesīgāko jaunekli bankas aprindās. Ja nebūtu uznācis kaŗš, viņš būtu kļuvis par padomes sekretāru. Viņš to zināja un nesāja savu zinātnisko gradu ar tādu pat cēlumu un smalku žestu kā plīša mēteļi un mīksto platmali, kas viņu darīja mazliet neparastu un svešzemniecisku dzimtenes ielās.

Uz Vāciju viņš bija atklīdis viens, līdzi citiem izsūtāmiem bēgļiem. Viņa vienīgā radnieciskā saite — māte palika pie savas māsas, kuŗas vīram Čiekurkalnā piederēja siena un auzu tirgotava.

Īsi priekš kaŗa Aloīza Sarmas dzīvē bija iestājies laiks, kad visādā ziņā viņš jutās nobriedis spoţai nākotnei. Līdzās savam ikdienas darbam viņš sāka domāt par doktorēšanas. Tāpat viņš lēnām sāka apskatīties pēc sievas, savas „ideālās otrās puses“, kā viņš pats to sauca. Viņš bija pārliecināts, ka gaišās nākotnes izredzes droši atļāva viņam vērt ik kuŗa katra direktora, profesora vai valstsvīra mājas durvis un meitu bildināt.

Pāraudzis savu senču — zemnieku, vēlāk — sīku pilsētas ļautiņu vienkāršo kārtu, Aloīzs Sarma pacēlās ar savu mag. oec. akadēmisko šķirā, kam nebija nekā kopēja ar pārējo, vienkāršo pūli, kas derēja tikai parastajam maizes darbam.

Bet tad uznāca kaŗš.

Karš pats par sevi jau nebija slikta lieta. Tas bija, tā sakot, pasaules gaisa izvēdinātājs. Karš nebija slikts, ja karēja citi, un par postu, badu un šausmām varēja mierīgi palasīties avīzē pie labi klāta vakariņu galda vai darbā, tējas stundā, starp pulksten 13-iem un 14-iem.

Bet kad lēnām un draudīgi pār viņu pašu pacēlās šis Damokla šķēps, Aloīzs bailēs pazaudēja miegu un ēstgribu. No iesaukšanas kara klausībā viņam izdevās izvairīties tā, ka viņš dabūja dažas tautsaimniecības stundas kādā ģimnazijā. Karā aizgāja tie, kam nebija sakaru un kam nebija atpirkšanās naudas. Un tā Aloīzs Sarma paglābās līdz pēdējai dienai. Viņš ticēja savai laimei.

Laime bija arī tā, ka bēgļu ešalonā viņš iepazinās ar žurnālistu Sārtaputnu un sadraudzējās ar to. Sārtaputnam bija apnikusi klausīšana dažādiem kungiem, un kamēr viņa pārējie kollegas devās uz Liepāju „turēt pēdējo cietoksni“, Sārtaputns laidās prom kaut ko meklēt, kaut ko piedzīvot, kā viņš viņiem teica, apsolīdams par visu korespondēt.

Aloīzam patika viņa neparastais kustīgums un īpašība, tā sakot, „nokrist vienmēr uz kājām“. Galvenais — žurnālistam bija milzīga pazīšanās ar direktoriem, sabiedriskiem darbiniekiem, profesoriem, ar tādiem, par ko Aloīzs varēja tikai sapņot. Un tas viņu drošināja un saistīja pie šī cilvēka, kas, sajūsmināts savukārt par Aloīza noblesī, gatavojās kļūt viņa draugs.

Bet tagad, šādos apstākļos viņš baidījās pazaudēt Sārtaputnu, ar kuņu, likās, laime bija savedusi kopā.

Kaut kur tuvumā vajadzēja atrasties alus pagrabam, kur viņi pirms trauksmes bija sēdējuši. Vai tas nebija „Zelta rags“? Nākošā, nē, tam vajadzēja būt aiznākošā ielā. Un Aloīzs Sarma dāvās turp.

Jā, tur jau viņš bija, šis jauneklis ar faunisko smaidu lūpās, pie sava alus kausa. Vēl divi citi atradās pie viņu galda. Viens — mazs resnītis seskādas kažokā, otrs —

vairāk nobružājies kaulains vīrs kuplu matu cekulu, neskūtu seju.

Arī pie vairākiem citiem galdiem varēja dzirdēt latviešu valodu. Šie laudis bija nule kā sanākuši pēc gaisa briesmu atsaukuma. Arī daudzajos ienācējos varēja atšķirt latviešus no mākslotajiem prūšiem. Latvieti varēja pazīt pēc viņa gaitas, kas nebija ne pārāk ļodzīga, ne viegla. Viņš kāpa smagi, it kā to cieši turētu zeme un zābaki būtu piebiruši lekna, irdena māla, zemnieks gāja it kā vagas skaitīdams, un ap viņu lidoja kāda klusa rāmuma un pieticības smarža.

Grūtāk jau dažbrīd nācās atšķirt latvietes no vācietēm, sevišķi tās, kas savas drānas nesāja pēc Parīzes un Vīnes modeļiem. Un tomēr, viņu būtņu spirtais dabīgums un lielo un slaido kāju harmoniskais daiļums bija tas, kas noteica piederību skaidrai un veselīgai tautai.

Arī Aloīza brillu stikli ienākot bija fiksējuši slaida auguma gaišmati brūnā kažociņā. Uz kuplajiem matiem bija spilgts, krustains galvas lakatiņš. Viņa stāvēja viena, pagriezusies pret logu un likās kaut ko nepacietīgi gaidām, jo Aloīzs redzēja viņas nemierīgi šūpoto kāju sarkanās ādas zābaciņā. Bet vairāk arī nekā no šīs pievilcīgās būtnes viņam netika, jo, galdam pārliecies, ar rokas mājienu viņu dedzīgi sauca Sārtaputns.

Aloīzs Sarma atkal jutās pie savējiem un drošībā. Trauksme likās aizmirsta. Žurnālists viņu iepazīstināja ar abiem kungiem. Mazākais, kam neizteiksmīgo roku pastrapie pirksti bija no vietas nobārstīti zelta un dārgakmeņu gredzeniem, saucās Andrejs Īve, dzirnavnieks, bet otrs, lielais un stūrainais vīrs, apaudzis bārdas rugājiem, bija gleznātājs Valts Šķepaste.

— Kollēga arī ar veselu ādu cauri? — viņu smaidot uzrunāja Sārtaputns un piebīdīja krēslu. — Nupat kungiem beidzu izklāstīt mūsu plānu un vervēju sabiedrību. Ceru, ka jums nekas pretim nebūs, ja ņemsim viņus līdzī.

Tālāko viņa runu pārtrauca pienācis pa-

jauns vīrietis līdz zodam sapogātā melnā mētelī un apnesātā platmalē, kuŗu viņš sasveicinoties tikko pacēla. Viņš atgādina liķu vedēju, domāja Sarma.

— Ha! — iesaucās žurnālists, — pats īstais! Kungi laikam nepazīst — Žanis Skara — jauna uzlecoša zvaigzne pie literatūras kritikas debesīm. Viņš mērojis ceļu uz Liepāju cauri Rīgai no Vidzemes gala.

Bālais vīrs pasniedza miklu, šauru roku un, apgriezies ap sevi, kaut ko nomurmināja.

— Man sieva . . . — liekas, viņš teica un raudzījās uz pūliti bēgļu pagraba stūrī, kur stāvēja arī glītā, gaŗā gaišmate.

— Bez kādām ierunām tev jābrauc mums līdzī ar visu sievu un bērniem, cik tev viņu arī būtu. Tu būsi lielisks papildinājums mūsu sabiedrībā. Vai esi ko citu izlēmis, kurp? — Sārtaputns dedzīgi jautāja.

Skara sakustināja rokas, apjucis un nevarīgs.

— Nekā nezinu. Tikai šorīt iebraucām. Informējamies bēgļu birojā. Bērnu mums gan vēl nav . . . —

— Neviens nekā nezina, — nikni nospļāvās Šķepaste un vienā paņēmiēnā izdzēra kausu. — Zina tikai to, ka fīreram valgs ap kaklu. Ja kāds šo jezgu savedīs kārtībā, tad tikai latviešu zēni. Jūs redzēsī.

Skara, visiem par brīnumu, bija aizsteidzies pie gaišmates un, pavilcis to sānis, sačukstējās.

— Viņš, nabadziņš, kaut kur ceļā starp Rīgu un Dancigu apprecējies, — izmeta Sārtaputns.

— Nav slihta gaume. — norūca Šķepaste, ar vienu aci šķielēdams uz kaktu, — būtu man labs modelis . . .

— Bērniem es tomēr principā esmu pretim, — teica Sarma, — tā vienmēr ir lieka kņada. Un šīnī gadījumā, kad mēs gribam nodoties, tā sakot, augstākai dzīvei . . .

— Tad man jāatsakās, — sakustējās Īve.

— Nē, nē, nē, — Sārtaputns dedzīgi sa-

tvēra viņa elkoni, — to tik nē! Bet jūsu bērni taču jau lieli, cik es zinu.

— Šopavasār beidza . . .

— Nu ja, nu, — nomierinājās Sārtaputns, — tur taču nav ko runāt.

— Bet es baidos, ka Matilde negribēs. Viņai vairāk vajaga kino, sabiedrības, izbraukumu. Es viņai to apsolīju. Viņa zinot kurortu, kur erchercogs Kārlis kādreiz esot nokritis no zirga.

— Jā, tas nu neiznāks, — teica Sarma un jutās priecīgs, ka tiks vaļā no cilvēka, kas viņam no pirmā mirkļa nebija simpatisks. Bet tad viņš sajuta žurnālista papēdi uz savas kurpes purngala.

— Jā, tas nu, diemžēl, neiznāks, Īves kungs, — Sārtaputns atkātoja, — bet pasakiet savai kundzei, ka tas, kur mēs braucam, būs kurorts, kur tieši priekš desmit gadiem viesojās Velsas princis un slēpējot izlauza kāju. Tas notika taisni 1934. gada 24. jūnijā.

Mazais vīriņš gandrīz vai palēcās.

— Tas man der, tas der! — viņš sauca un sita plaukstas un kļuva tik jautrs, ka visiem pārējiem bija līdzī jāsmejas.

— Jūs sapratīsī, ka man šīs tā saucamās sabiedrības līdz kaklam, — Īve teica, — tā nav cits nekas, kā tikai naudas aizpumpēšana. It kā es būtu kāds Krezs. Sieviete paliek sieviete. Viņai patīk, ka viņai visi apkārt šā un tā. Kad nu vēl būtu kāda jaunā. Es arī reiz gribu mieru.

Pa to laiku bija atkal pienācis bālais un klusais Skara.

— Es nevaru braukt uz jūsu kalniem, — viņš teica, — mana sieva domā doties radiem līdzī uz Saksiju, uz Drēzdeni.

— Pasakiet taču viņai, ka tais kalnos reiz slēpējot kāju pārlauzis Velsas princis, tad redzēsī, ka brauks. Hī, hī, hī, — smējās Īve.

— Viņa nebrauks, — apgalvoja Skara.

Sārtaputns slepus piegrūda Sarmam ar elkoni.

— Jau tik ātri . . . tupeļu varonis, — viņš čukstēja.

— Nē, nē, — starpā iemetās Šķepaste, — jūs nobumbos. Noteikti nobumbos.

— Vai tad tur arī? ... izbrīnējies Skara jautāja. — Drēzdeni nebumbošot. Esot tāds nolīgums ...

— Vai ar tavas sievas radiem? — zoboja viņu Sārtaputns, un visi atkal smējās, izņemot pašu Skaru, kas nelaimīgs raudzījās uz kakta pusi. Kundze viegli atmata galvu un atsmaidīja kā mazam bērnam, kad to iedrošina. Tad viņa savilka zaļzildzeltēno lakatiņu stingrāk zem zoda un nāca uz sēdētāju pusi.

Pirmais kājās pielēca Šķepaste, tad visi pārējie, tādā bijībā, it kā būtu ieradusies kāda karaliene.

Viņa bija patiešām skaista.

Vaigs atgādināja rožainu porcelānu vai pērles maigo vizēšanu. Un uzaču samtainie loki kā varavīkšņu tilti, liecās no taisnā deguna kaula līdz pašiem šaurajiem un gleznajiem deniņiem, viegli ēnodami visu vaigu dzidrumu. Lielajās lūpās bija skaidri iezīmēts amora loks.

Šķepaste gluži mēms raudzījās viņā kā parādībā.

Pirmais šoreiz attapās Sarma un piedāvāja kundzei krēslu. No tā viņa laipni atteicās. Viņa tūlīņ iešot. Esot jāiegādājas vilciena biļetes.

Sārtaputns izstiepa pretim abas rokas.

— Apžēlojieties, cienījamā kundze, kur jūs skriesit? Tikai mazu brīdi, un mēs jums visu izskaidrosim. Arī jūsu vīra kungs visu nav vēl dzirdējis. Tikai dažus mirkļus uzmanību.

Beidzot viņa ļāvās pierunāties un nosēdās. Nosēdās arī visi pārējie. Īve izvilka zelta portsigāru un piedāvāja vispirms kundzei. Viņa graciozi paņēma. Sārtaputns pasteidzās ar uguni. Šķepaste muti bija aizbāzīs ar milzīgu vācu cigāru, kas kūpēja un smirdēja kā ogļu vilciens, bet savā izklaidībā viņš paņēma arī no Īves portsigāra, un, bāzdams cigareti mutē, salauza pret cigāru. Arī Sarma paņēma, lai gan parasti nesmēķēja.

Vienīgi Skara nesmēķēja. Viņš sēdēja uz paša krēsla stūriša, rokas saņēmis klēpī, un šad tad uzmeta pa klusam skatam sievas iedošajam vaigam.

— Lieta tāda, — iesāka Sārtaputns, — ka Berlīnē mēs palikt nevaram. Riskanti ir apmesties arī jebkuŗā citā pilsētā. Kamēr mūs nenokļū darba pārvalde un neiebāz ieroču fabrikās, mēs esam brīvi un varam iet, kurp gribam. Redziet, — viņš tagad griezās pie Skaras kundzes, — mēs esam nolēmuši, tā sakot, pazust kalnos. Mēs dibinām koloniju, kur būtu reprezentēti mūsu garīgās dzīves pārstāvji. Šeit jūs redzat jau mūsu žanra gleznotāju Valtu Šķepasti, te, lūk, Aloīzs Sarma — tautu saimniecības pārzinātājs, pēc dabas mistiķis, un šeit — Andrejs Īve ... Tie ir cilvēki, kam pirmām kārtām rūp garīgās vērtības un kas šīs vērtības un paši sevi visiem laika griežiem cauri gribētu saglabāt nākamībai, savai tautai. Cik ilgi vēl šis nežēlīgais kaŗš vilksies, tas grūti pasakāms. Es gribētu gan apgalvot, ka mēs tur kalnos mieru sagaidīsim ... un tur mēs būsim pasargāti no jebkādam nejaušībām. Tur nav nedz trauksmju, nedz bumbu. Visapkārt miers, bezgalīgi plašs miers un klusums ...

— Pastāstiet viņai taču par to Velsas princi, — nenocieties iemeta Īve. —

Sārtaputns nelikās dzirdējis. Viņš atslēja galvu pie krēsla atzveltnes un piemiedza acis kā deklamējot: — Mēs būsim tur kā uz svētlaimīgo salas, kā grēku plūdus Noass savā šķirstā. Un nokāpsim tikai tad, kad pār visām ielejām pludos miera zvanu skaņas.

— Un tur nebūs nedz šķiršanās, nedz citu kādu sērgu. Tur priecāsimies tādos priekos, kam nav gala nevienā galā. — Sārtaputna tēlojumu mēģināja pārspēt balamute Šķepaste.

Atskanēja vispārēji smieklī, un runātājs mazliet aprāvās, it kā pats nokaunējies savas daiļrunības.

Par visiem skaļāk smējās Skaras kundze, un ap viņas piesārtušo seju kā gaiši eņģeļi dejoja dzeltenās matu cirtnas.

Pēkšņi no jauna atskanēja trauksme. Daži nobālēja. Sarma vaigus pārklāja viegls zaļganums.

— Tas vēl neko nenozīmē, — teica Īve, — tā tikai priekštrauksme. Runājiet vien tālāk. Es šai sasodītajā pilsētā dzīvoju jau nedēļu un zinu, kur tuvumā droša patvertne. Turpiniet vien, Sārtaputna kungs.

— Tas jau arī bija viss, ko es gribēju teikt, — viņš atbildēja.

No blakus galdiņa piecēlās sirms, patukls kungs un, pagriezies pret viņiem, latviski teica:

— Atļaujiet. Mans vārds — Zemols.

Sārtaputns paklanījās viņam pretim: — Ja nemaldos — profesors Zemols?

— Tā ir, — svešais atbildēja, — atvainojiet mani, ka nejaušības dēļ esmu jūsu pārrunu liecinieks. Mani ļoti interesē šī lieta. Sakiet lūdzu, kā sauc vietu, kur jūs domājat apmesties?

Sārtaputns saskatījās vispirms ar Sarmu un tad nedroši paskatījās uz Īvi.

— Patiesību sakot, mēs neesam vēl īsti izšķīrušies, — Sarma atbildēja drauga vietā.

— Es domāju uz Minchenes pusi. Varbūt kaut kur pie Garmišas, kalnos... — teica Sārtaputns.

— Pareizi, pilnīgi pareizi! — dedzīgi iesaucās profesors, mazliet tusnīdams savā apalumā. — Vispārīgi ņemot, jūsu ideja apsveicama. Tikai tā mēs saglabāsim savas tautas garīgos spēkus. Es jums ļoti ieteiktu Garmišu. Arī pats es tur esmu apmeties pārziemošanai. Bez mums tur vēl dzīvo arhitekts Spodris. Tā ir maza kalnu viesnīciņa. Tuvākais ciems, kur iepērkamies pārtiku, ir 5 kilometri.

— Jauki! — iesaucās gleznotājs, — turp, turp, mans mīlākais, turp manas ilgas iet! — Tad viņš pieliecās Skaras kundzei un pavisam kļuva kā žūžinot jautāja: — Vai jums, cienītā, patīk kalni?

Viņa neatbildēja, bet smaidīja vienu no saviem brīnišķīgākajiem smaidiem.

Bīstama sieviete, nodomāja pie sevis Sarma.

— Es jums pateicos, profesora kungs, — piecēlās Sārtaputns. — Tātad norunāts, kungi. Tā lieta jādara ātri. Kad jūs braucat, profesors?

— Rītvakar uz Mincheni.

— Mēs braucam jums līdzi.

— Vai nevar šovakar? — ieminējās Aloīzs Sarma. — Šie uzlidojumi. Varbūt, ka šonakt... — bet, pamanījis mazu zobgalīgu smaidu Skaras kundzes sejā, aprāvās. — Nu, bet kritiķa kungs, ko tas saka?

— Kundze brauks, tas taču pats par sevi saprotams, — nopietni apgalvoja Šķepaste.

Arī Īve likās būt apmierināts. Viņš skatījās: — Mēs četri. Šķepaste — divi, Sarma, Sārtaputns... Ak, jā, Skaras kungs ar kundzi... Tātad desmit.

— Labi, — teica profesors, — par uzņemšanu nebaidieties. Vienīgais, ko es lieku pie sirds, — varbūt mazliet kapitāla.

— Cik? — uztraucās Šķepaste. — Tūkstoš marķu?

— Apmēram tā es domāju, kungi, — atbildēja profesors.

Skanēja atsaukuma sirēna. Visi piecēlās uz iešanu. Stacijā viņi nolēma satikties tikai rītvakar.

— Man patīk šī dēka, — atvadoties teica Rita Skara.

— Jūs to saucat par dēku, kundze? — Sarma prasīja. — Tā ir dziļa un nopietna lieta.

Viņa aizgriezās un neatbildēja, saņēmusi vīru aiz melnā un stīvā elkoņa.

Sarma ar Sārtaputnu palika vieni.

— Nu, izdevās? — žurnālists prasīja. — Tā ir tīrā laime ar šo profesoru Zemolu. Viņa mums vēl tikai trūka. Spodža vārdu es arī kaut kur jau esmu dzirdējis. Jūs redzēsīt, ka par mums, tas ir, par mūsu kalna koloniju, rakstīs vēl kādreiz Latvijas vēsture.

— Man nepatīk šis gredzenotais Īve, un Šķepaste pārāk banāls. Es nesaprotu, kāpēc jūs tik ļoti dzenaties pēc viņa. To vajadzēja

pirmo atstāt bumbām par upuri, — Sarma teica.

Sārtaputns iesvilpās.

— Pagaidiet, jūs redzēsīt, ka Īve mums vēl noderēs. Viņam ir nauda, miļlais, viņam ir nauda... — Sārtaputns no jauna iesvilpās. — Pirmā izdevīgākā brīdī es no viņa aizņemšos.

— Mūsu sabiedrībā neiederas augļotāji un naudas kalpi.

— Tik ilgi, kamēr mums tās pašiem netrūkst.

Šai naktī Sārtaputns paņēma Sarmu sev līdz, lai to izguldītu pie kāda kolēģas, kas te Berlīnē strādāja bēgļu avīzes redakcijā.

Ap pusnakti viena pilsētas daļa piedzīvoja gaisa uzbrukumu, un nākošā dienā bija atkal vairākas trauksmes.

Bet vakarā tomēr visi sastapās stacijā, lai sveiki un veseli brauktu tālāk uz Mīncheni.

Tās bija pirmās kopējās vakariņas Šecingera kundzes pansijā.

Viņi bija ieradušies noguruši un negulējuši un tikko spēja aptvert brīnišķās ainavas, cauri kuŗām tos divi zirgu pajūgi uzvilka kalnos. Vismodrākais ceļā bija Šķepaste, kas, izvilcis bloku, mēģināja ko uzskicēt no kalnu milzeņiem. Bet arī viņš beidzot pagura. Viņam blakus sēdēja Īve, kas viņu tirdija gleznot viņa portretu, bet no kā Šķepaste īsi un strupī vienmēr atteicās, līdz, nevarēdams atkratīties no lūdzēja, sāka simulēt aizmigušu.

Samiegojušies un pārguruši no ceļa grūtībām, beidzot viņi bija nonākuši pie mērķa.

Aloīzam Sarmam viegli drebēja roka, kakla saiti sienot, kas vairāk gan bija no nekurinātās istabas aukstuma, kā no satraukuma. Tikai piecas minūtes trūka no septiņiem, bet kakla saites mezgls sametās vienmēr šķībēns.

Nolāpīts, sodījās pie sevis Aloīzs, šis septiņas markas dienā arī likās drusku par sāli. Maize, sviests un vēl viens otrs tāds sīkums, kas skaitījās pie dienišķiem izdevumiem, varēja tos līdz astonām markām sa-

dzīt. Līdz jaunam gadam viņš varētu ar savu naudu izkulties, bet pēc tam? Mazliet neērti bija par to Sārtaputnam pagaidām vēl atzīties.

Īgnumā viņš raustīja kaklasaiti tā, ka tā savilkās kā cilpa ap kaklu un draudēja to noslāpēt.

Tai brīdī bez klauvēšanas iedrāzās Sārtaputns. Bez svārkkiem, nosvidis un izpūris. Arī noskuvies viņš vēl nebija.

— Kas te par lietām? — viņš jautāja Sarmam un, nelaimīgi pamanījis, atbrīvoja tautsaimniecības maģistru no valga.

— Tūliņ būs vakariņas. Kamēr es visus izkārtoju... — viņš sūrojās. Uzņēmos saimnieciskos pienākumus. Garīgais vadītājs būs Zemols. Nu vēl jāieskrien pie Skarām, kundze ļoti lūdza. Tur kaut kas nav kārtībā. — Paraudzījies spogulī, viņš iesaucās: — Mana bārda, mana bārda! — un izmetās pa durvīm.

Tūliņ arī atskanēja smalks zvaniņš. Pulkstenis bija tieši septiņi.

Mag. oec. Aloīzs Sarma bija uzvilcis savu vienīgo, tumšo vakara uzvalku un jutās apmierināts. Arī kaklasaite beidzot sēdēja labi.

Viņš izgāja priekštelpā, kur viena otrai blakus atradās baltas, numurētas durvis un kāpa lejā pa brīnummirdzošām novaskotām kāpnēm. Abās pusēs sienmaļi bija izraibināti seniem kokgriezumiem kā rotaslietu kastīšu vāki. Puskrēslā viņam patecēja gaŗām meitene bavāriešu zemnieces tērpā un palocīja celi. Viss likās spodrs un krāšņs kā leļļu mājā.

Aiz stikla durvīm, kur skanēja radio, vajadzēja atrasties ēdamai telpai. Istaba bija gandrīz tukša. Viegli krustoto galdsegu aplāts, vidū stāvēja galds ar tukšiem šķīvjiem un alus kausiem. Tas droši bija domāts viņiem.

Sarma vēl nesēdās, jo negribēja būt pirmais, bet nolēma apskatīt briežu un stirnu ragu kolekciju, kas klāja gandrīz visas četras sienas līdz pat griestiem. Arī griestu luksturis bija divi milzīgi, žeburaini briežu ragi.

Tikai tad pie radio galdiņa viņš pamanīja divus sēdētājus, kas ēda vakariņas. Tas bija vīrietis pusmūža gados un sieviete kupliem kaparkrāsas matiem, gērbušies sūnu zaļā kamzoli un tādās pat biksēs. Tie likās būt slēpētāji, kas atgriezušies no kalniem. Viņi klusi sarunājās viens ar otru un, kā likās, dzēra karstvīnu.

Vēlreiz Sarma pievērsa skatu sievietei, kuŗa viņu valdzināja ar matu smalko sarkanīgo mirdzumu. Un viņam ienāca prātā Dālija, viņa pirmā un vienīgā mīlestība ģimnazista gados, kuŗai bija tikpat neparasti smalki un iesarkani mati. Arī viņa tos nevarēja valdīt, un brīžiem kā ugunskurs tie kvēloja ap viņas mazo, sīko sejiņu.

Kā viņš visus šos garos gadus bija viņu pavisam aizmirsis! Viņi izšķīrās pēc skolas beigšanas kāda maza nieka dēļ. Tas laikam bija kādas mazas zobgalības dēļ, ko viņa citām meitenēm par viņu bija izmetusi. Sarma aizdomājās, kā tas gadijās. Viņš atkal bija dzimtenē, mājās.

Kāds krietni nošķaudījās, un durvīs stāvēja Šķepaste. Aiz viņa tūliņ nāca Īve ar savu svītu — lielo resno kundzi, apaļīgo meitu un dēlu, kas nelidzinājās ne vienam, ne otram. Bija vājš un salicis un pastāvīgi turēja vienu roku bikšu kabatā.

Sarma pagājās pretim. Vesels smaržu mākonis appludināja viņu no abām dāmām, kaut meitenei nebija vairāk par sešpadsmit gadu.

Kundze pastiepa zelta važās un sprādzēs iekalto roku skūpstam.

— Sakiet, vai jūs 1939. gada 4. maijā nebijāt arī Francijas sūtniecības pēcpusdienas tējā?

— Bet, mamma, tas taču nav tas avižnieks, — ieteicās meita.

— Tautsaimniecības maģistrs Aloīzs Sarma, jūsu padevīgs kalps, kundze — Sarma pusnopietni teica.

Kundze atrāva roku, un tūliņ Sarmas plaukstā iegula Marionnas jaunkundzes strupā roķele asiem, koši krāsotiem pirkstu na-

giem. Viņš juta, ka meitene stiepa savu roku uz augšu, lai viņš to noskūpstītu. Bet viņš nenolicās . . .

Viņi sasēdās ap galdu. Vienīgi Šķepaste aizvilkās viens pats galda viņā galā.

Tūliņ ieradās arī profesors Zemols ar mazo, drukno saimnieci, kas nesa ceptu kartupeļu bļodu un aknas mērcē.

— Labu ēstgribu — viņa vēleja, nolikdama vakariņas uz galda.

Profesors viņu iepazīstināja ar katru no viesiem.

— Paprasi taču par to princi, — Īves kundze bakstīja savu vīru, bet viņš kaut ko norūca.

— Mana sieva un meita lūdz viņas atvainot. Bijušas šodien gaŗākā pastaigā kalnos un jūtas nogurušas, — teica profesors, apkārt raudzīdamies. — Redaktora vēl nav? . . . Un jaunais pāris? . . . Es domāju, mēs negaidīsim.

Tād viņš ieraudzīja abus vientuļos sēdētājus pie atsevišķā galdiņa.

— Ā, madame — viņš veikli pārsoļoja pie tiem, — quel plaisir! un, saņēmis kundzi pie rokas, veda viņu pie pārējiem. Vīrietis sekoja.

— Atļaujiet, — viņš iepazīstināja vispirms ar Īves ģimeni.

— Dālija Augstkalne un arhitekts Spodris. Tie ir šīs mājas visvecākie iedzīvotāji. Viņi ēd atsevišķi tāpēc, ka kundzei diēta. Bet mūsu sabiedrībā viņi piedalīsies. Varbūt, ja kundze jutīsies diezgan stipra, viņa mums ko mūzikā atklās . . .

Sarma sēdēja aiz brīnumiem mēms. Tā taču tomēr bija viņa! Skolas biedrene, mazā iesarkanmatainā Dālija. Pa šiem gadiem viņa bija vēl trauzlāka kļuvusi, vēl īpatnēji daiļāka. Par Augstkalni viņu sauca jau toreiz.

Mirkļis — un viņa atcerējās arī viņu. Gaišs sārtums saskrēja tās vaiggalos.

— Jūs arī šeit? — viņa teica, roku sniegdama.

Arhitekta rokas spiediens bija stingrs un bez glaimiem. Viņam bija sirmi deniņi un

tikpat pelēki sirmas acis, cietas un caurur-
bīgas.

Neraugoties uz to, Sarma būtu Dālijai vēl
ko teicis, ko jautājis, bet ienāca paši pēdējie
viesi — Sārtaputns ar Skaras pāri. Apsvei-
cināšanās sākās no gala. Un visi pamanīja,
cik saraudātas acis bija Skaras kundzei. Sār-
taputns izskatījās norūpējies.

— Vai nu mēs esam visi? — prasīja pro-
fesors un pirmais pasniedza Skaras kundzei
kartupeļu bļodu.

Sarma vēroja, cik neveikli no savas neiz-
devīgās pozīcijas, jo sēdēja slīpi galda otrā
pusē, Šķepaste mēģināja Skaras kundzei pa-
sniegt gan sālstrauciņu, gan mērci. Viņš bija
kļuvis pavisam rāms un sašļucis. Ikviens
varēja redzēt, cik gauži viņam darīja zilās,
saraudātās acis. Šķepasti slepus vērojot, viņš
pēkšņi atcerējās, ka trūka vēl vienas sievie-
tes, ko ceļā visi dēvēja par Šķepastes kundzi.
Salīdzinot ar pārējām, viņa bija vienkārši,
pat mazliet trūcīgi ģērbusies. Viņai bija paš-
austas vadmalas drānas un galīgi saburzīta
filca cepure, kuŗas veidu bija grūti noteikt.
Viņa runāja tikai dažus nenozīmīgus vārdus,
un neviens gar viņu arī vairāk nelikās zinis.
Šķepastem viņa sekoja kā ēna. Nesa viņa
krāsu kasti, divus čemodānus un vecu mē-
teli, kamēr gleznotājam pašam rokās bija
mazs, gluži jauns cūkādas koferītis. Māks-
linieki grūti izprotami ļaudis, pie sevis nodo-
māja Sarma.

Nelaimīgs galds: Šķepaste Skaras kundzi
varēja sasniegt tikai ar sālstrauciņiem un
mērces bļodu, un Dālija Augstkalne, ar kuŗu
viņš pats labprāt būtu aprunājies, sēdēja
starp profesoru Zemolu un Sārtaputnu.

Pirmo reizi Aloizam Skaram uznāca dus-
mas pret žurnālistu, kas visās vietās uzmetās
par izdarītāju un padomdevēju. Tikpat labi
viņa vietā varēja būt arī Īve, vai viņš.

Ēstgriba visiem bija laba. Vienīgi Īves
kundze smalki šmaukstināja lūpas un pa-
ķēra no viena trauka un otra. Dālija Augst-
kalne laiski sūca sarkanu dziru, kas viņai
bija priekšā augstā stikla glāzē un uzmanīgi

klausījās Sārtaputna un architekta diskusijā
par stratēģiju.

Kas viņai bija šis arhitekts Spodris? —
Sarmu tirdīja doma. Profesors viņu bija no-
saucis par kundzi. Dīvaini...

Visskaļākā bija Īves ģimene.

— Pē, šis aknas! — izsaucās jauneklis To-
nijs un aplaizīja pirkstgalus, kas bija ap-
slapuši mērcē, — tā jau ir tīrā zivju žults
— un atstūma šķīvi.

Pārējie ģimenes locekļi par to sirsnīgi
smējās.

— Nu, neēd, Antonio, — mīlīgi teica
māte, — vēlāk augšā es tev iedošu pāris
šķēlītes cepta šķiņķa.

— Tu vari noēst arī manu daļu, — teica
Marionna, — man tas ir par tauku. Es sāku
izplūst. Es ēdišu aknas, — un viņa pievāca
brāļa šķīvi.

— No ēšanas mums te nekāda prieka vis
nebūs, — nopūtās kundze. Tad viņa pa-
griezās pret Dāliju Augstkalni. — Sakiet,
cik šeit augsta spekulatīvā oļu un krējuma
cena, es domāju to biezo, ko var saputot?

Dālija savilka tikko manāmi uzacis.

— Nezinu, neesmu to nekad pirkusi.

— Bet plānais? — Īves kundze jautāja
pilnu muti.

— Ak, liecies mierā, — viņu apsauca Īve,
— tu taču dzirdēji, ka Augstkalnes kundze
šeit uz diētu.

Un, gribēdams sievas vārdus vēl vairāk
izlīdzināt, viņš pēc īsas iekšķīgas piepūles
izdomāja: — Tu taču zini, ka mākslinieki
dzīvo vairāk no mīlestības un svaiga gaisa...

Pēc viņa smiekliem istabā iestājās īss un
neērts klusums.

Tad piecēlās Sārtaputns.

— Kungi, — paceltu, bet nopietnu balsi
viņš iesāka, — piedodiet, dāmas un kungi!
Jūs atļaujiet, ka mūsu kolonijas atklāšanas
runas vietā, kas patiesībā būtu jāsaka pro-
fesoram Zemola kungam, es pasteidzos ar
kādu bēdīgu vēstījumu mums visiem... Ap-
stākļi ir tādi, ka diviem no mūsu izmeklētās

sabiedrības locekļiem ir jāatstāj šīs viesmīlīgās telpas... —

Šai brīdī, piespiedis kabatas lakatiņu mutē, no galda piecēlas Žanis Skara un izsteidzās laukā.

— Tu redzi, mamm, viņš jau ir saindējies ar šīm aknām, — Tonijs teica.

— Jā, — turpināja Sārtaputns, — literātūras kritiķim Žanim Skaram un viņa kundzei Ritai, kas īsajā kopdzīvē iemantojusi visu mūsu simpatijas, likteņa sistiem, jāatgriežas atkal atpakaļ nemierīgajā un bangojošā dzīvē.

Šķepaste ar troksni atgrūda krēslu.

— Nevelc tik gaŗi... — viņš aizrādīja runātājam.

— Jā, viņi nevar vairs ņe palikt. Izrādās, kā tas tagad atklājies, ka pēdējā naktī Vācijas galvas pilsētā, kad bombardēta priekšpilsēta Cēlendorfa un Rita Skaras kundze ar savu laulāto draugu Žani devušies no pavertnes pēc trauksmes atcelšanas atpakaļ uz savu naktsmīcni, kundze aizmirsusi pavertnē savu otro rokas somu, kur atradies viss ģimenes kapitāls — trīs tūkstoši divi simti četrdesmit septiņas markas.

— Četrdesmit deviņas, — pārlaboja Skaras kundze un tūliņ sāka raudāt, noliekusi plecus līdz galdam.

Vienīgais, kam šī lieta tikpat kā neinteresēja, bija arhitekts Spodris. Viņš noliecās pār Dālijas plecu un jautāja:

— Vai tev nav diezgan?

Viņa neatbildēja, bet satraukta un izbrīnējusies raudzījās Skaras kundzē, kas nemitējās raudāt.

— Viņa ir tā pati meitene vēl, kas bija skolā, Sarma neizlaida Dāliju Augstkalni no acīm, un arvien vairāk viņa prātus saistīja šī neparastā tikšanās.

— Nepatīkami, ļoti nepatīkami, — teica profesors Zemols un turpināja no šķīvja nolasīt kartupeļu drupaņus. — Jūs vienkārši nomirsit badā.

— Šķepaste jutās kā degošā kūtī iesprosts vērsis. Viņš brīdi pašūpojās krēslā, zo-

du iecirtis krūtīs, un tad, spēji atgrūdiēs no galda, pielēca stāvus.

— Es nevaru izturēt, kad sievietes raud, — viņš izsacās un sāka skraidīt no viena istabas gala uz otru, piesarcis un satracināts, un tomēr nepazaudēdams nevienu asaru no Skaras kundzes acīm.

— Mēs brauksim tūliņ atpakaļ, — satvīkušu seju viņa izdvesa.

— Tā lieta nav tik vienkārša, kundze, — Sārtaputns teica, — Jūsu vīrs, kas ir viens no iezīmīgākiem un savdabīgākiem latviešu literātūras kritiķiem, mūsu sabiedrībai vairāk kā nepieciešams. Viņš pieteicis profesoram referātu par Miguela de Unamuno grāmatu *Kristianisma agonija*.

— Ak, Kungs! — izsacās Īves kundze, — tāds grēks.

— Piedodiet, — saslējās Šķepaste, — tikpat nepieciešama mūsu sabiedrībai ir arī Skaras kundze. Es viņu gleznošu. — un viņš nosarka pār visu savu plato seju.

— Tā, — pāri galdam ieņņācās Īve, un man jūs teicāt, ka no gleznošanas negribat nekā dzirdēt. Jūs ņeit augšā tikai izklaidēšoties.

Šķepaste paraudzījās viņā ar acīm, kas likās tumšas un drūmas kā nāves atvari. — Patiešām, gleznot Skaras kundzi man ir vienīgi izklaidēšanās, bet nevis smaga darba process.

— Kungi, izbeigsim, — Sārtaputns saldēta medus balsī pārtrauca abus. Es nedomāju, ka tā būtu Skaru ģimenes lieta. Kā kolektīvu tā zināmā mērā skaŗ mūs visus. Bet mēs pārliksim vēl. Es ceru, ka kāda izeja kaut kur tomēr radīsies. Kundzei nevajadzētu pārsteigties un braukt jau šovakar. Šai laikā jūs pat ceļā varat piedzīvot uzlidojumu.

— Es tomēr braukšu, — teica Skaras kundze un, slaidi izslējusies, atstāja galdu.

— Piecēlās arī pārējie.

— Vēl viena lieta, — teica žurnālists, — lai mēs velti nezaudētu laiku, varbūt šovakar pat savu sabiedrisko vakaru ievadā noklausīsimies Žaņa Skaras referātu par Una-

muno. Jūs zināt, ka latvietis, lai kur un kā būdams, pastāvīgi izjūt slāpes pēc garīgas veldzes. Un mēs, mēs esam šīs atdzimstošās kultūras argonauti.

— Es nevaru, — no durvju puses nāca pēkšņa atbilde, kur, stūrī atslējies, bālu vaigu stāvēja pats literāts. Nemanot viņš bija ie-nācis ēdamzālē.

Sārtaputns piesteidzās viņam un ar teā-trālu žestu saņēma viņa abas rokas:

— Mēs lūdzam . . .

— Visas šīs nepatīkšanas, viņš stostījās, — ja nu mums jāaizbrauc . . . Man nepie-ciešama iepriekšēja kontemplācija. Es lūdzu mani atvainot.

— Lieta nav tik ļauna, — rīkotājs mēģi-nāja viņu vēl pierunāt.

— Jā, kas tur sevišķs. Kas tā nu par naudu, tās trīstūkstoš markas, — iemaisī-jās Īves kundze, — par to pat bikšu pāri nevar nopirkt.

Beidzot uz priekšu panācās profesors.

— Lai mums šis vakars patiešām neiz-juktu, Augstkalnes kundze ir ar mieru mums ko nospēlēt, — un, noliecis savu sirmo galvu pār Dālijas roku, viņš noskūpstīja to.

— Bet, profesors! — piesteidzās arhitekts.

Viegli atraisījusies, Dālija steidzās pie melnkoka pianino zāles otrā galā.

Visi novietojās. Sarma piesēdās Šķepas-tem, vēl aizvien nikni purinādams savas matu krēpes. Viņiem pievienojās arī archi-tekts. Skaru pāris sēdēja savrup. Kundze bija atdabūjusi savu nipro stāju un, juzdama uz sevi nepārtraukti vērstus gleznotāja ska-tus, atkal iekvēlojās. Īves novietojās pie radio galdiņa. Vienīgi Antonijs piecēlās un nošķīrās no ģimenes, ieslīdēdams loga ie-dobumā starp aptumšošanas priekškaru un nobružātu samtu netālu no klavierēm.

Tai pašā laikā Sārtaputna pavadībā ie-nāca vēl divas klausītājas. Nebija šaubu, ka tās bija māte ar meitu. Un nevienas citas, kā Zemola ģimenes piederīgās.

Māte bija gaŗa, kaulaina sieva, kuŗas rasiskās īpašības izpaudās platos un augstos

vaigu kaulos un lielās plaukstās. Pelēksirmie mati bija salikti glītās sprodziņās ap plato pieri. Meitai turpretim šīs īpašības bija ma-zāk izteiktas. Viņa bija padevusies tēvā, pilnīgāka un mazāka par māti, bet ar to pašu cēlo vēsumu un dižciltību. Abas dāmas bija tērpušās kažokos.

Bez apsveicināšanās ar pārējiem un Sārta-putnu, viņas nosēdās pašā galda galā.

— Lūdzu, mēs varam sākt, — Sārtaputns laipni palocījās Dālijai, un Aloīzs Sarma no jauna viņu apskauda brīvās uzvedības un pašapziņas dēļ. No žurnālista nekad nav pārāk tālu līdz diplomātam un ministram.

Dālija iesāka.

Tā bija kāda Jāzepa Vītola *Daina*. Kā smalks, sidrabots režģis skanēdamas vijās senās, miļās tautas melodijas. Cita caur citu, viena otru rotaļīgi traukdamas, sasauk-damās un izzuzdamas, un atkal celdamās no jauna.

Sarma vēroja spēlētājas pusprofilu, kas līdz ar pārējo stāvu bija trausli padevies uz priekšu un patiešām atgādināja aizlauztu ziedu. Piesitiens viņai bija viegls un caur-spīdīgs kā viņas pirksti. Pēc *Dainas* viņa uzsāka Šopēnu. Tas bija As-dūra valsis. Pēc tam kāda žilbinoša etīde. Skaņas kā tumši violēti tauriņi mirdzoši cēlās no spēlētājas pirkstgaliem. Brižiem tās saplauka kā uguns-līlijas iesarkanajos matos, un tie kvēloja kā Paradīzes dārzs pirmo radišanas dienu jau-najā saulē.

— Labi, labi . . . — dvesa Šķepaste un bija viss pilnīgi mūzikas varā. Viņš pat ne-juta, kā Spodris, sēdēdams līdzās, noglāstī-ja ar plaukstu viņa elkoni. Vai viņš patei-cās, vai juta līdz gleznotāja saviļņojumam?

Dālija Augstkalne spēlēja vēl un vēl. Viņa ne mirkli neatgriezās un nepaskatījās klausī-tājos. Viņa starp gabaliem pat nepauzēja, vērdama vienu cieši aiz otra kā krāšņu un mirdzošu viju.

— Viņa nekad tā nav spēlējusi. Es apbrī-noju . . . Pie šī veselības stāvokļa . . . — pro-fesors, pieliecies Sārtaputnam, čukstēja.

— Kas kundzei vainas? — prasīja žurnālists.

— Dilonis . . .

→ Vajadzēja lūgt, lai pārtrauc, — teica profesora kundze.

— Ak, ļauj, māt, — meita ar mežģīnu mutautiņu noslaucīja acu stūrus.

Beidzot, likās, arī arhitekts vairs neizturēja. Viņš kļuva piecēlās un uz pirkstgaliem piegāja Zemolam. Ārēji valdīdamies, viņš teica:

— Es lūdzu, profesors . . . Jūs zināt, mani viņa neklausīs.

— Domāju, ir beidzamais laiks. Ko rītu mūsu doktors Hillers teiks?

Viņš piecēlās un mīkstiem soļiem devās pie klavierēm.

Skanēja noktirne, dziļas, zvaigžņainas tumsas pilna. Likās, ka šais skaņās drebēja viss sikais pianistes augums. Ar straujiem intervāliem lejup, augšup plosījās viņas sirds.

Pienācis profesors Zemols viegli aizkāra Dālijas plecu.

— Nē, nē! — kāds strauji iesaucās.

Sarma paraudzījās uz loga iedobumu. Mirkli skatījās turp arī Dālija.

Glūži pārvērstu seju, kā tēlodams kādu traģēdijas varoni pēdējā cēlienā, stāvēja jaunais Antonijs Īve un piesarcis, izmisuši žestiem mēģināja ietekmēt profesoru, lai tas netraucē spēli. Sarma pabrīnējās par zēna pēkšņo pārmaiņu īsajā laikā. No gluda klēpja sunīša viņš bija pārvērties straujā kvekšķī.

— Merci, madame, — profesors gandrīz ar varu nocēla Dālijas labo roku no taustiņiem, pārtraukdams spēli, un noskūpstīja to.

Tikpat strauji viņa to atkal atrāva un, vēlreiz atliekusies, spēcīgi uzsita skaļu disharmonisku akordu basa oktāvā.

Šķepaste gandrīz salēcās. Un Sarma redzēja, kādas trīsas pārskrēja arhitekta mugurai zem smalkā, pelēkā angļu ševiotā. Viņā uzliesmoja atskabargains naidis pret šo cilvēku, ko viņš ienīda jau no pirmā brīža,

viņu nemaz nepazīdams un nerunādams ar to.

Dālija piecēlās, atbalstījies pie profesora rokas. Viņš viņai kaut ko franciski teica, un viņa tam tikpat kļuvi atbildēja.

Bet tad pēkšņi ar brīvo roku tvēra pie krūtīm, nobālusi, bez vienas asins lāsītes sejā. Viņa pārkrīta profesora rokai, ar kuŗu viņš viņu bija saņēmis, un iesāka klepot. Mutautiņš, ko viņa no piedurknes žigli izrāva un pielika lūpām, dažos mirkļos kļuva sārts.

Spodris vienā lēcienā bija klāt.

— Atkal asiņošana . . . — teica profesors.

— Aizejiet kāds, un pasakiet Šcingera kundzei, lai zvana ārstam.

— Es aiziešu, — teica Zemola jaunkundze un piecēlās.

Bet kad viņa bija pie durvīm, tai gaŗām aizdrāzās Antonijs, ieģrūzdams to stūrī.

— Es, es! — zēns sauca un izmetās laukā.

— Tonio, vai tu prātu esi zaudējis? — Īves kundze velti pēc viņa noplātīja rokas.

Pa to laiku Zemols ar Spodri bija Dāliju paņēmuši uz rokām un nesa ārā. Viņai vēl arvien bija lēkmes.

— Vai ledus vēl ir? — prasīja Spodrim Zemols, un viņš pamāja ar galvu.

Un tikai tagad Sarma ievēroja, ka arhitekts ir daudz vecāks, nekā sākumā viņam likās. Iespējams, ka viņi ar profesoru bija viena vecuma.

Sārtaputns izmantoja šo brīdi, lai pārējos iepazīstinātu ar Zemola dāmām.

— Mēs esam jau pazīstamas, — teica Īves kundze profesora kundzei.

— Jūs taču bijāt pagājušā ziemā lieltirgotāja Margas mājas karnevalā 16. februārī.

— Man liekas, jūs esat pārskatījusies, — atbildēja profesora kundze un tūlīņ pievērsās Skaru pārim.

Visi smīnēja.

Sārtaputns pavilka gleznotāju sānis un brīdi dedzīgi sačukstējās. Tad viņi pieaicināja Īvi. Runāšana ilga vēl labu brīdi. Bei-

dzot Sārtaputns kratīja abiem rokas un klaiņās pa labi un preisi.

Ieradās Zemols.

— Būs labi, — viņš teica. — Asiņošana, šķiet, pārstājusi. Pēc pāris desmit minūtēm būs klāt arī ārsts. Šis mazais starpgadījums lai pārāk netraucē mūsu labsajūtu un naktsmieru. Mēs dabūjam arī Augstkalnes kundzei kopēju.

Profesors paraudzījās uz Šķepasti. — Tā ir Šķepastes kundze, kas labprātīgi apņēmas slimo kopt. Iznāca tikai samainīties istabām. Īves kundzi ar kungu mēs pārcēlām viņa galā, lai kopēja atrastos slimajai blakus.

— Es vēl pārlikšu, — Īves kundze sabozusies teica.

— Es varu ziņot, profesors, ka laimīgi atrisināts arī Skaru ģimenes jautājums, — Sārtaputns iznāca istabas vidū. — Viņi saņēmuši 3000 marku lielu aizdevumu, ko ar savu gleznu nodrošina mākslinieks Šķepaste. Viņš beidzot apņēmies uzgleznot Īves kunga portreju.

Gleznotājs savieba seju, bet grumbas tūlīt izlīdzinājās, tiklīdz viņš pamanīja Ritu Skaru nākam uz savu pusi.

Vispirms viņa piegāja Sārtaputnam un spieda viņam roku, tad gleznotājam.

— No sirds jums pateicos.

— Nebaidieties, — viņš čukstēja.

Stīvi viņai sekoja Žanis Skara.

— Es priecājos, mani kungi, — apliecināja profesors, — un ceru, ka arī turpmāk mēs pārvarēsim visas ikdienišķās kļūmes un varēsim pievērsties tiem tiešajiem uzdevumiem un sūtībai, kādu uzliek mums mūsu stāvoklis. Lai šī vakara lielais pārdzīvojums mūzikā, ko sniedza Augstkalnes kundze, gan pārvērtēdama savus fiziskos spēkus, paceļ mūsu dvēseles garīgos augstumos un liek mums pēc tiem vēl tālāk un tālāk tiekties. Lai atkrīt no mums viss pelēkais un ikdienišķais, lai mēs šais kalnu dzidrumos kļūstam brīvi un atraisīti no visām cilvēciskajām vājībām, ar labunakti, — viņš strauji nobeidza savu runu.

Pēkšņi iedrāzās Antonijs un satvēra profesoru pie elkoņa: — Doktors atnācis! — Un aizvilka viņu sev līdz.

Sabiedrība izklīda.

Aloīzs Sarma jutās viens un pamests. Arī viņš devās uz savu istabu. Pie visas šīs lietas viņam kaut kas ļoti nepatika. Un arī tas, ka viņš nedabūja ar Dāliju pārmīt ne vārdu, nedeva miera. Viņš iegāja šaurajā istabā un uzdedza gaismu. Bija auksts, nepatīkami auksts. Platā, pēļainā gulta bija saklāta, bet atgādināja ledus kalnu. Logs bija cieši nosēgts ar aptumšošanas aizkaru un galdā uzlikta porcelāna krūze ar dzidru, aukstu ūdeni.

Viņš nodrebinājās.

Rokas pulkstenis rādīja desmito stundu.

Viņam negribējās gulēt.

Kaut kur skanēja balsis un virinājās durvis, un viņš nolēma vēlreiz nokāpt lejā.

Ēdamzālē bija puskrēsla. Radio pārraidīja militārus maršus, bet pēkšņi apklusā.

— Minchenei uzlidojums — kāda balss teica, un Sarma ieraudzīja stūrī profesora kundzi ar meitu. Viņas abas dzēra tēju.

— Vai es netraucēju? — viņš dāmām palocījās.

— Es lūdzu, — Zemola jaunkundze atbildēja, — dzeriet ar mums kopā tasi rūgtas Ķīnas tējas.

— Es nonācu tikai izsmēķēt cigareti, — viņš atvainojās un piesēdās viņu galdiņam.

Sarma jutās neērti. Viņš juta dziļu un pētošu Zemola kundzes skatu uz saviem pirkstgaliem, kakla saiti, svārku atlokiem un seju, un bez maz viņam izslidēja no rokām kūpošā tējas tase. Viņu izglāba jaunkundze, kas pēkšņi jautāja:

— Kā jums patīk kalnu vientulība? —

— Nevaru jums neko vēl pateikt. Man liekas, ka man būs tā, kā ar kādu manu draugu, kas ziemu bija pavadījis Zakopanē. „Kad es esmu lejā, tad kalni mani velk augšup, bet kad es esmu augšā, tad rodas vēlēšanās tikai ātrāk nokļūt lejā.“

Viņa pielieca galvu un pasmējās.

— Mēs šodien skaisti pastaigājāmie pa kājceļiem. Tie uzvijas augstu. Rīt dosimies uz ziemeļu pusi. Vai jūs negribētu mūs pavādīt? Tēvs ir slinks gājējs.

— Pateicos, — atbildēja Sarma, — es tikai bīstos, vai būšu jums labs ceļa biedrs...

— O, ko jūs! — izsaucās Zemola jaunkundze, un Sarma mirkli apmulsā no viņas koķetā un pārdrošā skata. Šī trīsdesmit piecgadīgā jaunava bija rūdīta „jūras braucēja“, jūta Sarma un nolēma izaicinājumu pieņemt. Viņa gara stāvoklis īsā brīdī bija uzlabojies.

— Vai jūs spēlējat preferansu? — prasīja māte.

Viņš apstiprināja.

— Paldies Dievam, — teica kundze, — ka pasaule nav pilna vienīgi ar neatzītiem ģenijiem. Dienā taisīsim savu pārgājienu un vakarā kartis. Pāris nedēļās esmu pilnīgi atēdusies šo monotono dzīvi. Profesoram teicu, ka dienu ilgāk šē augšā nepalikšu, ja viņš nesagādās mums sabiedrību. Un viņš aizbrauca uz Berlīni. Un rezultātā... viņa nosplāvās. Viņa gluži vienkārši nosplāvās, kā to dara jūrnieki un krievi.

Sarma satrūkās no šī žesta, bet viņai tas piestāvēja.

Viņai noteikti bija stingrs slavisks piemaisījums, ko tik tikko varēja samanīt arī viņas valodā. Latviešu vecie sabiedrības celmi, sevišķi tie, kas bija studējuši zem divgalvainā cara ērgļa Maskavā vai Pēterpilī, latviešu asinīm lepmi piemaisīja bāli zilās gruziņu, lielkrievu vai pat tatāru asinis. Un šī pati Irēna Zemole, mazliet ieskībijām, tumšajām acīm un ziloņkaula ādu, patiesībā kristāmā vārdā saucās Irina Sofija Andrejevna.

Viņi norunāja rīt, tūlīt pēc brokastīm, tikties. Un simtkārt pateicies un atvadījies, pacilātā gara stāvoklī Aloīzs Sarma devās uz savu istabu.

Kāpņu telpās viņam pretim nāca profesors.

— Ar labunakti, profesora kungs! Kā klājas slimnieci?

— Slikti, — viņš teica un, nesniedzis roku, pagāja garām.

Slikti, slikti, izģērbdamies visu laiku pie sevis domāja Sarma, un Dālijas tēls visus pārējos atkal bija izdzesis.

Gultas leduskalns izrādījās mazs krātera sargātājs. Zem pēļa viņš atrada sildāmo pudeli, kas aizdzina visas viņa nelabās domas par vāciešu neviesmību.

Bet aizmiegot pusnomodā viņš brida pa sarkanu ziedu pļavu, un kāds viņu visu laiku uzrunāja: — Esiet sveicināts, grāfa kungs, esiet sveicināts!

Kalna siena iemeta istabā zilu ēnu. Likās, ka pievakare, bet patiesībā bija rīts.

Dālija atvēra acis un teica:

— Terēze, nāciet atsēdieties pie manis.

Aicinātā atsēdās uz gultas maliņas, pelēkos pašautos brunčos, baltu lakatiņu, sasietu zem zoda.

— Dodiet man savu roku. Tā.

Istabā atkal bija klusums, kas lējās no tīri nobalsinātām sienām, spodrā loga un tumši vizuļainā kalna sāna.

Brīdī Dālija pievēra plakstus, kā uzsūkdama sevī šo nenoteicamo gaismu, un atkal atvēra tos.

— Dzied, viņa teica, — kas tur gan dzied...

Terēze papurināja galvu.

— Neviens nedzied, kundze. Es nekā nesadzirdu.

— Laikam būšu maldījiesies. Tas būs klusums no kalna, kas skan.

— Vai citām reizēm nav tik kluss?

— Ir arī. Bet esmu novērojusi, ka katram brīdim un katrai dienai ir savs klusums. Tik kluss kā šodien šeit nekad vēl nav bijis. Man liekas, šis klusums ir bezdibēnīgs, un no šiem bezdibēnīgiem kāpj augšup skaņu atbalss...

Terēze sakustējās:

— Es pasaukšu Spodra kungu...

— Ak, nē, nav vajadzīgs, mīļā, — Dālija smaidīja par viņas izbīli, — es nemurguju. Tas tikai tāpat... Tik labprāt esmu ar

jums kopā. Kāpēc jūs atvelkat savu roku? Atstājiet, tā ir laba draudzībai.

— Kas es jums, kundze, par draudzeni, vienkārša sieviete, — viņa nolieca galvu.

— Klausieties Terēze, — Dālija mēģināja uzrausties pussēdus, neizlaizdama Terēzes roku no savām, — vai man vienreiz nevarētu būt draudzene? Nekad man dzīvē tādas nav bijušas, izņemot, varbūt, skolā. Un tagad... Vai meistara Šķepastes draudzene man būtu par vienkāršu, — viņa atslīga spilvenos.

Terēze nosarka un uzvilka ar brīvo roku lakatiņu dziļi pār acīm.

— Ak, es esmu par vecu jau. Draudzene?... — viņa īsi un rūgti iesmējās, — tur ir tās citas tagad. Es — tikai saimniece.

— Jūs bijāt modelis?

— Jā, bet tas jau sen.

— Vai jūs citiem arī pozējāt?

— Daudziem, kundze, daudziem. Es tikko biju ienākusi no laukiem Rīgā darbu meklēt. Viņi taisni plēsās manis dēļ. Viņš bija pēdējais, kam es pozēju... Un tad Šķepaste kļuva slavens ar savu *Aktu*. Pārdeva mūzejam un saņemto naudu iemaksāja par lauku mājām. Mani viņš tūdaļ aizsūtīja turp par kalponi. Es atkal atgriezos, no kurienes biju nākusi. Bet es vairs nebiju tā pati... Māte mani nicināja. Brālis un māsa neatzina mani — sev rada. Bet man viņu arī vairs nevajadzēja. Es aizgāju uz Šķepastes mājām un biju tur saimniece un kalpone reizē. Mātes gan bija žēl.

— Nabaga Terēze, — klusi teica Dālija. — Bet, jūs viņu mīlat...

Terēze neatbildēja.

Klusēja arī Dālija. Pēc brīža viņa it kā pati sev teica:

— Jā, jūs mīlat viņu. Ir labi ar savu mīlu svētīt cilvēku, lai kas viņš arī būtu. Mīla ir kā saule, kas dod siltumu un tūkstoš reiz karstāka pati sevī zvēro.

Tad viņa spēji sakustējās un, pagriezies uz sienmali, sāka klepot, tukši un skarbi. Terēze viņu atbalstīja.

Tad viņa pievērtām acīm brīdi klusēja un atkal jautāja:

— Kāpēc šodien ir tik kluss?

— Ir vēl rīts, kundze. Pulkstenis vēl nav deviņi.

— Jūs neesat nakti gulējusi, Terēze. Ejiet atpūsties. Man ir labi. Kas vēl šeit nakti bija?

— Spodra kungs.

— Sakiet, lai viņš iet gulēt.

— Viņš jau arī aizgāja pirmīt, kad jūs bijāt iemigusi.

— Jūs esat laba, Terēze, — viņa teica un taustīdamās meklēja cietās rokas, lai tās noglāstītu.

— Ko jūs... — sieviete teica, un viņas balsī trīsēja asaras.

Pēkšņi slimniece pacēla galvu.

— Sākiat, Terēze, kāda ir jūsu lielākā vēlēšanās?

— Atgriezties atkal dzimtenē, — viņa bez apdomāšanās teica, — nokļūt atpakaļ tur — manās, nē, viņa mājās, pie zirgiem, putniem, govīm...

— Un ja arī viņš paliek šeit?

Terēze it kā brīdi samulsa.

— Kundze... Viņš tak bez manis nekā nevar. Viņš brauks līdzī.

Dālija smaidīja savu vāro, liego puķes smaidu.

— Un zināt, ko es vēlos? Es vēlos, kad miršu, lai jūs būtu pie manis un turētu manu roku tā, kā tagad jūs to turat... Ak, nerunājiet, Terēze, nerunājiet, es zinu, ko jūs gribat teikt. Bet es pazīstu sevi. Šeit kalnos esmu vairāk kā gadu. Zinu savu ceļu. Mana pasaule ir kļuvusi maza un šaura saliņa, varbūt, vēl tikai dažu dienu gājuma. Dzimtene ir tikai tāls bērņības sapnis. Kalni mani ieslēguši, kalni mani tur. Drīz viņi mani pārklās. Nesakiet neviena vārda vairs... Ļaujiet man gulēt...

Dālija atbrīvoja savu roku no kopējas, un acis kā apburtas aizkrita pēkšņā miegā.

Vēl mirkli Terēze pasēdēja uz gultas ma-

las un tad, saudzīgi piecēlusies, uz pirkstgaliem atstāja istabu.

Arpusē pie sliekšņa viņa sastapa tautsaimniecības maģistru Sarmu.

— Vai jūs esat tā, kas kopj Augstkalnes kundzi? Es vēlētos ar viņu dažus vārdus parunāt.

Terēze bija strupa.

— Nāciet pēc divām, trim stundām.

— Nevaru. Pēc stundas dodos gaŗākā pastaigā. Varbūt pēc pusdienām?

Terēze piekrizdama pamāja ar galvu.

Mazliet vilies Sarma griezās atpakaļ.

Bez šaubām, bija agrs, pat ļoti agrs, bet divainā kārtā šis rīts bija sacēlis kājās gandrīz visus iedzīvotājus.

Pašā augšā, mājas pašobelē, starp miltu lādēm, veciem kažokiem un dūnu maisiem, Šķepaste bija atklājis savai gleznošanai piemērotas telpas. Viņš bija gan sodījis par gaužam slikto apgaismojumu no lūkveidīgajiem logiem, bet toties tie izgāja uz trim debespusēm, vienā pusē atklādami aizu, pāri tai — līdzenu nogāzi, kur lejā sākās stūris no Garmišas jumtiem, maziem, vizuļainiem kā porcelāna flizēm, bet abās otrās pusēs — Alpu stingās un majestātiskās galotnes, cita aiz citas. Un auksts šeit bija kā konservu saldētavā. Šķepaste bij zvērējis gleznot trijos mēteļos, kuŗu, bez šaubām, viņam nebija, un diviem dūraiņiem rokās.

Sarmu pamodināja gleznotāja spēcīgo kāju dipoņa virs griestiem. Kā likās, viņš spārīgi rikojās strādāšanai. Pat augšējā gaitenā telpās atskanēja darbošanās troksnis.

Arī Īves kundzes apaļais stāvs, spilgtrāsaina zīda rīta svārka cieši apvīts, šaudījās ap kāpņu stūriem kā zelta zivtiņa. Viņa esot pavisam nemierā ar samainīto istabu, jo tur trūkstot sienas spoguļa un naktsгалdinām plūdlīnijas, teica Sarmam Skara, kas bija agrāk uzcēlies, lai mēģinātu kaut kur notvert kalnos agro saules lēktu.

Un tur jau viņa nāca, plīvodama leņtās un raibumos kā jachta krustu šķērsu izvilktā krāsainiem karodziņiem.

Sarma labprāt būtu pazudis.

— Labrīt, maģistra kungs! Iedomājieties, es neesmu visu nakti acis aiztaisījusi. — Pa gabalu viņa jau sniedza tam pretī roku. — Tā ir nedzirdēta bezkaunība, — apmainīt istabu bez kādas prasīšanas. Un kādu vēl! Taisnība, mums Rīgā arī nebija nekāda lielā, bet visu to aizņēma riekstu koka gulta, tik plata, ka šeit diez'vai ies kādā istabā iekšā. Es esmu pieradusi pie plašuma un ērtībam un par savu naudu un pie sava stāvokļa varu to vēlēties, bet tādā istabā mēs Rīgā savu medību suni turējām, un pat tur bija parketa grīda. Ieliek mūsu istabā šo vienkāršo sievieti, šo laucinieci, un mums iedod vēl mazāku. Jāguļ tikpat kā zemē.

Sarmam bija jāpasmīn.

— Jūs smejaties, — viņa paceltu balsi teica, —bet es pus nakti noraudāju, iedomādamās, cik grūti bērniem šādos šauros apstākļos.

— Īves kundze, Sarma viņu pārtrauca, — neaizmirstiet, ka esam tikai bēgli; ka mēs esam nokļuvuši šeit, šai kalnu aizvējā, ir lielākā laime.

— Es pateicos par tādu laimi. Lai! — viņa bravūrīgi teica, un treknā pazode viņai drebēja. — Es varu arī bumbas taisīt. Bet tad es vismaz būtu pilsētā starp izglītotiem ļaudīm, starp veikaliem, kur es varu ko izvēlēties un nopirkt. Un beidzot, mums ir arī tik daudz līdzekļu...

Nemanot ar pūkainām rīta tupelītēm, pidžamā bija pienākusi Marionna.

— Par ko tu tik briesmīgi baries, mamma? — viņa jautāja, jautri mirkšķinādama Sarmam ar acīm.

— Labi gulējāt? — viņu sveicināja maģistrs.

— Tik labi, kā vēl nekad savā mūžā. Bet tomēr... līdz pusnaktij nevarēju aizmigt, — viņa atbildēja.

— Redziet! — Īves kundze iesaucās.

— Jā, iedomājieties, — Marionna smējās, — Tonijs visu nakti rakstīja dzejas Augstkalnes kundzei. Viņš iemilējies šai pianistē.

Taisni traks! Un tagad viņš ir jau pirms kādas stundas laukā, lai sameklētu „ēdelveisu“, ko piespraust savai mīlestības vēstulītei. Ha, ha, ha!

— Ak! — iesaucās kundze. — Viņš notīsies klintīs.

Tas bija pārsteigums Sarmam.

— Neuztraucieties, zēns paliek zēns, — viņš māti mierināja. — Uz brokastīm noiekti būs mājās.

— Man beidzot tomēr jānoskaidro šīs istabas jautājums. Pie kā es lai griežos? — kundze prasīja.

— Vispirms jūsu istaba tika apmainīta tāpēc, lai gleznotāja Šķepastes kunga saimniece atrastos pastāvīgi Augstkalnes kundzes tuvumā. Es atrodu to pilnīgi dabīgi.

Īves kundze ieplēta muti.

— Vai... Vai šī sieviete nav viņa kundze?

— Vai tu to nezināji? — jautāja meita. Īves kundze piesarka.

— Turi muti! — viņa uzkliedza meitai.

Marionna iesvīlās un apgriezās kā vilciņš.

— Tas ir taisni briesmīgi, kas te viss notiek, viņa teica.

— Jā, šausmīgi, — meitene runāja pakal.

— Un man viss tas jādzird.

Tad viņa jautri pazuda aiz kāpņu stūri.

— Bet es tomēr gribu runāt par šo istabu, — Īves kundze neatlaidās, — varbūt es varu dabūt kādu citu, ar modernāku iekārtu.

Un viņa devās meklēt Sārtaputnu.

Tā, beidzot viņš bija no viņas vaļā.

Un tagad pa gaiteni nāca jau Skaras kundze savā brūnajā kažociņā un augstajos zābakos. Smaidošs viņš gāja tai pretim, uzjautrināts no iepriekšējās sarunas.

— Uz kurieni? — viņš sauca, — saule jau laikam uzlēkusi.

— Uz seansu, — viņa atbildēja.

— Istabas augšā? Par trīstūkstoš markām?

— Ak, nezoboļiet mani, — viņa teica un

ielika siltu un smaržīgu plaukstu viņa rokā. Viņa staroja atkal visā savā gaišmates daļumā. — Tas ir tik bēdīgs notikums, man kauns...

— Tas nav nekas ļauns, — viņš mierināja to. — Šajos laikos tas tā gadās. Bet es domāju, ka gleznots tiek mūsu Krezs?

— Uzkāpiet paraudzīties, — viņa iesmējās un glodeni aizslidēja viņam garām.

Sarma brīdi palika stāvēt, paraudzījās pulkstenī. Līdz satikšanās brīdim atlika vēl divdesmit minutes laika. Un viņš viņai sekoja.

Lēni viņš pavēra durvis.

— Labajā pusē palaidiet kažoku vaļīgāk no pleca. Vai nē, meistar? — teica Īve, kas stāvēja Šķepastem blakus pie audekla. — Man tomēr tajās lietās ir acs.

— Man salst, — smējās Skaras kundze glaimiem smiekliem, kuņģus nav iespējams pārnest nevienai daiļai sievietei.

— Tiešām, man šai elles pievārtē pirksti gluži stīvi. Es to nedabūšu gatavu pat divos mēnešos, — rūca gleznotājs.

— Bet mēs norunājām divās nedēļās, — teica Īve. — Kas tur liels, es pielieku simts markas!

— Par maz, — teica Šķepaste.

— Nu, divi simti. Trīs!

— Neder, — skanēja atbilde.

— Vairāk par pieci es nevaru.

— Kaut jūs divi reiz trīs tūkstošus solītu, paraugieties, kādas man rokas. Tās dreb katru triepienu uzliekot.

— Jūs esat glums kā zutis. Še būs! — beidzot no kažoka iekšpuses viņš izvilka pudeli un nolika to uz apgāztas kastes.

— Tā ir pavisam cita lieta, — iesaucās gleznotājs.

Tai brīdī pie durvīm viņi pamanīja Sarmu, kas bija ienācis bez klauvēšanas.

— Pst, — pie lūpām pielika pirkstu Īve, — nevienu vārdu par to manai sievai.

— Ar lielāko prieku, — palocījās Sarma. — Bet es tiešām nesaprotu...

— Te nav ko nesaprast, — teica Īve. —

Paraugieties kaut tikai ar vienu aci kundzē, un jūs tūliņ sapratīsīt.

Sarma brīnījās, cik pacietīgi Šķepaste pānesa komersanta atklāto pielūgsmi viņa elkam. Bet tā laikam bija pudele, kas izdzēsa visas nepatīkšanas.

Pudelei līdzās tika nolikts mazs kausiņš.

— Vai jūs nepiedalīsities? — Īve Sarmam jautāja, — franču konjaks. Labi pārcietīs visas ceļojuma grūtības. Citādi te tiešām nespējami strādāt.

Sarma pateicās. Viņam nebija laika. Viņš uznācis tikai tāpat paraudzīties, aiz tīrām mākslas interesēm. Un viņš atvadījās.

— Aizbultējiet durvis, — Sarma dzirdēja vēl Īvi sakām.

Ēdamzālē uz viņu jau gaidīja abas dāmas slēpotāju biksēs un īsās kažokādas jakās. Viņas izskatījās pēc īstām alpinistēm. Viņas sirsnīgi apsveica Sarmu. Un tad viņš juta mazliet kritisku profesora kundzes skatu viņa svētdienas uzvalkam un plīša mētelim.

— Jums būs mazliet neērta kāpšana bez sporta zābakiem, — viņa teica.

— Es jums parādīšu arī Cugšpici, — izejot jaunkundze viegli pieskārs viņa elkonim. Kādreiz mēs nobrauksim arī turpu. To ir vērts redzēt.

— Es jau tagad priecājos uz šīvakara karšu partiju, — teica māte steigdamās pirmā, un no muguras puses viņas stāvs izspatījās gandrīz jaunāks un slaidāks nekā meitai.

Ap pusdienas laiku pie Dālijas Augstkalnes no jauna ieradās sanātorijas ārsts Dr. Hillers.

Kad viņš iznāca no slimnieces istabas, gaitenī viņu sagaidīja profesors Zemols, Spodris un Šcingera kundze.

— Es aizvien vēl nevaru sev pietiekami pārvest, ka vakarvakarā lūdzu viņu uzstāties, — teica profesors. — Bet viņa pati iepriekš bija izteikusi vēlēšanos... Vai ir vērts, doktor, viņu pārvest atpakaļ uz jūsu sanātoriju?

— Es domāju, ka nē. Bet ja nu Šcingera kundzei varbūt neērti?...

— Nē, nē, — viņa iesaucās, — man viņa tikpat kā pašas bērns. Lai notiek, kas notiek, viņai jāpaliek pie manis. Mīļā, mazā kundze... — un, nosegusi ar lielo, izrakstīto priekšautu acis, labā vāciete iesāka klusi raudāt.

— Tas var ilgt vēl tikai dažas dienas, vai, labākā gadījumā, nedēļu, divas. Viss var beigties arī bez kādas lēkmes, — pagriezies pret profesoru, ārsts teica. — Jūs esat kundzei labu kopēju dabūjuši. Vai viņa ir žēlsirdīgā māsa? Sakiet viņai, ja viņai kādreiz darba vajag, lai viņa tad droši nāk uz sanātoriju.

Ar to arī viņš atvadījās, solidamies pienākt pēc dienas.

— Bet ja ir kas steidzams, tad zvaniem.

— Doktor, vai viņu tiešām nav iespējams glābt? —

— Nelieciet viņai neko manīt, draugs, — profesors uzlika roku Spodra plecam.

— Apsolos. Šajās dažās nedēļās, kamēr jūs te esat, mani grūtumi un pienākumi liekas uz pusi vieglāki, — atbildēja arhitekts, — Viņa jums ļoti pieķērusies.

— Un es viņai, atbildēja profesors. — Bet es vienmēr esmu gribējis jums jautāt, kur viņa tik lieliski piesavinājusies franču valodas zināšanas?

— Viņa tikpat labi prot arī itāliski, — ne bez lepnuma atbildēja Spodris, — man liekas, es jums jau reiz stāstīju. Neņemiet ļaunā, ka sākumu atkārošu. Pēc mātes māsas nāves, kas bija viņas vienīgā radniece un bija viņu adoptējusi, Dālija saņēma mantojumā piecstāvu namu Rīgā un iekrātus prāvus naudas līdzekļus. Viņa taisni šai laikā bija sasniegusi pilngadību, lai varētu brīvi ar šiem līdzekļiem rīkoties. Tai laikā viņa apmeklēja valsts konservatorijas kompozīcijas un klavieru klasi. Neprasot nevienam padomu, kas nekad nav bijis viņas dabā, viņa pārdeva namu un ar skubu devās uz ārzemē, lai turpinātu savu mūzikalo izglītību

Italijā. Sākumā viņa studēja Romā, tad pārcēlās uz Milānu, pēc uz Florenci. Šeit es ar viņu iepazīnos, lai cik dīvaini tas arī liktos. No universitātes es biju dabūjis stipendiju Itālijas studijām. Tas bija īsi pirms kara izcelšanās. Kad Hitlers iebruka Čehoslovākijā un Polijā, es steigšos uz mājām, kur mani gaidīja māte un mazākie brāļi un māsas, kuŗu apgādnieks es skaitījos. Pareģodama dzimtenei neatkarības zaudēšanu, Dālija devās no Itālijas uz Franciju, iekļūdamā tomēr kara negaisā un palīdzēdama nest savas iemīļotās Parīzes likteni. Starp frančiem viņa tomēr skaitījās ārzemiece, un tāpēc viegli nācās no vācu kara pārvaldes dabūt iebraukšanas atļauju Vācijā. Bet slimība, laikā nepamanīta, jau toreiz dziļi bija ieēdusies viņas plaušās. Jau toreiz no kalnu sanātorijām Vācijā viņa man rakstīja skumjas un grūtsirdīgas vēstules, visvairāk ciedzama no tā, ka tiek šķirta no sava instrumenta. Mūsu zemi okupēja krievi, pēc tam vācieši. Man neradās ne mazākās iespējas pie viņas aizbraukt. Beidzot, pagājušā rudenī, es dabūju iebraukšanas atļauju un tūliņ devos uz Dr. Hillera sanātoriju. Pārāk ilgi mēs visu laiku bijām viens no otra šķirti . . .

— Es saprotu jūs. Es saprotu jūs pavisam labi, — klusi un līdzjūtīgi teica profesors.

— Bet ticiet man, viņa nekad nav laimīga jutusies šajos gados, — bāls runāja Spodris. Viņš izskatījās negulējis un noguris.

Zemols to pamanīja.

— Mīļais kollēģa, jūs esat maz miera baidījis pagājušā naktī. Kas zina, kas vēl jāiztur. Ejiet atpūties.

— Es gribu vēl tikai mazliet paraudzīties, — viņš lūkojās uz Dālijas durvju pusi. — Drīzāk šī Terēze jāsūta atpūsties.

Un viņš šķīrās, saņēmis profesora drošinātāju smaidu.

Dālija bija viena. Viņa negulēja, bet plaši ieplestām, mirdzošām acīm raudzījās kaut kur prom, dziļā stinguma pārņemta, kā salusī. Viņa pat nemanīja Spodra ienākšanu,

kas nosēdās uz krēsla pie gultas un saņēma viņas kreiso roku.

Viņa gulēja caurspīdīgi bāla, sarkaniem vaigaliem, kas izskatījās kā rozēs sniegā.

Spodris noliecās pār trauslo roku un kā rotaļādamies pūta tai virsū elpu.

— Dālija, — viņš klusi teica.

Bet viņa palika tāpat, nekustēdamās.

— Dālija, vai tu dzirdi mani? — no jauna viņš prasīja.

— Es dzirdu visu laiku kādu dziesmu, kādu melodiju. Tā ir sveša. Es to nepazīstu un neesmu viņu arī nekad spēlējis. Es gribētu šo melodiju uzrakstīt, tik ļoti skaista tā ir. Tā ir skaņa, smarža un krāsa reizē. Es nezinu, kā lai es to pasaku . . . kas tā patiesībā ir. Es nezinu. Brīžiem viņa man visam ķermenim sāp cauri. Man vajag no viņas atbrīvoties, citādi miera nebūs. Lūdzu, pasniedz man papīru . . . — un tikai tagad viņa pagrieza galvu uz viņa pusi.

— Tu nedrīksti tagad strādāt, — viņš teica, — Tev jāatpūšas.

— Es zināju, ka tu man to teiksi. Es zinu arī to, ko tu man vēl gribi teikt un ko tu man negribi teikt. Nesaki vairs neko . . .

Spodris savilka uzacis un nolieca galvu.

— Tu nezini.

— Es zinu, ka šis ir manas pēdējās dienas . . .

— Nesaki tā, — viņš teica un pēkšņi salējās. — Mēs varētu tagad salaulāties, Dālij.

Pēc šiem vārdiem istabā bija pavisam, pavisam kluss.

Un tad, tikko sadzirdami, Dālija atbildēja:

— Arī to es gaidīju. Bet tu esi aizmirsis savu solījumu . . .

— Ka es par to vairs nerunāšu? . . .

— Jā. Bet es tev šoreiz pateicos, lai gan tikpat labi kā es, tā arī tu zini, ka man atlicis vairs tikai varbūt . . . trīs dienas dzīvot, varbūt četras . . .

— Tavs pēdējais nē ir tikpat ciets kā pirmais. Vai tu atceries Florenci?

— Atceros.

— Piedod, bet es nezinu, kāpēc šai brīdī man atmiņā spilgti uzaust mana iesvētīšanas diena Vecpiebalgas baznīcā. Šī diena ir manā dzīvē kā kāda svētlaimīgo sala. Tas ir tik sen, sen, kad svētījot mācītājs man lika rokas uz galvas un teica: „Esi uzticīgs līdz nāvei, tad es tev došu dzīvības kroni“.

— Dālij, es esmu taisnīgs bijis.

— Taisnība aizvien ir neželīga.

— Un mana uzticība?

— Arī tā brīžiem bija neželīga.

— Kam tad tu mani atkal aicināji šurp?

— Es domāju, ka tu pa šiem gadiem, kas mūs šķīra, būsi kļuvis cits.

— Es milēju tevi. Es visu laiku centos tevi iegūt.

— Simtreiz var iegūt miesu un to saistīt, bet dvēseli nevar saķert kā putnu un turēt to sprostā.

— Visa tu mana nekad neesi bijusi.

— Varbūt... Bet vai ar šīs dienas „jā“ tu domājies iegūstam visu pazaudēto? Vai tev nepietiek, ka mēs esam draugi, labi draugi un tā arī šķīramies?

— Tad tu mani neesi nekad milējusi?...

Kā mierinot viņa aizkāra tā roku un smaidis kā klusinot bērnu bija viņas lūpās.

— Nekad. Piedod man... Arī es gribu būt taisnīga.

Viņš saguma. Nokrita galvu iespiedis starp ceļiem, tikai uz kakla starp sirmo matu cirpumu un apkaklīti zem iesārtenas ādas sita asinspulss strauji un mežonīgi.

Tai brīdī atvērās durvis un uz sliekšņa stāvēja Antonijs.

Viņš bija nosvīdis un izpūris, bet staroja. Pelēkais sporta uzvalks bija notriepis zemēm un kalķiem un pilnīgi saburzīts, bet zābaki aplīpuši sarkanu glūdu.

— Madame, — viņš izrunāja šo vārdu ar visu galotni, kā rakstībā. — Vai es driksstu uz acumirkli ienākt? Man liekas, kungs aizra pa pusi.

— viņš pameta ar galvu uz Spod-

— Neliecieties traucēties, bet nāciet droši,

— Dālija mēģināja smaidīt — Kāds jūs izskatāties!

Zēns pārsoļoja istabai un palika trīs soļus no gultas stāvam. Viņš bija uztraucies un nokaunējies. Sākumā viņš stāvēja, nevarēdams izrunāt ne vārda. Pie krūtim cieši piespiedis turēja koši zilu ziedu pušķi.

Arī Dālija neko neteica. Viņa raudzījās neparastajā viesī un gaidīja.

Beidzot Antonijs norija it kā kaklā iespiedušos kamolu. Viņš bija pavisam piesarcis. Tad paspēra soli uz priekšu un nolika puķes Dālijai līdzās uz segas.

— Es biju jau šorīt kalnos. Gribēju jums ēdelveisu atnest. Bet nedabūju. Tas te ir alpu enciāns. Tā esot viszilākā puķe pasaulē. Jums der vienreizēji ziedi...

— Pateicos, — Dālija teica un mēģināja pasniegt Antonijam roku, bet pusceļā tā atslīga. — Palieciet sveiki. Jūs laikam sauca Tonio? Jūs man patīkat, Tonio... — viņa čukstot nobeidza. Acis viņa bija pievērusi. Un vairāk arī nekā neteica... Antonijs paskatījās ar vienu aci uz Spodri, kas vēl aizvien bija tāpat sakņupis. Tad pēkšņi garā solī viņš slīpi noklupa uz grīdas tā, ka ceļos varēja aizsniegt Dālijas roku, kas atdusējās viņai blakus uz segas un strauji noskūpstīja to. Dālija viegli sarāvās. Vienā mirklī viņš bija atkal augšā un aizskrēja viegliem, gaišiem lēcieniem. Durvis aizkrita.

— Kas te bija? No kā tu atvadījies? — Spodris pacēla galvu.

— No saviem ideāliem... No jaunības... No visa... — Un pēkšņi viņa atkal aizmīga. Tikai krūtis zem baltā flaneļa tērpa strauji cilājās un elpa sēca.

Spodris piecēlās izdzisušu skatu kā pēc pazaudētas kaujas. Vēlreiz viņš pārlicās iemīlētai, kā to noskūpstīt gribēdams. Ilgi pētīja viņas sejas vaibstus, tālāk — rokas un plecu līniju. Un tad, mazliet salīcis un drūms, viņš izgāja.

Gaitenī viņš sastapa Terēzi, kas spirta un svaiga steidzās uz slimnieces istabu.

— Terēze, viņš viņu aizturēja, — sakiet,

ko jūs domājat par Augstkalnes kundzi? Izturēs? ...

— Es nezinu ... — lāga sieviete atbildēja un sāka uz vietas raudāt. — Ak, ja jūs zinātu, cik viņa jauka ... Tāpēc jau vien eņģeļi grib viņu savā pulkā. Ticiet man, ne-labie dzīvo, bet labajiem jāaiziet ... — un, asaras slaucīdama, viņa atstāja to vienu un apstulbušu.

No visa lielā bara pie pusdienas galda bija tikai Šķepaste ar Skaras kundzi un Īvi vienā galda galā, bet otrā profesors Zemols ar Skaru pašu, pārējie bija izputējuši kur kurais. No Īves kundzes istabas augšējā stāva plūda cepta šķiņķa smarža, un Marionna ķī-vējās ar Antoniju. Arhitektam Rēzija uz-nesa viņa pusdienas porciju — miltu viru un sautētus kartupeļus augšas istabā.

Profesors Zemols kā parasts ar Skaru bija nogrimuši nopietnās sarunās. Viens vēstur-nieks, otrs literāts, tie viegli atrada kopīgu tematu. Viņu runas traucēja pārāk skaļais trio galda otrā galā.

— Es varu derēt, ka divdesmit pieci, — sauca gleznotājs.

— Divdesmit trīs, — tiepās Īve.

— Pazaudētājs maksās! Bet kādas balvas jūs piešķirsit uzvarētājam?

Šķepaste izskatījās pavisam noreibis. Vai tas bija Skaras kundzes tuvums, vai arī vēl iepriekšējais rīta skurbulis?

— Māksliniekiem ir tomēr vērtīgāka acs — pieci, — Skaras kundze apstiprināja. — Taisni divdesmit pieci gadi.

Pāris reizes abi mācītie pārtrauca savas debates un uzlūkoja jautro sabiedrību, bet tas viņus netraucēja.

Beidzot Žanis Skara vairs neizturēja. At-vadījās no profesora un piegāja sievai.

— Vai tu gribēji man ko teikt? — pavi-sam piesarcis viņš jautāja.

Rita paraudzījās mazliet kā pārsteigta, kā aizvainota. Noreibušām acīm, daļi at-mestu galvu, viņa to it kā atgrūda.

— Ej, tu man neesi vajadzīgs!

Apstulbis viņš mazliet pamīnājās uz vie-

tas un tad, ne vārda neteicis, aizgāja. Viņš neizgāja vis pa lielajām durvīm, bet maza-jām, kas tieši veda Šcingera kundzes vir-tuvē.

Bet tur jau nāca viņš, visu lietu kārtotājs un nolīdzinātājs, apdāvinātais cilvēks — Sārtaputns. Viņš gandrīz skriešus pieskrēja Īvem un tvēra pie pleca.

— Tā tas vairs neiet! Jūsu kundze izme-tusi visas Šķepastes kundzes mantas no ista-bas un ievākusies atpakaļ. Viņa vienkārši ignorē katru lēmumu. Tādā gadījumā es at-sakos no kolonijas priekšnieka amata. Es nevaru ar šādām lietām aprūtināt profe-soru.

Šķepaste aizrautīgi smējās.

— Iedodiet viņai pāris tūkstošus marku ceļa naudas, lai viņa vislabāk pazūd.

— Bez manis viņa nebrauc nekur, — saīdzis atbildēja Īve un cēlās.

— Brauciet jūs bez viņas, — izteica Ska-ras kundze.

Īve cieši paskatījās viņai acīs, savilka uzacis un iesmējās.

— Labs padoms. Es to ievērošu.

— Kas ir ar jums? — Sārtaputns pra-sīja un nosēdas Īves vietā.

— Mēs strādājam, — mazliet paceltu balsi Šķepaste atbildēja un smaržoja pēc konjaka.

— Es gandrīz tevi apskaužu, — teica Sār-taputns un paskatījās Skaras kundzē. — Es jūtu, ka man šī skraidelēšana drīz sāks apnikt. Kas tad man par daļu, ka Īves kun-dzei samainīta istaba? Lai dzīvo taču, kā katrs zina. Es plēšos un lūdzos dēļ vakariem, kur nekas prātīgs tomēr nevar iznākt. Pal-dies Dievam, bez visiem profesoriem es savā mūžā pāris tukstošu avīžu esmu pierakstījis, man viņu nevajag. Te ir viens otrs lielāks ēzelis vēl nekā es. Bet vai tas ies sev sienu meklēt? He! Tev jāzīmē ...

Jā, gluži pareizi, apgalvoja Šķepaste, arī šovakar viņam esot norunāts zīmēšanas seanss ar Skaras kundzi.

— Sarmam preferansa partija, arhitekts jāpieskaita slimnieku istabai, un Skara, Skara

vēl nav atzīlbis no uzlidojuma sekām, no kuņģam, man šķiet, viņš cieš vēl tagad, — Sārtaputns pavīpsnāja.

— Vislabāk būtu, ja mēs visi kopā varētu, piemēram, izdot laikrakstu... Berlīnes bēgļu avīzīte tikpat kā neaizsiedz šo galu. Minchenē esot daudz latviešu, un vēl kaut kur tuvumā lielāka latviešu strādnieku nometne, stāstīja Spodris. — Un tā lieta ies. Bankrotēt mēs nebankrotēsīm. Redaktoru posteņus esmu jau sadalījis. Tev — mākslas nodaļa...

— Mulķības — norūca Šķepaste, — tīrās mulķības. Šo posteni tu tikpat labi vari arī piedāvāt Īvem. Tici, par to viņš tev finansēs avīzi. Es no tās smērēšanas atsakos. Neņem ļaunā.

Sārtaputns apsoliya par to padomāt un tūdaļ kerties pie kalkulācijas, pieaicinot talcā tautsaimniecības maģistru Sarmu.

— Tu redzēsi, kādas sejas taisīs berlīnieši. Mēs būsīm viņiem sīvi konkurenti.

Bet Sarmam pie saimnieciskajiem aprēķiniem vakarā nebija laika. Atgriezies līdz ar krēslu, visu vakaru viņš ar dāmām nospēlēja preferansu. Nogurumu, ko viņš bija iemantojis neierastajā pastaigā, ar panākumiem izklaidēja Zemola jaunkundze, patiesībā — Irēnas jaunkundze, kā viņa tagad laipni atļāva sevi saukt. Un tik tikko šai pirmajā vakarā sev neatzinās, ka ir iemilējies. Un pie tam... profesora meitā.

Nākošā dienā viņi bija nolēmuši aizstāigāt līdz Garmaīai. Un kaut uzlidojums, domāja pie sevis Aloīzs Sarma. Beidzot viņš bija ieguvis dzīves drosmi un līdzsvaru.

Turpmākajās dienās nekas jauns Šcingera kundzes pansijā nenotika. Tikai aizvien vairāk un vairāk kolonijas locekļi pazuda viens otra acīm, noslēpās. Kopējās pusdienas ēdamzālē ieradās vienīgi profesora ģimene tautsaimniecības maģistra Sarmas pavadībā un šad tad Skaras un Šķepaste. Vienīgi ap tējas laiku neiztrūkdams ik vakarus vienā istabas stūrī savu alu sūca Šķepaste un cieši

viņam blakus Rita Skara — ar glāzi tējas. Sārtaputns bija izbraucis uz Mincheni, lai dabūtu atļauju avīzes izdošanai.

Pamanījies Šķepasti reiz arī pusdienās, Sarma saņēmas un piegāja klāt:

— Kā ir ar portreju? — viņš prasīja, man liekas, termiņš nav tālu.

— Ak, es vairs nesteidzos, — jautri atmeta gleznotājs, — dzīve iet augšup. Šcingera kundze aplaimoja mani ar skārda krāsni...

— Es svīstu un nevaru sagaidīt gala — apgalvoja Skaras kundze.

— Tā tas ir, kad pasūtīnātājam cits un modelim cits termiņš, — izspruka Sarmam. Bet šī piezīme tikai atraisīja viņas apburošos smieklus. Un arī tas viņu ne drusku nepadarīja drūmāku, kad Sarma prasīja pēc vīra, kurū viņš vēlētos kadreiz sastapt.

— Viņš strādā, nemitīgi strādā un tad ir visnelaipnākais cilvēks pasaulē. Man netik ieiet mūsu istabā. Papīri uz galda, zem galda, apkārt galdam, kur spēr kāju — čaukst. Ja man augu dienu jābūt istabā, man ir tā, it kā prusaki staigātu pa sīpolu virknēm. Tā ir visriebīgākā sajūta, kādu es varu iedomāties. No pašas bērības vislielākās bailes man ir no prusakiem bijušas. Brrr... — kundze nodrebīnājās.

— Vai tad man speciāla audience no Skaras kunga jālūdz?

Pekšņi ēdamzālē iedrāzās Antonijs.

— Nāciet, nāciet! — uztraukts viņš mētājās rokām, — nāciet visi laukā. Tas tiešām ir brīnišķīgs skats.

Visi steidzās. Arī Rēzija un Šcingera kundze bija jau pagalmā un raudzījās augšup debesīs.

Jā, tur nu viņas vienreiz nāca — sabiedroto lidmašīnas. Augstu debess zilumā teizuļoja sidrabaini spārni. Viens bars, pēc tam otrs, trešs. No otras debess puses nāca atkal citas. Lēnā, majestātiskā mierā tās kā balti gulbji slidēja debess okeānā un viņu ķermeņi mētāja spožas dzirkstis. Dažām apkārt šaudījās mazie iznīcinātāji, aiz sevis

atstādami gaŗas, baltas dūmu strūklas kā astes zvaigņes. Tikko jaušamā dunoņā trīsēja koŗais debess zilums. Tas tieŗām bija varens skats.

Sarma, atliecis galvu, kā piekalts raudzījās nāves kuŗos, kas tagad augstu ŗūpojās kā niecīgas rotallietas. Viņŗ juta atkal saltas bailes satveram visus viņa locekļus.

— Ak, Dievs! — izsaucās ŗecingera kundze, — un neviens mūŗējai!

— Jā, ŗecingera kundze, — lauzītā vacu valodā teica ŗķepaste, — viņi vienkārŗi izbraukuŗi pastaigāties. Bet ja nu savu invaziju viņi iesāķ no Cugŗpices, tad mēs pirmie esam viņa majestātes pavalstnieķi . . .

— Turi muti! — dunku sānos viņam iegrūda Sarma un apslāpināja ar mēli izkaltaŗās lūpas.

— Un vēl, un vēl! — bērniŗķā priekā sauca Antonijs, lēķādams no vienas kājas uz otru. — Tie ir ķetrmotorīgie!

— Viņi dodas uz Mincheni, — teica ŗecingera kundze.

Pagalma bija sanākusi visa mājas saime.

— Ak, ziniet, tāds lidotājs, — teica Īves kundze, kas bija izspurgusi savā krāsainajā rīta kleitā, — neviens viņam neķo neķar padarīt. Viņŗ sēŗ tur kā luksus kuŗa kabinetē un izmet tikai savas bumbas . . .

— Lūk, viena grupa pagrieŗas un nāķ taisni uz mums, — teica Skara un iesteidzās paŗobelē.

— Jā, jā! — sauca Antonijs, — taisni uz mums! Viņi būs ķaut ķo pamanījuŗi. O, viņiem ir tāŗskati. Viņi saredzēs no saviem augstumiem vismazāķo niecīņu.

— Tā būs Īves kundzes rīta kleita, ķo viņi ieraudzījuŗi — apgalvoja ŗķepaste un smējās.

— Nav joki, — teica Sarma un grasījās mukt. Bet tad, daŗus soļus aiz sevis, viņŗ manīja Irēnas jaunkundzi.

— Vai jūs namaz neķaidāties, Irēnas jaunkundze?

— Vai jums ir bail? — viņa izaicinoŗi

prasīja. — Es sūtu viņiem sveicenus. Mums ir sļepena noruna, — viņa smējās.

— Jūs esat daudz vairāķ bīstama, nekā es domāju, — Sarma atbildēja, un saņēma no viņas zibenīgu skatu.

— Iekŗā, iekŗā! — sauca ŗecingera kundze, arī pamanījuŗi lidmaŗinas. Augŗā pie loķa ķaut ķur rēķojās architekta gaiŗā galva.

Visi sagāja priekŗtelpā. Lidmaŗinas bija taisnā linijā virs pagalma.

— Skaidrīte! — pēķŗņi ieauķās Īve.

Visi saskatījās. Tas bija sveŗš vārds, ķuru pirmo reizi ŗeit dzirdēja.

— Skaidrīte! — vēlreiz sauca Īve dusmu un baiļu pilnā balsī.

Un tikai tagad viņŗ ieraudzīja, ķa pagalmā ķā raibs dienvidsālu tauriņŗ plivinājās Īves kundze.

— Man izķrita mutautiņŗ, — viņa atbildēja.

— Nu, vai nāķsi, vai nē, — galīgi pārskaities virs sauca. — Jūs redzat, ķas par mōķām ar tādu sievu!

Neraugoties uz stāvokļa nopietnību, viesiem bija jāsmējas.

— Jūsu kundzei vārds Skaidrīte? — prasīja profesors.

Jūs taķu dzirdējāt, — īķni atbildēja Īve, rauŗus ieraudams sievu pār sļieķsni gaitenī.

— Ja viņi met bumbu, tad mēs esam pagalam, — teica Antonijs, bet neviens viņam neatbildēja. Visi stāvēķa ķlusu un drūmi raudzījās gaisā.

Pirmā grupa bija pāri. Tad nāķa otrā. Bet pēŗņi nogrieŗās sānis.

— Paldies Dievam, — ķlusi nopūtās Īves kundze.

Gluŗi tuvu sev piespieduŗos Sarma sajuta Irēnas jaunkundzi. Pleķu viņa bija pilnīķi iespiedusi viņa mugurā. Un likās, — viņai vieķli drebēja ķelķali. Vai, varbūt, drebēja viņŗ pats?

Tīķpat ātri ķā uzraduŗās, lidmaŗinas atkal nozuda. Tikai tāla dūķoņa atbalsojās vēl ķalnu starpās.

— ŗoreiz būs gaŗām, — teica profesors.

— Bet nākošo reizi? . . . Sarma raudzījās profesoram sejā kā pareģonim, bet viņš neatbildēja.

Pēc neparastā starpgadījuma Šecingera kundze lūdza visus ēdamistabā uz tasi tējas, kas tiešām bija vietā.

Nu viņi visi atkal reiz bija kopā. Pie galda piesēdās arī saimniece. Kāds ieteica uzgriest radio, bet tas nedarbojās.

— Es teicu — Minchene, mana mīļā Minchene, — miklām acīm teica vāciete.

— Sārtaputna kungs taču Minchenē? — teica profesora kundze.

— Nu, tas gan dabūs, — atbildēja Marionna.

Tai brīdī pie Sarmas pienāca Rēzija un teica:

— Augstskālnes kundze lūdz jūs uz dažām minūtēm augšā.

— Mani? Augstskālnes kundze? . . . kā ko neaptverdamas viņš jautāja un piecēlās. — Acumirkli . . . — ar skatu viņš atvainojās Irēnas jaunkundzei.

Dālija? . . . Sarma atvēra durvis un palika īsu mirkli stāvam. Vai tā bija viņa? Kā viņa šais dienās bija pārvērtusies. Ja viņš šai izskatā to redzētu pirmo reizi, viņš nepazītu vairs. Vienīgi matu iesarkanums, kas kvēloja kā rudens riets ap sīko, sadilušo sejiņu, atļāva to pazīt. Viņš pagājās uz priekšu.

No gultas malas piecēlās Terēze un kļusi izslidēja ārā.

Sarma novaldīja savu pārsteigumu un mēģināja satvert viņas roku, bet, galvu purinādama, viņa to atvilka.

— Es vairs nedodu nevienam rokas, — viņa pusbalsī teica un norādīja uz krēslu pie gultas.

— Vai tu nebaidījies uznākt? — viņa prasīja.

— Es tevis nebaidos, — viņš atbildēja un pats nemaz nejuta, ka pēc pirmās tikšanās viņi atkal abi bija pārgājuši uz „tu“.

— Es tevi jau vairākas dienas gaidīju, —

viņa atkal teica, un skats viņai bija dīvaini mirdzošs un caururbjošs.

Aloīzs Sarma mazliet apmulsā un mēģināja šī skata izvairīties.

— Es daudz pēdējās dienās domāju par dzimteni, par māju, kuŗā es kādreiz dzīvoju, par skolu . . . Tie gadi, kuŗus es pavadīju ārzemēs, šai brīdī liekas kā miruši. Es pat vienu, otru vārdu vairs neatceros, ne pil-sētu, kuŗā esmu bijusi. Vismīļāk man patīk domāt par skolu. Un tad es brīžiem pat viena pati smejos. Vai tu atceries dīvaino latviešu valodas skolotāju? Viņam bija tik plāna bārda, ka miesa un gaiss spīdēja cauri, un tāpēc mēs viņu nokrustījām ar attiecīgu palamu. Un mākslas vēsturnieku — Gumijkāju?

Viņa kuŗpēm pastāvīgi bija gumijas pazoles, ka nekad nevarēja būt drošs, kad viņš uzskries virsū. Un reiz, kad tu man aizbāzi lineālu aiz muguras taisni tai brīdī, kad mani izsauca un es vairs nevarēju piecelties . . . — šeit viņa iesmējās, bet tūdaļ sāka klepot, ar abām rokām spiezdama pie mutes lakatiņu.

Sarma viņā žēli noskatījās. Tie bija vairs tikai kauli, kas klepojot drebēja zem villainā lakata, kas bija uzsegts viņas krūtīm.

— Nerunā vairāk, — viņš teica, — tu nedrīksti. Es mēģināšu tev ko pastāstīt.

— Bet man ir tik labi tagad. Nekas jau vairs nelīdz. Ja ne tagad, tad pavasarī es aiziešu. Un ir labi satikt tādu cilvēku kā tevi, kas man ir kā gabals rupjas rudzu maizes, kā stūritis no manas bērņības zemes. Cik dīvaini, ka es vairs ne par ko nesmejos, kas jaunībā šķita tik smieklīgs un bērņišķīgs. Ja man nāk smieklis, tad tikai atceroties pašu notikumu, piemēram, ar to lineālu . . . Viss pārējais man ir svēts. Tās pašas tavas vēstules un mūsu norunātās satikšanās . . .

— Ak, nerunā Dālija par tām, — viņš kautrīgi teica.

— Nē, nē, — viņa pacēla balsi un kļuva mazliet skaļāka, zem dzeltenīgās ādas pa-

vīdēja tāds kā sārtums. — Taisni tāpēc es tevi saucu. Kad es tevi šeit ieraudzīju, es uzreiz iedomājos, ka es tev esmu daudz, daudz pateicības parādā. Kāds viņš bija, tas mūsu mīlestības sākums, tāds viņš bija. Vai nu vēl mēs iesākām, vai par ātru viņš beidzās, bet tad jau arī bija skolas gala pārbaudījumi klāt, un dzīve mūs aizsvieda katru uz savu pusi. Bet tik daudz siltuma un tīra prieka man no šīs mīlestības, ja to tā varētu apzīmēt, ir palicis pāri, kā ne no vienas citas manā mūžā... — pēkšņi balss viņai pārtrūka un viņa it kā saguma sevi. Krūtīs kaut kas sāka sēkt un, satvērusi rokām kaklu, viņa pievēra acis, ap kuŗām kā ar ogli bija apzīmēti dziļi loki.

Sarma pielēca un izsteidzās pēc Terēzes.

Sajūtot kopējas rokas ap sevi, Dālija atvēra acis, pilnas mulsuma un bailu, bet, ieraudzījusi kājgalī stāvam Sarmu, viņa to ar mājienu aicināja tuvāk. Tad viņa tikko manāmi pacēla roku un vārigi ielika to Sarmas plaukstā. Šī roka bija auksta un mitra kā vaļā atrisusi lapa. Sarmam pārskrēja drebuļi. Dālijas lūpas nokustējās, bet skaņa nenāca pār lūpām. Beidzot viņi sadzirdēja:

— Es... es gratulēju tev...

— Terēze māja ar galvu, lai viņš iet. Sarma palaida roku un gandrīz skriešus izskrēja no istabas.

Kāpēc viņa gratulēja? Domāja viņš.

Sarma vairs nevarēja noiet apakšā, šajā burzmā. Irēna... viņam ienāca prātā. Bet viņš ieskrēja savā istabā un iekrita ar drānām gultā.

Kaut kur kaut kas dūca un murdēja un skanēja soļi. Tautsaimniecības maģistrs Aloīzs Sarma atvēra acis. Blāzmoja. Viņš pietrūkās sēdus un atģida, ka ir saģērbies. Tad viņš pieskrēja pie loga. Aiz piķa melniem kalna siluetiem nodzisa sārtums un viss ieģrima atkal tumsā. Bet dūkoņa nemazinājās.

Tās bija lidmašīnas, kas skrēja pāri. Kā bangojoša jūra bija pārsegusies pasaulei un rūca un dūca no visām debess pusēm.

Kad viņš steigā gribēja nolaist aptumšošanas aizkaru, vienā debess malā uzliesmoja atkal dzeltena blāzma. Raķetes!

Pēkšņi viņš atcerējās Dāliju. Un nekādu bailu viņam vairs nebija. Viņš nolaida aizkaru un uzdedza gaismu, tad sameklēja cigareti. Bija tikai viegls satraukums. Pa kāpnēm dipināja soļi.

Iet vai neiet uz leju? viņš brīdi pārlika un brīnījās pats par savu drošsirdību. Bumbas nekur nedzirdēja, vienīgi tikai šī bezgalīgā rūkoņa. Bet tad viņš tomēr nolēma doties uz leju.

Viņš nodzēsa gaismu un lēni attaisīja durvis uz krēslaino gaiteni. Visi laikam jau bija paspējuši noiet apakšstāvā. Bet tad kaut kur klusi atskanēja soļi, un viņš palika pustumsā, viegli piespiedies pie durvīm.

No istabas augšas, kur atradās vienīgi Šķepastes darbnīca, uzmanīgi kāpa kāds sievietes stāvs, ik pēc soļa apstādamies un ieklausīdamies. Uz pēdējās kāpnes viņa atgriezās un čukstēja:

— Gaidi, kamēr es būšu lejā... Sarma pazina viņas balsi. Arī viņš nogaidīja, kamēr tā pazuda lejas tumsā un tad iznāca no paslēptuves. Gaiteņa vidū viņš sastapās ar Šķepasti.

— Nu vairs nav joki, — gleznotājs sniedza viņam roku, kas bija silta un kaistoša.

— Tas — vienīgi pārlidojums, — atbildēja Sarma.

— Bet ugunis? — Šķepaste bija uztraukts.

— Tikai signalraķetes. Es domāju, ka nav nemaz vērts iet lejā. Ienāciet pie manis, sapīposim kādu cigareti. Man ir vēl dažas no Berlīnes līdz, — mudināja tautsaimnieks.

Šķepaste nāca, un viņi iegāja abi atpakaļ.

— Brrr, — viņš nodrebinājās, — pie jums ir vēss. Un iesēdās ar visu savu smagumu gultas pēlī.

Sarunas viņiem tomēr nevedās. Sarma saprata milētāju, kas brīžiem kā sastindzis raudzījās savas cigaretes oglē, domās tālu prom no visas apkārtnes. Likās, ka viņš pat nedzirdēja lidmašīnu troksni. Arī Sarma ne-

zināja, par ko lai viņš runā, grūti bija at-
rast tematu. Sirds bija pilna neparasta le-
dus stinguma un klusēšanas. — Es tev gratu-
lēju... Par ko?

Izmēķējis cigareti, gleznotājs piecēlās.

— Paldies, es tomēr iešu atkal augšā un
likšos uz auss. Pie jums ir nejdzīgi auksts.

Tikko Šķepaste bija aizgājis, sāka kāpt
arī pārējie, brīdi pierībinādami visu māju
soļu trokšņiem, kas pusnaktī atbalsojās skau-
dri. Bet tad arī tas apklusā. Sarma atģērbās,
lai dotos gulēt, kad pēkšņi viņš izdzirdēja
no jauna vientuļus un klusus soļus, kas stei-
dzās pa gaiteni. Viņš kļuva ziņkārīgs. Ātri
nodzēsis uguni, viņš tāpat pusatģērbies
pabāza galvu durvju spraugā un vilies tās
atkal aizvēra. Neviens cits tas nebija, kā
profesors, kas, atskrējis no viena gaitena ga-
la, metās atkal uz otru, apjucis kā ceļu mek-
lēdams. Klusums, kas pēc lielās rūkoņas ta-
gad bija iestājies, dāvāja pilnām rokām mie-
gu ikvienai satrauktai sirdij.

Nākošais rīts atnesa sēru vēsti — īsi pēc
pusnakts bija mirusi Dālija Augstkalne. Vi-
ņa bija ielikusi savu roku Terēzes rokā un
klusī aizmigusi. Ne arhitekts Spodris, ne
profesors tai brīdī pie viņas nebija bijuši. Un
nu šis nams bija kļuvis par sēru namu. Un
nebija neviena, kas mākslinieci nenožēlotu,
jo katrs atcerējās viņas vienīgo, bet lielisko
uzstāšanos pirmajā atbraukšanas vakarā. Par
visiem vairāk raudāja Šcingera kundze. Vi-
ņa šai dienā pat neparādījās virtuvē.

Un tikai pie pusdienām, kad no Minche-
nes bija pārradies Sārtaputns un, bēdīgo zi-
ņu saņēmis, līdzjūtīgi spieda roku arhitek-
tam, atķērās arī pārējie to darīt. Īves kun-
dze un Marionna bija pat uzvilkušas melnus
tērpus.

Sarma bija izdomājis mazu uzbrukumu
Irēnas jaunkundzei, lai drusku palielītos ar
savu iepriekšējā vakara bezbailību, bet viņu
sabiedrībā visu laiku uzturējās Sārtaputns,
gleznaini aprakstīdams Minchenes bombar-
dēšanu un savu laimīgo izglābšanos. Domas

par avīzes izdošanu pagaidām bija jāmet
pie malas. Vācieši par to neko dzirdēt ne-
gribēja un ķēra ārzemniekus, kur vien pa-
gadijās, pat kontrolēdami tos uz ielām, un
bāza ieroču fabrikās. Pat kāds Latvijas uni-
versitātes mācības spēks pielikts pie granātu
vilēšanas. Bet bija arī ļaudis, kas prata iz-
grozīties un dzīvoja kā varēdami, cerēdami
uz drīzām kara beigām, kad Hitlera Vāciju
piespiedīs pie zemes. Bet tie bija kaut kur
noklīduši uz laukiem vai mazākās pilsētiņās
un dzīvoja atsevišķi, paši uz savu roku.

Trešajā dienā Dāliju Augstkalni apbedī-
ja Garmiņas kapsētā, kur priekš viņas jau
daudzi bija rakti, ko vajā nelaida kalni. Pā-
ris skopu ziedu un nelielais pavadītāju pul-
ciņš, kam pievienojās arī Dr. Hillers un kā-
da māsa, Dālijas bijusē kopēja sanātorijā,
bija viss, kur citkārt svaidītajai mākslinie-
cei būtu skanējusi mūzika un cildinājuma
runas un dāvāti ziedi, ziedi... Vienīgais
pārsteigums bija ēdelveisa pušķītis, ko Dā-
lija turēja uz krūtīm sakrustotajās, sniegbā-
tajās rokās. Kur Antonijs tos beidzot bija
dabūjis, tas palika viņa noslēpums.

Dienas vilkās sēras, klusas un garlaicīgas.
Vienīgā pārmaiņa bija tā, ka Terēze to-
mēr aizgāja strādāt Dr. Hillera sanātorijā
par kopēju.

Īsi pirms aiziešanas Īves kundze viņu uz-
meklēja un teica:

— Jā, kā tad tā?

Un kad Terēze, neviena vārda neteikda-
ma, tikai skopi pasmaidīja, kundze satvēra
viņas roku un teica:

— Nav jau viegli, kad vīrs izšķiež visu
naudu citām sievietēm. Jums vajadzēja ar
mani aprunāties, es būtu jūs pamācījusi, kā
jādzīvo ar tādu vīru. Par savējo es nevaru
nevienu ļaunu vārdu teikt, bet... Galu ga-
lā es būtu jūs varējusi arī paturēt pie sevis.

— Kā kundze to domā? — nopietni pra-
sīja Terēze.

— Jūs būtu varējusi mums istabas uzkopt,
pamazgāt veļu. Kādu mārciņu nopelnītu.
Šcingerene nemazgā ne par ko. Es nezinu,

kur lai šai tuksnesī atrod meitu. Liela daļa jau ir tikai uz naudas izkrāpšanu...

Tai brīdī Terēze pagrieza Īves kundzei muguru un, ne vārda neteikdama, aizgāja pa gaiteni.

— Zoss, īstenā zoss, — viņa kļiedza tai pakal.

— Jūs pati esat zoss, — garām gāja profesora kundze un nenocietās. Un tad sākās. Samērā īsajā laikā bija uzkrājies abām diezgan liels daudzums izvēdināmu lietu.

Profesors Zemols iesteidzās pie žurnālista.

— Nāciet nu, Sārtaputna kungs, jūs. Troksnis drusku par lielu. Es tur pie labākās gribas nevaru būt bezpartejisks. Es savas sievas vietā darītu tāpat. Tikai viņa ir mazliet par skaļu.

Pēc dažiem acumirkļiem ugunsgrēks bija apdzēsts. Abas nevainīgās pazuda raudādama, katra sava istabā, bet Sārtaputns smaidīdams ziņoja profesoram, ka noslēgts separats miers.

— Kopš pirmā acumirkļa tur Berlīnē, es neesmu jūsos vīlies... Ne jūsu vaina tā, ka cilvēki paši izārda savu svētlaimi.

— Jums taisnība, profesora kungs. Tā tas patiešām nebija domāts, kā tas tagad izkārtojies. Laimīgo sala bez laimīgiem... Un mums patiešām ir labs materiāls: jūs, Šķepaste, Skara, Sarma... pārstāvji no visdažādākām nozarēm. Galu galā mums te iznāktu sava maza universitāte, bet lūk...

— Vēl nekas nav zaudēts, jaunais draugs, katrs sākums ir grūts, — mierināja viņu profesors, — Par to, ka arhitekts Spodris aizbrauc, jums vēl nav jānoskumst, to varēja sagaidīt pēc Dālijas nāves.

— Nē, bet... Ha! — Sārtaputns rūkti iesmējās, — Svētlaimīgo sala...

Un tomēr.

Tā bija parastā pastaigas diena Zemola dāmām, kuŗā viņas nevilcinoties bija atkal uzaicinājušas Aloīzu Sarmu. Bet tā kā no rīta profesora kundzei iznāca raudāt Īves kundzes dēļ un dabūt galvas sāpes, viņa

no pastaigas atteicās. Tā nu notika, ka Irēnas jaunkundze gāja viena ar Sarmu. Uz tautsaimniecības maģistru Dālijas Augstkalnes nāve bija atstājusi diezgan dziļu ietekmi, tā ka vakaros abu savu draudzeņu sabiedrībā viņš bija izklaidīgs un neattapīgs, ko viņas klusībā uzskatīja par nepateicību, bet tomēr vienmēr no jauna piedeva.

Agrā rudens priekšpusdiena bija gaiša un saulaina. Viņi gāja pa mazu pazīstamu taku, kur jau dažas reizes soļus bija minuši. Takai abās pusēs zaļoja mīksts maurs, un tā lēnām locījās augšup starp mīkstām radzēm un kadiķu puduriem. Velti Sarma pūlējās atrast vārdus, lai viņa pavadone negarlaikotos. Visi tie sprūda kaklā. Vainīga bija varbūt pati Irēnas jaunkundze, kas arī nebija labā garastāvoklī. Viņa bija bāla, un krūtis tai nemitīgi cilājās kā trūkstot elpai.

Viņa steidzās it kā kāds to nemitīgi trenktu. Sarmam bija jāpieliek solis, lai tiktu viņai līdz. Pāris reizes viņa atgriezās un paraudzījās viņā savām brūnajām, iesķībajām acīm, un katru reizi viņam kļuva karsti pēc šī skata.

Beidzot arī viņam sāka likties, ka trūkst elpas. Sarmu sāka pārņemt tāda divaina, nenoiteicama izjūta. Vai tās bija bailes? Viņi gāja. Pēkšņi starp biezajiem kadiķu krūmiem parādījās atkal maza plaviņa dažām nelīdzenām radzēm takas vidū.

Irēna atgriezās.

— Pasteidzieties! — viņa tam uzsauca un šoreiz pasmējās.

Viņš bija jau viņai uz papēžiem, kad viņa iesāka skriet. Viņš pielika soli un mēģināja turēties līdz.

Irēnas jaunkundze krita... Lielajā skrējienā viņš nogāzās viņai līdz. Kaut kas tumšs un saldi smaržīgs pārsedzās viņa sejai un sāka to smacēt. Divas karstas, alkātīgas lūpas pieplaka viņa mutei. Viņš satvēra sievietes plecus un pievilka sev cieši klāt. — Kā neatmaņā viņš dzirdēja Dālijas vārdus: Es gratulēju tev...

Viņi pārradās mājās brīdī, kad uz kāpnēm no visiem atvadījās arhitekts Spodris, lai dotos prom.

— Mēs arī braucam prom. Svētdien, — teica Īves kundze, viņam roku sniegdama, — Laikam uz Zalcburgu. Tieši tur Tonio ir nodomājis uzsākt savas mūzikas studijas.

— Nekur mēs nebraucam, — pārtrauca viņu pats Īve, — mēs paliekam šeit, kungi.

Sieva skatījās vīrā platām, izbrīna pilnām acīm, kur lēnām sāka riesties asaras. Un pirmo reizi viņa tam neteica ne vārda pretim un palika klusa.

Spodris bija kluss un atturīgs, un viņa stingrajā sejā nevarēja manīt nekādas sāpīgā zaudējuma pēdas. Tādu viņu visi te iepazīna pirmajā dienā, un tāds viņš arī tagad aizbrauca, apsolidamies Šecingera kundzei atsūtīt savu jauno adresi.

— Sakiet, lūdzu, — Sārtaputns pavilka Īvi sānis, — kā patiesībā ir ar jūsu aizbraukšanu? Visi noteikti par to runā. Man tiešām...

— Ha, ha, ha... — smējās Īve, un viņa smieklos bija kas medaini lipīgs. Bet tad viņš kļuva tūdaļ pārspīlēti nopietns un redzami piesarka, kā piepūtās. — Es jums teikšu, jaunais draugs, viņa nekur neaizbrauks. Kamēr portreja nav gatava, viņa nekur neaizbrauks. Es jums dodu savu goda vārdu, ka svētdien viņa neaizbrauks. Viņa neaizbrauks, — viņš atkal atkārtoja, un Sārtaputnam pēkšņi radās pārlicība, ka Īve viņu zobo. Pa viņa prombūtnes laiku mājā bija sabiezējis kāds neizprotams gaiss, sprieda pie sevis žurnālists.

Vakarā bija lūgums visiem ierasties uz tēju. Tas nāca no profesora puses.

Kad Sārtaputns nonāca ēdamistabā, viņš uz reizi pamanīja tasītēm blakus viņa glāzes un iekoda sev apakšlūpā. Kāpēc profesors viņam neko iepriekš nebija teicis? Te notika atkal lietas, par kurām prese netika informēta, par kurām viņam, kā kolonijas vecākam, nekas nebija zināms. Ar Sarmu arī nebija kas kārtībā, kad viņš tam pēcpusdie-

nā aizslīdēja kā bālgans stars gaŗām, pat acu nepacēlis uz augšu. Vai tikai šis maģistrs nebija tas, kas visas lietas saputroja un jauca? Te noteikti perinājās kāda intriga, kurās galus bija pagaidām vēl grūti sameklēt rokās.

Pēc neilga laika visi sabira iekšā, un Sārtaputns redzēja, ka ziņkārīgi un pārsteigti bija viņi visi, izņemot profesora ģimeni un Sarmu pašu, kas izskatījās mazliet apjucis un uztraukts. Profesora kundzei pār melno tērpu bija pārvestas divas kuplas sudrablapsas, bet jaunkundze bija tērpusies zilās mežģinēs un izskatījās jauna un starojoša.

Pēkšņi Sārtaputnam uzausa kā gaišums. Bet nē, tas taču nevarēja būt... šis Sarma! Viņš atcerējās divus, nē, pat trīs Irēnas saderinātos Rīgā, kas viņai viens pēc otra bija izputējuši, bet tiem pirmām kārtām bija stāvoklis un nauda bijusi.

Un lūk, tomēr, vēl nesēzdamies pie galda, profesors sabiedrībai paziņoja savas meitas saderināšanos ar tautsaimniecības maģistru Aloīzu Sarmu.

Sacēlās jautra burzma. Cits caur citu vēlēja saderinātiem laimes. Ar daudz vieglāku sirdi kā ienākot, Sārtaputns varēja tagad Sarmām vēlēt laimes un saukt to par draugu. Nekādas briesmas nebija pastāvējušas. Bet Īve? ... Vai viņš tur tāpat būtu maldījies? Viņš pašķielēja ar vienu aci uz to pusi, kur Īve sēdēja starp Skaras kundzi un Šķepasti un izskatījās jautrs un labi paēdis. Vēlreiz skatiem pārbaudījis viņu un, nekā netrādis, Sārtaputns nosprieda, ka viņš ir vai nu nervozs, vai mānīcīgs kļuvis. Un nomierinājās.

Tautsaimniecības maģistram Aloīzam Sarmam beidzot par smagu bija kļuvusi viņa negaidītā laime. Izmainījis ar Irēnu gaitenī pāris skūpstus, pēc tējas laika viņš ieslīdēja drauga istabā.

— Nu, ko tu saki? — viņš stāvēja kā Napoleons pēc Vaterlo kaujas.

— Apsveicu vēlreiz, — sirsnīgi teica Sārtaputns, — bet vai nav drusku par strauju?

Kam tev šajos apstākļos vajadzēja saistīties? Es arī būtu varējis pāris tādas noprecēt.

— Ko nozīmē tādas? — Sarma jutās aizkarts. — Viņu tu nekad nebūtu dabūjis. Sauc to par manu laimi vai likteni.

Sārtaputns iesmējās, cik aizrautīgā milētājā bija pārvērties Sarma, klusais, solīdais tautsaimnieks.

— Tagad, kad materiālajiem apstākļiem nav tikpat kā nekādas nozīmes, tevī viņa ir atradusi savu īsto ideālu un līdz ar to izkluvusi arī beidzot no savas vecmeitības. Viņa mil valdīt, un tur tu man liecies īstais, neņem jaunā. Es nebrīnētos, ja tu man atzītos, ka viņa tevi bildinājusi ...

Sarma piesarka.

— Ne nu gluži tā ... — viņš stomijās. — Viņai ķēnišķīgs raksturs. Tādas sievietes man patīk.

— Patiesībā es tavā vietā arī būtu labāk profesora meitu precējis nekā dzirnavnieka ...

— Lūk! — Sarma priecīgi iesaucās, — bet mūsu kāzās tev vajaga būt.

— Tu taču esi neglābjami iemīlējis, — izsaucās Sārtaputns, paraudzīdamies Sarmā, kas taisni kvēloja savas laimes drudzī.

Sestdien Šķepaste bija apsolījies pabeigt portreju.

— Būs vai nebūs? — prasīja Sarma, — jūs tik ilgi gleznojat, ka mēs visi nomirsim gaŗlaicībā. Pēc Īves kunga es vēlētos jums pasūtīnāt savas līgavas portreju.

— Es Īvi negleznošu, — sausi atteica Šķepaste. Pēdējās dienās viņš izskatījās slims un savārdzis.

— Vai jums kas kaiš? — Sarma norūpējies prasīja.

— Hm, man? ... Kapēc gan nē, var jau kaitēt ar, — viņš puszobgalīgi teica. — Bet es negribu vairs klusēt, kaut vai tikai jūsu priekšā, — viņš runāja atkal ar savu lielo niknumu, kas visas stīgas un muskuļus viņā savilka vienā kamolā. — Es domāju, jūs jau pašā pirmajā reizē manījāt šo situāciju. Un

visu laiku man bija ar to jāsamierinās, ar šo stulbo seju viņai blakus. Ticiet, viņš nav izlaidis nevienu seansu. Nedēļu atpakaļ viņš manā klātbūtnē uzdāvina kundzei auskarus. Un, ko jūs domājat, nākošā seansā man šie auskari jāpieglezno klāt. Vakar viņš uzkaŗ kaklā zelta ķēditi ar iestrādātām pērlēm. Arī tā man jāpieglezno klāt. Es teicu viņam: „Kungs, tad jau mēs gleznošanu nekad nebeigsim, ja jūs katru dienu pa kribulim uzkārsit virsū“. „Kaut tā būtu“ viņš atbild un skatās īsta vilka acīm viņā. Un man no riebuma tā trīc roka, ka es nevaru pagleznot. Visas šīs rotaslietas viņa drīkst paturēt. Un ... patur arī.

Šorīt viņa bij piemirsusi ķēditi uz krēsla. Es paņēmu to rokās un domāju — ko gan izjūt nabaga Īves kundze? Kur gan viņš šīs rotas ņem, ja ne no sievas? Aiznesu ķēditi kundzei, sak', vai viņa to kaut kur nav pametusi? Viņa apskata — nē, tā nav viņas. Nu jāatdod atpakaļ pašai valkātājai.

Padomājiet — trīs tūkstoši markas viņš man maksā par šo ... portreju, bet patiesībā tās trīstūkstoši markas ... ak, man riebjas nauda! — gleznotājs atmeta ar roku, — es pašreiz jūtos kā balto verdzeņu tirgotājs. Un man būtu jāzīmē vēl šīs kupcis? Paldies!

Un Sarma atcerējās nakti, kad Dālija viņu pie sevis bija aicinājusi, pēc tam lidmašīnas ... Greizsirdība, parasta greizsirdība ...

— Un šodien, šodien viņš pievāca jau gleznu ... Bet viņa, viņa atteicās man pozēt. ... Hu! — Šķepaste ar rokām ieķērās savās krēpēs un nokrita krēslā. Viņš bija satriekts un iznīcināts.

— Es vairs nekad negleznošu! — viņš izsaucās un izskrēja ārā.

Sarma palika stāvot mēms aiz brīnumiem un nekā nesaprazdams. Paša laime viņu vēl tā bija samulsinājusi, ka viņš tā īsti sakarīgi nespēja domāt.

Pienāca sestdiena, un beidzot arī svētdiena. Visas šīs dienas Sārtaputns bija stāigājis drūmi klusēdams, kā ievilcies sevī. Lie-

lais rosīgums un kustīgums bija it kā pēkšņi apsticis. Viņš mocījās kaut kādās nojautās un pats nezināja, kas un kā.

Īsi pēc brokasta kafijas, kad tikko Rēzija bija iznesusi traukus, kāds klauvēja.

Un lūk — tur nu viņš bija, šis bēdu vēstnesis — literatūras vēsturnieks Žanis Skara, balts kā tikko izbalināts audeklis.

— Piedod, ka es tevi traucēju... Vai tev nekas nav zināms? — viņš jautāja drebošā balsī.

Sārtaputns pielēca kājās.

— Nekas. Saki ātri. Tūlīn, — viņš satvēra Skaru aiz svārku atlokiem.

— Rita... mana sieva aizbraukusi ar... ar Andreju Īvi. Ko lai es tagad daru? — Viņš izskatījās briesmīgi sadilis un vārģs.

— Tā! — Sārtaputns uzsita dūri uz galda stūra.

Skara nobālēja vēl vairāk.

— To, lūk, es gaidīju, — viņš nerunāja, bet kļiedza, it kā visas nēlaines cēlonis būtu pats nabaga Skara, — Augstkalne nomirst. Aiziet Spodris, aiziet Terēze, un tagad pazūd šis slepenais mīlas pārtis... Vai zini,

jauka svētlaieme. Kur te ir vienība, kur te ir tautas spēks un morāle, kur ir tie augstie centieni, ideāli, pēc kuriem mēs gribējam sniegties? Čupā!...

— Tie šai reizē ir aizgājuši paši pirmie, jeb paliks paši pēdējie, — teica Skara.

— Tava sieva šinī gadījumā — tavs pašiedomības auglis, vairāk nekas. Es jau pašā sākumā teicu, ka tur nekas prātīgs jums neiznāks, — viņš teica praviešotāja balsī.

— Tāpat kā tev ar tavu avīzi, — lēni nobeidza Skara. — Paldies, es braucu šodien atpakaļ uz Berlīni.

— Pagaidi, Žani! — no durvīm viņu atrāva Sārtaputns, varbūt mēs varam braukt reizē? Es tikai ieskriešu atvadīties no profesora un Sarmas, kas, droši vien, vēl paliks.

Kad viņi pēcpusdienā sēdēja vilcienā un tas sāka kustēties, Sārtaputns pameta Skaram ar galvu.

— Paraugies, Marionnas jaunkundze no stacijas kāpnēm māj ar nēzdodziņu. Viņa atskrējusi par vēlu mani pavadīt. Nabadzīte... Tie trīs rītu dodas uz Vīni, bez šaubām, tikai Antonija dēļ.

Zinaīda Lazda

VĒJŠ UN ASMENS

*Es rozi turēju rokā,
Vējš pēkšņi notrauca to
Un aiznesa virpuļodams
Visskaistāko.*

*Es sapni glabāju sirdī —
Kāds pēkšņi pāršķēla to
Un aizskrēja nogalinājis
Visskaistāko.*

Karola Dāle

NEMIRSTĪBA

*Uz sveša slieģšņa Tu stāvi
Un atskaties:
Vaigu vaigā ar nāvi
Samanies.*

*Izbrīnēts topi pārlieku:
Kā tas var būt?
Dīvaini baigu prieku
Sirds tev jūt!*

*Pirms aizsliegsni ietver skatā,
Jau atpokies:
Dzīvības upē platā
Ieniries.*

ZVEJNIEKU SVĒTĀIS VAKARĒDIENS

(Fragmenti)

Nakts vētrā desmit laivu zudušas.
 Spiež ciemus klusums baigāks vēl par nāvi.
 Vēl tumšāk zvejas būdas rudušas.
 Klīst ēnām līdzī gurdu ļaužu stāvi.
 Pār tukšām kāpām gausi maldās skats.
 Sit baltas putas jūras klajums plats.

Sirmu galvu ciema mācītājs
 sen jau pazīst savu ļaužu dzimtu.
 Viņa mūžā vētrās viņu klājs
 ņēmis vairāk zvejnieku par simtu.

Kāpu cilšu dzīves likstas jož
 viņa plecus kā ar nastu smagu.
 Viņam zināms, cik daudz ziedu kož
 vēlās salnas, un cik dažu vagu

Liesā jūras smilti iekopt grūt —
 un cik sīki tajā augli bija —
 un kā reizēm tā — sirds trīsas jūt —
 izkarsusi it kā ūdens lija.

Agri ēnas sievu acis klāj,
 apsūb vaigi zivju spēļu dūmos.
 Sājā lomu smaka neatstāj
 viņu drānas mūža gadus drūmos.

Ko gan tādien posta ļaudīm teikt?
 Kādēem vārdiem vieglot viņu bēdas?
 Kādā lēnprātībā šaubas veikt
 sirdīs, kas pret Dievu kurnot ēdas?

Laiks iet un lēnām pārsedz visas rētas —
 pat tās, kas slepus ilgi nesadzīst.
 No jauna darba ritmu uzņem sētas,
 un ļaudis āprod, cik tās piemeklētas
 un kādas ēnas viņu takās klīst.

Iet vīri skumīgi gar jomas krastu
 un uzlasa, kas viņu izmests tiek,

vāc daļģu galus, vanti, smiltīs rastu,
 ceļ sānu dēļus, tiklu dražu nastu
 un klusējot pie zvejas būdām liek —

Tad lēnām sasien lauztu aiņu krustu
 ar vada šporēm, kas vēl stingras bij,
 trīs skuju zarus klāt, lai nepazustu,
 un — atmiņās par mīlestību justu —
 to izskalotām mudu zālēm vij.

Pār kāpām vēji smilšu graudus bārsta.
 Ar vilni plēsta bura malā siek.
 To sievas rupjiem diegiem kopā vārsta.
 Un retām brūklenāju mētrām kārsta,
 bet diegu cilpās viršu ziedus liek.

Un pārklāj kādam laivas lūkam pāri
 par altārsēgu. Galā krustu ceļ,
 kam klātu ķļauņas viršu vainags bāri,
 liek blakus cietas maizes druskas vāri
 un lielā krūzē akas velgu smēļ.

Tad laivas lēnām atraisās no malas
 un gausu gaitu jomas vidū brauc.
 Klus ļaudis. Runā tikai viņu čalas
 un atmiņas. Ir tādas saules salas,
 ko saudzē vējš un vētras nesatrauc.

Ap boju laivu rinda tuvinājas.
 Tās vīri lielā lokā kopā sien.
 Sit viņi pāri, apšalc viņu kājas.
 Pie masta sirmais draudzes vedējs stājas
 un savu cilti skata kā daždien.

„Caur mūžiem dziedājuši dzejnieki:
 Ir Dieva žēlastība nepārspēta!
 Tad klausiet, Seržu ciema zvejnieki,
 ko nelaimē teic Dieva ziņa svēta.

Jums dzīve vētras stundu bagāta:
 ir brīnums klusas dienas pasaciņa,
 no dažā sapņa, agri dragāta,
 vairs dvēslē turas tikai liega miņa.

Cik spējāt gūt, jūs vairāk zaudējāt,
jums nācās vairāk nest, cik bija spēka —
un tomēr — vai kam naidā draudējāt —
vai nolādējāt, nebīdamies grēka?

Jūs mīkstinājāt katru triecienu
ar Dievam uzticībā ļautu prātu
un lauzāt rupjās maizes rīcienu
ar tiklu roku, rievās sastrādātu.

Kad vairāk uztura jūs zinājāt
par divi zivīm, piecām miežu maizēm —
un tomēr sevi atradinājāt
caur mūžu iet ar zūdišanās raizēm.

Un galā pratāt kopā salasīt
vēl kuroju divpadsmit ar druskām sīkām.
Jūs pratāt dzīvē prieku palasīt
no smalkiem zvīrgzdiem, kraujas priedēm
likām.

Vējš lauza ziedus jūsu dārziņā,
un viļņi izskaloja smilšu krastu.
Un tomēr bijāt Dieva pārziņā
ar visu sūrās dzīves rūpju nastu.

Jūs kļuvāt stipri savā vājumā.
Bij jūsu šaubās liela drosme krāta,
un jūsu klusās dzīves gājumā
bij daža taka svēti nostaigāta.

Cik dažu labu smagu rudenī
jūs neguldījāt dzīlēs savus mīļos,
bet zinājāt, ka taki gludeni
līdz viņiem atmiņās uz mūžu zvīļos.

Un tā šīs dzīles, laivu apsētas,
kur jūsu tuvinieku veli staigā,
jums svētas kļuvušas kā kapsētas.
Tās skatāt dziļu nopietnību vaigā.

Jūs vētras tiecās tikai spīdzināt:
ņemt jūsu tiklus, laivas un jūs pašus.
To jauta Tas, kam vara līdzināt
ar vieglu zīmi viļņu laukus plašus.

Viņš mācīja jūs klusi padoties,
kad brāzās vētras, liecot jūsu galvas,
un iet, no klusas jausmas vadoties,
ka Dievs jums piešķir neredzamas balvas.

Dievs nava gribējis jūs sāpināt
un aklā naidā cirst jums veltu rētu,
bet gudri jūsu spēku kāpināt,
lai pat vislielāko jūs panest spētu:

To brīdi skarbā mūža dzisumā,
kad, nostaigāto atceroties klusi,
jūs sapratīsīt: gadu risumā
viss bija labs, ko dzīve dāvājusi.

Pat sāpju rievām dziļām, ko tā jums
bij rakstījusi nesaudzot uz vaiga,
būs pāri svētapziņas rotājums
kā rāmai selgai rieta blāzma maiga.

Jūs esat ciltis, kas gadu tūkstošos
nav mainījusi dzīvē savu vietu.
Dievs piešķīra jums spēkus trūkstošos
ņemt viļņus līganos par zemi cietu.

Tad nāciet, zvejnieki, un saņemiet
šo veldzi, kurai Dievs un jūra klātu,
un lielu mieru lidzi paņemiet:
pār visu valda Viņš ar savu prātu!

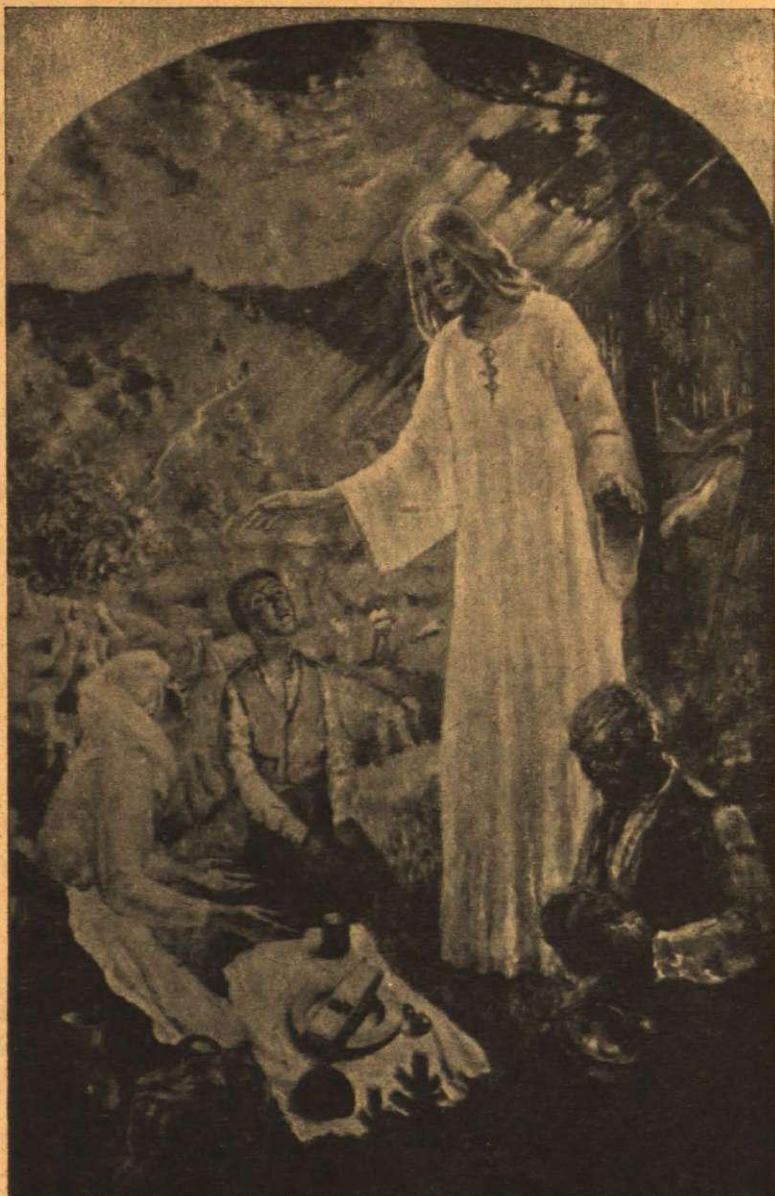
Vai kāds šos svētos vārdus dzirdēja?
— Vējš cēlās. Jūra meta sīvas šļāces.
Viss baltās putās ūdens virdēja,
un viļņi gāzās it kā sirmas krāces.

Tos aplāpēja jūras krākoņa . . .
Vien svētā traukā viļņi lāses sita,
un brāzmaini no vētras mākoņa
uz dievmaizītēm krusas gaudi krita.

Bet pāri virpām, vētras saceltām,
un burzguļiem, ko grieza šaltis straujas,
viņš stāvēja ar rokām paceltām
pie tievā masta kā pie klinšu kraujas.

Un laivas lokā, viļņu valstītas
un lāsu pāršļāktas un putām lietas,
bij stipras, it kā cieši balstītas
uz droša enkura un virves cietas.

Un likās zvejniekiem, ka sašķirtos
uz mirkli debess, padebešiem klāta,
un Dieva vaigs no viņiem pašķirtos
kā laipna gaisma, jūrai dāvināta.

Augusts Annuss

Kristus pie strādniekiem (Altārglezna)

SVĒTKU DZIESMA

Tu gars, kas visas lietas nes
Un dzīvas dari dvēseles,
Nāc, apmeklēdams savējus,
Kas Tavu spārnu ēnā dūs.

Nāc mīlēdams un svētīdams,
Ka dāvanām top pilns šis nams,
Un šinī dārzā katrs stāds
Ir Tavas gaismas audzināts.

Un kad Tavs prāts, ak Kungs, tas būs,
Sauc savā darbā arī mūs:
Dod tā mums dēstīt, tā mums sēt,
Ka plaujā varam pastāvēt.

Nāc, Tēva gars, šai paspārnē
Un mīlestību vairo šē,
Lai, kas šē nāks un kas šē ies,
Var tavā priekā priecāties.

KORĀLIS

Mirdz rīta saulē rasas lāses,
Mirdz vizuļojot maurs un lauks.
Ie pilē varavīksnas krāsas
Kā brīnišķīgi ziedi plaukst.
Nav dārgu akmeņu, ne rotu,
Ko spožums daiļāks apstarotu.

Dod, Debess Tēvs, lai domas būtu
Mums tīras tā kā rasas zaigis.
Dod spēku, darot darbu grūtu,
Un svētī mūs, kad brīdis baigs.
Lai sirdī rīta rasu nesam
Un Tavas gaismas bērni esam.

KULTA DZIESMA

Kur mēs lai ejam, rimstamies,
Kad bēdas nomāc garu?
Mēs Tevi, Kristu, klausāmies —
Tu tas, kas dzīvu dara:
„Kas seko man, tas nezudīs,
Tas manu mieru atradīs.“

Un tad, kad apkārt ļaunums zeļ,
Kad spēka nav, kad grimstam,
Mūs Dieva rokas stiprus ceļ,
Kad Tavos vārdos rimstam:
„Pie manis nāciet, negurstiet,
Caur mani ceļš pie Tēva iet.“

Kas var mūs glābt, kad ienaidis draud
Un nav kur tverties īsti —
Tu nāc pie tiem, kam sāp, kas raud,
Kas nievāti un nīsti:
„Tie pēdējie tie pirmie būs,
Kas mīlestībā lieli kļūs.“

EDVARTS VIRZA

Ar Ed. Virzu latviešu rakstniecībā ienāk jauns dzejnieks, kas izdara nomaiņu latviešu dzejas tradīcijās. Ja līdz viņam latviešu rakstniekiem vairāk vai mazāk par paraugu bija vācu, krievu, norvēģu un citu tuvāko tautu literatūra, tad Ed. Virza dzejas mākslu mācās pie dzejas formas lielmeistariem frančiem un ierosina arī citus nākt tuvākā saskarē ar romāņu literatūru.

Edvarts Virza, īstā vārdā Eduards Lieknis, dzimis 1883. g. 27. decembrī Salgales pagasta Billītēs. Viņa vecāki bija šo lielo un turīgo Zemgales māju saimnieki. Ed. Virza sāk rakstīt dzejoļus. Viņš iemācās franču valodu, studē franču literatūru, tulko franču dzejas labākos paraugus latviešu valodā un kopj pats savu dzejas mākslu. Pasaules kara gados, iebrūkot vāciešiem Zemgalē, viņš kopā ar vecākiem atstāja Billītes un devās bēgļu gaitās. Ceļā viņa mātei ņēma dzīvību kāda nejauša lode. Iebrucējiem uz laiku atkāpjoties, viņi paguva vēl atgriezties Billītēs un apbedīt Billīšu saimnieci turpat dzimtenes smiltājā. Šis bija dziļš un smags pārdzīvojums jaunā dzejnieka dzīvē, kas viņu vēl vairāk saliedēja pārdzīvojumos kopā ar visu tautu, jo viņam bija jāizcieš tas pats, kas bija jācieš nācijas lielākai daļai. Ed. Virza dziļi izjūt šī laikmeta postu un ciešanas tautas dzīvē. Viņš raksta tēlojumu par izpostīto Zemgali, kādu viņš to redz pašā acīm, atgriežoties no bēgļu gaitām. Pats nācis no lauku sētas, viņš jūtas cieši saistīts ar lauku ļaudīm. Ar visu savu temperamentu un subjektīvismu viņš iesaistās politiskā dzīvē, raksta apcerējumus, saka runas un ar pilnu pārliecību iestājas par saviem politiskiem ideāliem.

Ed. Virza bija dzejnieks ar fainomenālu atmiņu, kas zināja visas savas dzejas skaitīt no galvas. No latviešu rakstniekiem viņš bija vislabākais pats savu dzeju deklamē-

tājs. Rakstnieku vakaros viņš labprāt savas dzejas skaitīja melodiskā plūdumā.

Latvijas valsts bija Ed. Virzas augstākais lolojums. Liktenis dzejniekam bija labvēlīgs un neļāva pieredzēt tos drūmos gadus, kas nāca ar divkāršo Latvijas okupāciju. Ed. Virza mira 1940. g., kad jau sāka mesties tumšas ēnas pār Latvijas likteņiem. Dzejnieka pēdējais dzejolis rāda, ka viņš pats ir skaidri apzinājies savu vietu un nozīmi latviešu dzejā un tādēļ ar pilnīgu pašapziņu varēja teikt:

*Tas spēks, kas groza ļaužu likteņus,
Tas tavu slavu mūžam nepārgrozīs;
Kamēr vien tekam redzēs ūdeņus,
Tā latvju robežas ar mieru jozīs.
Tā līs pār Latviju kā zvaigžņu rasa,
Ko pieres darbīgās un labiblauki prasa.*

Ed. Virzas pirmais dzejoļu krājums *Bīķeris* iznāca 1907. g. Tajā bija pārsvarā erotisma pārsātināti dzejoļi un stipri dekadentiskā garā, bet tīri labā un veiklā dzejas izteiksmē. Latviešu dekadentu redzamākais pārstāvis dzejnieks V. Eglītis deva atzinīgu novērtējumu par jaunā dzejnieka dzeju. Ed. Virza tomēr agri saprata, ka Dievs tikai talantu pēc savas gribas dod, „bet māksla pantus vīt ir katram pašam jāatrod“. Nevis dekadence ar izteiksmes īpatnībām, bet klasiskā dzejas skaidrība un formas pilnība kļuva viņa ilgojums. Viņš, iemācījies franču valodu, studēja franču dzeju, kas ir slavēta ar izkoptu formas kultu un izsmalcinātas izteiksmes tradīcijām. Latvijas valsts sākuma gados kļuva jaušami šī klusā un garīgi intensīvā darba augļi. 1919. g. iznāk Ed. Virzas otrs dzejoļu krājums *Dievišķīgās rotaļas*, kurā jau ir redzama labas dzejas skola. Ed. Virzas dzeja plūst jau daudz brīvāk un šķietas, ka dzejas izteiksme un formas prasība viņam vairs nesagādā grūtības. To dzej-

nieks pats ir pat gribējis uzsvērt ar dzejoļu krājuma nosaukumu, likdams saprast, ka viņa dzeja ir tikpat kā dievišķas rotaļas, viegla un graciōza. Bet šī māksla pantus vīt nebija nākusi viņam bez darba un mācīšanās, tā ir franču dzejas skola, kas pilnīgi atraisīja Ed. Virzas dzejnieka talantu dzejas formas virtuozitātē. Viņš bija tulkojis E. Verharna poēmas *Dzīves sejas* (1919.) un *Franču renesanses liriku* (1921.) un tā vingrinājies labas dzejas prašanā.

Ed. Virzas trešais dzejoļu krājums saucās *Laikmets un Lira* (1923.), kuŗā bez tīrās dzejas liras skaņām atskanēja arī laikmetīgi dzejas motīvi ar ēpisku raksturu. Krājumā bija vairākas balādes, starp kuŗām īpaši izcēlās dzejiski spēcīgā un jaukā balāde *Nakts parāde*. Ar to Ed. Virza parādīja, ka viņu saista un pievelk vareni vēstures tēli, par kuŗiem dziedot viņa dzeja gūst varenu, dzejiski spēcīgu un svinīgu izteiksmi.

Kādā savu jaunības dienu poēmā Ed. Virza saka, ka viņa sapnis sens ir bijis gūt mierīgu skaidrību un loģisku dzejas izteiksmi. Šādā attīstībā arī iet viņa dzejas izkopšanās. Viņa nākamais dzejoļu krājums saucās *Skaidrība* (1927.), kuŗā šī mierīgā loģiskā skaidrība un dzejas formas pilnība ir nevien ilgota, bet jau piepildīta. Tā ir Ed. Virzas labākā dzeja ir formas meistarībā, ir dzejas spēkā un mākslā.

Dzejoļu krājumā *Lauku balsis* (1927.) bija izlasīti dzejoļi par lauku dzīvi, kas Ed. Virzas dzejā atmirdzēja neikdienišķā spožumā un krāsainībā. Par dzejnieka iesaistīšanos politiskā dzīvē stāsta viņa *Dzejas un poēmas* (1933.), starp kuŗām ir vairākas politiskas satīras sakarā ar tā laikmeta politisko dzīvi. Ja Fr. Bārda savā dzejā teica, ka viņš ir nereāls un tāds grib arī būt, tad Ed. Virza kādas savas grāmatas sākumā ir teicis, ka viņš ir subjektīvs un tāds arī grib būt. Ja viņš par ko iestājas, tad ar visu savu temperamentu un spēcīgo subjektīvismu. Var sacīt, ka šī Ed. Virzas dzeja ir vienpu-

sīga, bet nevar sacīt, ka tā būtu bezkrāsaina un bāla.

Ed. Virzas *Pēdējās dzejas* (1942.) iznāca viņa dzīves biedrenes dzejnieces Elzas Stēstes sakārtojumā un pauda jau atvadu skaņas no dzīves un dzejas. 1939. g. trešās Lieldienās bija rakstīts sonets *Baigā vasara*, kas ar rēgonīgo un mistiski drūmo skatījumu it kā pauda iepriekš drūmos notikumus, sāpes un ciešanas, kādas velsies pār latviešu zemi un tautu, kad dzejnieks jau būs aizgājis pie tēviem, segts pār šķirstu ar sarkanbaltsarkano karogu, ko viņš tik jauki bija apdziedājis dzejā, kad šis sarogs brīvi sāka plandīties Latvijas pilsētās un laukos. Savā pēdējā dzejolī Ed. Virza, tāpat kā vecais Horatijs, pilnā pašapziņā varēja dziedāt, ka tas spēks, kas groza ļaužu likteņus, vairs viņa slavu mūžam nepārgrozīs.

Ed. Virzas dzeja izcēlās ar lielu formas virtuozitāti, skaidrību un ar sākotnēji lielu dzejas spēku. Viņa dzejas valoda plūst viegli un brīvi gan rotaļīgā ritumā, gan iegrozīta klasiskās dzejas kanonizētās un stingrās formas prasībās, gan smagnēji episkā plūdumā un dzejiski gleznainā izteiksmē. Īpaši iemīļots Ed. Virzas dzejā ir sonets, bet tāpat svešas viņam nebija citas klasiskās dzejas formas. Ed. Virza savus dzejoļus zināja no galvas un mīlēja tos skandēt paceltā balsī. Viņa dzeja arī labi skanēja paša autora mutē ar savu nemaldīgo ritumu.

Ed. Virzas dzejas tematika ir plaša un daudzpusīga. Viņa dzejas labākā daļa ir mīlestības, lauku dzīves un patriotiskā dzejā. Rudzu ziedēšana, rožu smarža, baltais jasmīns, citi lauku dzīves un dabas iespaidi, senā pagātne, izcili varoņi senatnē un jaunāku laiku vēsturē, paša dzejnieka intimākie pārdzīvojumi, izjūtas un daudz dažādi citi motīvi rod jauku skandumu Ed. Virzas dzejas lirā. Dzīves baudu alkas, bajārisks lepnums un liels vitāls spēks saklausāms kā Ed. Virzas mīlestības, tā viņa lauku dzīves un dabas dzejā. Lauku dzīves un darbu norises viņš neapdzied to reālā skatījumā, viņš at-

aino visu lielākās līnijās un kā paceltu lielākos augstumos. Sējeju, kas pavasarī un rudenos pārstaigā laukus ar sētuvi plecos, dzejnieks skata un apdzied kā visas dzīves augšanas un plaukšanas simbolu, jo no viņa sausām delnām ēd maizi visa ļaužu cilts. Blakus lēnā vējā viņam iet līdzī Lielais Sējejs ar savu svētību. Kulšana rijās tālākā pagātnē, kad bija jāceļas ar pirmajiem gaiļiem, Ed. Virzas dzejā atviz kā varena glezna ar spēcīgiem vīriem, kas it kā paši par sevi runā: „Mēs sitam rakstā skaļā — Šī trokšņa pilns mums mūžs — Nu durvis vērtas vaļā, Lai vējš caur klonu pūš Un šūpo veco sietu, Lai liekas pasaulei — Dievs zelta graudu lietu No padebešiem lej.“ Liekas, ko var teikt dzejas vārdos par rudzu ziedēšanu, tā ir tik vāra un maiga, ka arī gleznotājs to nevar uztvert krāsās, bet paklausīsimies, ko Ed. Virza par to saka savā dzejā: „Silts lietus klusi visu nakti lija, Bet gaišs bij rīts, un viegls zilgans tvaiks No zemes pacelās. Tas šogad bija, Kad rudziem klāt bij ziedēšanas laiks.“ Te nav trafarēta dzejas rituma, dzejnieks runā kā parastā runas valodā, viņš stāsta, bet viņa stāstījumā ir ritums un košas dzejas gleznas. Lauku dzīvei un darbam neaprima skandēt slavu dzejnieka lira. Viņš pat mil pārspīlēt un paaugstināt lielākā nozīmībā lietas, kas ir visai parastas un prōziskas. Tā zemnieka arkls viņam kļūst par Latvijas mūžības simbolu, ko viņš apdzied himniskā svinībā, proti: „Ja mūsu bērniem, kad nāve mūs nāvēs, Stiprajās rokās vēl arkls būs balsts, Mūžam zem debesīm mūžīgām stāvēs Zemnieku sargātā Latvijas valsts.“

Cik pats dzejnieks bija mazs augumā, tik viņa dzejā tiecās episkā plašumā, varenībā un himniskā svinībā. Latviešu lirikā vēlāk dzirdētie varonības motīvi ir saklausāmi Ed. Virzas dzejā, kas nepalika bez ietekmes uz latviešu dzejas tālāko attīstību. Īsti plašu un brīvu plūdumu Ed. Virzas dzeja gūst heksametru rindās dziedājumā *Lauku darbi*, kas palika nepabeigts. Tā uzrunā dzejnieks

saka, ka diezgan ir dziedāts par Marsu un Venēru. Tagad viņš gribot dziedāt par kaŗeivi seno, kas tūrumā dodas pirms ausmas. Viņš apdzied tam līdzās arī jauno saimnieci, kas čakli strādā pa māju, valda pār saimi un bērniem. Tā nav reāla lauku sētas dzīve, par kādu dzejnieks dzied. Senatnes patriarchālo lauku sētas dzīvi viņš paceļ spožos dzejiskos augstumos. Viņš nedomā, cik viņa dzeja atbilst patiesai īstenībai, bet gan domā par to, cik lielu un jauku gleznainību viņš var dot dzejā, apdziedādams seno lauku sētu un tās dzīvi. Ieskatu par šīs dzejas raksturu un gleznainību labi rāda sākuma rindas no poēmas *Pavasaris*:

*Pienācis brīnišķais laiks, kad saulītei ilgāki
patik
Kavēties bērzglalos slaidos un istabu gēveļos
slīpos;
Agri no rīta jau spiežas caur divkāršiem
logiem tā iekšā,
Staigājot nolikto loku pa rūpīgi noberztām
grīdām.“*

Nepabeigts palika arī otrs Ed. Virzas episkais dziedājums heksametru rindās *Dievi un zemnieki*. No dziedājuma atsevišķiem fragmentiem redzams, ka dzejnieks tajā gribējis atdzīvināt un padarīt nemirstīgu dzejā seno mītoloģisko pasauli, kas Ed. Virzam, tāpat kā Auseklim, ir vairāk dzejiski skatītas būtnes. Viņam maz daļas un intereses ir par to, vai šādas dievības zina vēsture. Šai ziņā viņš bija pretstats dievturiem, kas ar pagāniskās pasaules mītoloģiskajām būtņēm gribēja „konstruēt“ latvisku reliģiju; šo uzskatu un niekošanos ar lielām lietām Virza pat bargi apkaŗoja. Dzeja un vēstures īstenība Ed. Virzam neiet viens ceļus, bet viņa dzeja spēj padarīt dzīvus arī senatnes dzīvē nebijušus tēlus un būtnes. Un no dzejas viedokļa svarīgākais nav tik daudz eksakta vēstures īstenība, bet gan dzejas spēks un dzejas māksla.

Lielī notikumi tautas dzīvē, kaŗavadoņi, valdnieki un varenībā pacelti nacionāli sim-

boli pavid Ed. Virzas patriotiskā dzejā. Balādē *Nakts parāde* divi pirmās rindas jau rāda baigo noskaņu par vietu, kuŗā notiek šī divvainā un baigā garu parāde, proti: „Pār purvu, no kuŗa bēg cilvēks, kur reti tik iemaldās vilks, Šai naktī liels putenis griežas un diezin cik ilgi tas ilgs . . .“ Ja Al. Grīns latviešu strēlnieku eņopejai deva nosaukumu *Dvēseļu putenis*, tēlodams to romānā, tad pirmais šo simbolisko nosaukumu ir teicis Ed. Virza šajā balādē: „Tas dvēseļu putenis gaisā, kad Ziemsvētki, ceļas viņš tad, Pār Latviju gaudo un griežas un nenobeigs gaudot nekad.“

Savā patriotiskā dzejā Ed. Virza spēj izsaukt mirušo garus un liek tiem no jauna iet ciņu gaitās, kādās viņi gāja kādreiz, varoņu gara traukti un nesti. Īpaši baigi un drāmatiskā sasprindzinājumā tas izskan *Nakts parādē*: „Un vēju un negaisu gari svilpj, gaudo un gaudo pat sniegs Un griežas pa gaisiem un zemi, ko skāvuši bailes un miegs. Un puteni baisīgā šajā, kas, liekas, no aizlaikiem vird, Dzird dvašas no elsošām krūtīm un komandas saucienus dzird. Pēc pulka nāk pulks. Vai no zemes, jeb mākoņiem ārā tie nirst? Vējš gaudo tiem tukšajās acīs un svilpojošs sniegs viņās birst.“

Sarkanbaltsarkanam karogam dzejnieks it kā pavēl: „Skrej pa laukiem, skrej pa klajiem, sauc arvienu dzirdamāk, Lai no mājām, lai no namiem, lai no kapiem ārā nāk.“ Un tad, karoga aicināti un tā saucienu sadzirdējuši, „Pildās bargiem tēliem ielas, pildās bālām ēnām gaiss, Un iet mirušais un dzīvais, kur sauc karogs divvainais.“ Tā ir tāda dzejas meistarība, kādu līdzīgu rast citu latviešu dzejnieku darbos ir grūti, bet Ed. Virzas dzejā tā ir it parasta. *Nakts parādei* un *Karogam* līdzīgas dzejas spēkā un mākslā ir viņa balādes *Doma baznīcas balāde* (veltīta mūsu tautas dziesmu baltajam krīvam Krišjānim Baronam — kas mira 1923. g. — dusot zārkā Doma baznīcā) un *Pulkevēža atgriešanās*.

Ed. Virza ir devis 9 poēmas. Trīs no tām ir par franču dzīves un dzejas motīviem, bet tās ir vairāk labas dzejas prašanas rezultāts, kas sacerētas kā rotaļājoties. Tās ir skanīgas ritumā, ar daudz svešvārdiem valodā un arī ar — pāri darījumiem valodai dzejas rituma dēļ. *Bēgļa atgriešanās*, *Pavasara poēma* un *Jēkabs Stiprais* nav tik daudz poēmas vārda tiešā nozīmē, tie ir vairāk episki dziedājumi. Poēmā *Hercogs Jēkabs* dzejnieks it bieži nonāk nesaskaņās ar vēstures faktiem. Ed. Virzas labākā poēma ir *Karalis Nameitis*, kuŗā arī var rast vairākus faktu pārspilējumus un pārlietu lielu subjektīvismu. Tāļajā senatnē, kuŗu klāj pagātnes tumsa, dzejnieks stipri brīvi ļaujas savai iztēlei un gleznainās valodas plūdumam un dod jauku episku dzeju, piem.:

*Arvienu, Zemgale, tu Tērveti vēl turi
Pār mežiem paceltu kā kareiv's bruņcepuri.
Ar sūnām apaudzis ir tavu mūrņu pliens,
Pār viņiem rāpies vēl nav ienaidnieks
neviens.*

*Tavs torņu uguns, kurts no sveķainajiem
skaliem —*

*Spīd līdz pat Zemgales visattālākiem galiem.
No taviem augstumiem skats līdzenumus
tver,*

*Kur sumbri ūdeņus pie zilām upēm dzer,
Un mežu biežumus, kur lāči ķetnām savām
Skauj kokus, rūkdami pēc medainajām
dravām.*

Tāda jauka un gleznaina dzeja ir poēmas lielākajā daļā. Dzejnieks atsedz pagātnes tumsu un uzbur gleznainu ainu senatnes dzīvē, kur nav tik daudz jājautā, cik tā vēsturiski pareizi ir attēlota, bet gan — cik tā ir jauka dzeja.

Ed. Virzam vispār ir tieksme uz episku plašumu, uz lielumu un varenumu. Viņa runas, kādas viņš labprāt mēdza sacīt, bija ieturētas gaŗos un ritmiski gleznainos teikumos. Katra viņa runa bija mākslas darbs pats par sevi. Viņš nerunāja sausi, loģiski un abstrakti, bet gleznaini un konkrēti, pa-

celtā balsī un plašā episkā plūdumā. Ed. Virzas apcerējumi — *Izpostītā Latvijs* (1918.) un *Laika dokumenti* (1930.) — nav tik daudz apcerējumi vārda tiešā nozīmē, bet tēlojumi gleznainā domu gājienā. Pilnīgi episks tēlojums prōzā bija viņa *Zaļā Zemgale* (1923.). Arī savu labāko daiļdarbu Ed. Virza ir devis nevis dzejā, bet tēlotājā prōzā — tā ir poēma *Straumēni* (1933.), kas ir tulkota arī čitu tautu valodās.

Straumēnos Ed. Virza ir notēlojis seno latviešu sētu, tās saimi, dzīvi un darbus četrās gadskārtās, no viena pavasara līdz otram. Senā latviešu sēta ir poēmas darbības galvenais centrs, no tās izstāro visi darbības notikumi un tajā atkal atgriežas. Poēmas varonis nav dzīva būtne, kā tas parasti mēdz būt, bet ir šī dzejā atdzīvinātā senā latviešu sēta. Poēmu rakstot, dzejniekam ir stāvējusi acu priekšā viņa paša dzimtas senā sēta, tās dzīve un ļaudis Zemgalē. Šo seno dzīvi Ed. Virza skata un rāda atmiņu iztēlē, ko viņš nosauc par skatīšanu atstarotā skaistumā. Atmiņās atstarotā dzīve senā Zemgales sētā ir daudz krāšņāka, kuplāka, skaistāka par to, kāda tā bija un varēja būt kādreiz īstenībā. Sīkie un reālībā vērojami negludumi tajā ir izzuduši, palikušas tikai lielās gleznieciskās līnijas. Par atstaroto skaistumu runādams, Ed. Virza to salīdzina ar bērza atspīdumu ūdenī, kas ir izteiksmīgāks kā pats reālais objekts.

Ed. Virza mīl runāt un tēlot hiperbolās, visu kāpinot un pārspilējot. Dzīve *Straumēnos* ir pacelta kā dievišķos augstumos, saistīta mūžības negrozāmā likumā un kārtībā. Par Straumēnu māju ļaudīm rakstnieks saka, ka viņi ir dievišķi, jo viņi ir iejūgušies dievišķā dzīves kārtībā, kas ir nemainīga lauku sētas dzīvē, kā nemainīgs ir pats tās Radītājs.

Straumēnu dzīves dievišķo un negrozāmo kārtību nosaka četras gadskārtas un senātes dzīves tradīcijas. Visi, arī nedzīvās būtnes ir iesaistītas kādā augstākā kalpošanā.

Un tā ir: dzīves dzīvošana, dzīvības saudzēšana, vairošana un visas dzīves celšana pārticībā un pilnībā. Vitālais spēks un dzīves prieks, kas Ed. Virzu tā saistīja Janševska *Dzimtenē*, viņa paša poēmā ir vēl izteiktāks un grandiozāks. Viens gads ar četrām gadskārtām ir tikai daļa no mūžīgās ritēšanas. Notēlojot šīs četras gadskārtas, ir parādīta pati šī nebeidzamā ritēšana, jo nākamās gadskārtas ir tādas pat, tās ne ar ko neatšķiras no iepriekšējām. Mainīgais un izgaistošais faktors šajā ritumā ir tikai dzīvās būtnes un pats cilvēks. Tā dzīvība un paaudzes mainās, bet visu to satur un sacementē kopā senas tradīcijas, senču gars un tikumi.

Pāri visam stāv Dievs. Tas ir visa radītājs, dzīves un dzīvības spēka devējs, visa rituma un negrozāmās dzīves kārtības noteicējs. Dievs ir iestādījis ne vien bālo bezgalības ceļu, viņš dus arī Straumēnu mājas palodās un ir ieaudies tās dzīves kārtībā un norisēs. Straumēni pārtiek paši no saviem tikumiem. Cilvēki, kas Straumēnos ienāk un dzīvo, iekļaujas un ieaug šo māju dzīves negrozīgā kārtībā un ritumā, saaug ar šīs sētas dzīvi un kļūst daļa no tās. Viss te stāv ar visu sakarā, rit un atkārtojas. Ar šādu dzīves skatījumu un tēlojumu poēma gūst arhitektoniski skaidru un jauku stila vienību.

Dievam līdzās stāv un darbojas seno latviešu dievības. Viņsaules dzīve Ed. Virzas skatījumā ir tipiski latviska. Kad Straumēnu vectēvs ir miris un „tūkstoš gadu vecās kapsētas dziļumos nokāpis, tad viņš iet pāri Veļu upei un nonāk Aizsaules plavās“, par kuņģam no tautas dziesmām ir zināms, ka tajās nav mitējušies zemes dzīves darbi. Aizsaules plavās vectēvs satiekas ar Straumēnu bijušiem iemītniekiem, kas viņu tur jau gaidīja. Rudens veļu kults un ticība pagānu dievībām Straumēnu ļaudīm ir vēl dzīvs spēks viņu dzīvē, kaut gan viņi iet baznīcā, dzied garīgas dziesmas, laša garus sprediķus svētrītu pātaros no biežās *Manceļa*

sprediķu grāmatas un baznīcā altāra priekšā uz ceļiem sūdz savus grēkus. Kristīgās ticības tikumi un augstās morāles prasības Straumēnos vēl vijas un mijas kopā ar senu laiku ticējumiem un paražām. Ir arī atsevišķi brīži šo ļaužu darbā un dzīvē, kad senie ticējumi un tradīcijas pāršalc pāri visām kristīgās ticības normām un labiem tikumiem un izlaužas uz āru kā neapvaldīts un neapvaldāms dzīves prieks. Tā tas redzams linu talkā Straumēnos. Rakstnieks pats par to saka, ka cilvēks, dzīvodams patiesā saskaņā ar pieņemtiem uzskatiem, pēkšņi var sākt iet arī gluži savdabīgas gaitas, sadzirdējis kaut kur savu seno dievu aicinājumu.

Straumēnos ir cieši saaudušās kopā kristīgās un seno pagānu laiku dzīves ieražas un tradīcijas. No šiem divi dažādiem garīgiem noslāņojumiem rakstnieks ir veidojis senās sētas patriarchālo dzīvi, kuŗas drošos pamatus vēl nav sašķobījuši jaunlaiku strāvojumi un dzīves ieskati. Saimnieks ar saimnieci Straumēnos valda pār māju un saimi, dzīvo ar to kopā darbos, svētkos un visā dzīvē kā vienā lielā ģimenē, kuŗā ir laba satiecība un saprašanās. Šī senā patriarchālā lauku sētas dzīve ir apvīta ar rakstnieka paša simpatijām, tā ir viņa ideāls lauku sētas dzīvei vispār, kādēļ viņš to arī tēlo tik jauku, krāšņu un saskanīgu. Daiļdarbs ar to gūst stilistiski jauku un skaidru uzbūvi un pavisam nesvarīgs paliek tas, cik šādas

dzīves attēlojums ir bijis vai ir reāls. Rakstnieks ar savu tēlojumu sniedz reālās dzīves atstarojumu, kas ir krāšņāks, kuplāks un gleznieciskāks, tāpat kā bērza atspīdums ūdenī rāmā un saulainā vasaras dienā.

Straumēnu dzejas valoda ir pārbagāti gleznota un pušķota ar tīri latviskām dzejas gleznām, kas ir tikpat vienreizīgas un jaukas kā šis daiļdarbs pats. *Straumēnu* dzejas valodu vajag baudīt ar acīm un ausīm katram pašam, lai pilnīgi izjustu tās jaukumu un dzejas valdzinātāju burvību.

Valodā, sižetā un tipiski latviskā dzīves skatījumā *Straumēni* ir ļoti spilgts un izcils nacionāls daiļdarbs. Kā tāds tas ir vistuvāks un vislabāk saprotams latvietim, kuŗa zemēs seno sētu un dzīvi tas tēlo. Tas ir nopietns šķērslis daiļdarbam gūt plašāku atzinību un ievēribu citās tautās. Tomēr, nelūkojoties uz to, *Straumēni* ir tulkoti vairāku citu tautu valodās un ir guvuši plašu atbalsi. Ja R. Blaumanis domāja, ka daiļdarbs visvieglāk var rast atzinību un ievēribu ārpus savas tautas, ja tā pamatā ir vispārcilvēcisks sižets, tad Ed. Virza ar *Straumēniem* deva citu atziņu. Proti: liels un īpatns mākslas darbs, arī ar ļoti spilgtu nacionālu garu un iezīmēm, var ieinteresēt svešas tautas, jo mākslā ir nozīmīgs viss tas, kas ir vienreizīgs, saturā plašs, dziļš, mākslas formā un izteiksmē jauks un izcils dzejas darbs.

Zinaīda Lazda

CILVĒKS

*Kas ir cilvēks ar savu dzīvi,
Ar savu sapņu dvesmu? —
— Tas atveļ acis un brīdi elpo,
Tad saliek rokas,
Top kluss.*

*Kas ir cilvēks ar savu darbu,
Ar savu domu kvēli? —
— Tas brīdi traucas un ceļas augstu,
Tad nokrīt spēji,
Top kluss.*

*Kas ir cilvēks ar savu sirdi,
Ar savu rīta dziesmu? —
— Tas brīdi staro, dreb zemes vējā,
Tad rimis stājas,
Top kluss.*

*Kas ir cilvēks? —
Ak, tas, kas paiet,
Kāds zieds uz kapa trūdiem.*

PIEZĪMES LITERĀTŪRAS TEĒRIJAS METODOLOĢIJĀ

Atmetams vecais Tēna mākslas teorijas princips, ka radošais mākslinieks literātūrā ir tās vides produkts, kuŗā viņš audzis un dzīvojis. Šī teorija, kā zināms, ir stiprā mērā ietekmējusi latviešu kritiku. Vēl tagad mēdz, aplūkojot vienu vai otru rakstnieku, iesākt ar vides raksturošanu. Runā par apkārtnes dabu un cilvēkiem, par bērnības iespaidiem, skolas gaitām, laikmeta idejiskām tendencēm, literāriem strāvojumiem un taml. Tiek pieņemts, ka viss tas izveidojis mākslinieku, bet kā tas noticis, to parasti nesaka, par to atbild pieņemtā teorija. Kad nu tāds vispusīgs vides attēlojums ir rokā, tad šķiet iegūtas arī premises rakstnieka mākslas izpratnei. Pāršķirstot rakstnieka darbus, tad arī orientējas, ko rakstnieks devis, kādiem virzieniem pieskaitāms, kādās idejiskās vai citās rubrikās iegrāmatojams. Deduktīvais gājiens no vispārīgā uz atsevišķo šķietami spilgti apgaismo rakstnieka seju, un veikli sameklētas analogijas pie citiem rakstniekiem vai vispārējā literātūrā, kuŗas gan dažkārt kā aiz matiem pievilktas, bet kuŗas nespeciālistam grūti aptvert un pārbaudīt, iedomāto raksturojumu šķiet apstiprinām. Tā tiek nodarīta rakstnieka mākslas analīze, pie tam ar šķietami zinātnisku argumentāciju. Kas par to, ka aplūkojamā rakstnieka darbā ne tikai šis tas, bet bieži pat vissvarīgākais tiek noklusēts! Kas par to, ka paši rakstnieki ar šādu analīzi nav apmierināti un vai nu uztraucas par teoretisku prātojumiem, vai skumji novēršas no literātūras teorijas ar rūgtu atziņu, ka zinātne viņus nav spējīga apgaismot! Kas par to, ka rodas jauni talanti, kuŗu darbu iztīrīšanai vecā teorija izrādās pilnīgi nespējīga!

Par pēdējo apstākli jāpadomā. Tāpat arī nopietnam zinātniekam nopietni jāņem vērā

mākslinieku iebildumi pret viņu darbu nepieņemamiem apgaismojumiem. Tas darāms vispirms pašas zinātnes interesēs. Literātūras zinātnes uzdevums nav klibot pakaļ vārdu mākslai ar reģistrācijas tabulām, tās uzdevums nav arī tikai preparēt rakstnieku darbus skolas vai citām vajadzībām vai tos populārizēt. Tās uzdevums ir jēdzieniski formulēt mākslinieku un viņa darba būtību, dodot tam zinātnisku apgaismojumu. Ar to kļūst evidents tas, kas tikai intuitīvi nojausts mākslas un radīšanas darbā, citiem vārdiem, mākslas nojauta, bez kuŗas nekāda mākslinieciska radīšana nav iespējama, kļūst par mākslas atziņu, kas svarīga ne tikai zinātnē, bet galvenā kārtā arī pašam māksliniekam, jo tā viņa darbība kļūst apzinīga un mērķtiecīga. Saprotams, ka tādā gadījumā teorija mākslinieku neapspiedīs un neskumdinās, bet pacels un ierosinās, tā būs mīļš sabiedrotais un atbalsts viņa radītāja darbā. Saku sabiedrotais, ne vairāk. Teorijai nav tiesības radošam māksliniekam noteikt mērķus, radīt šablonus. Gara daudzveidībai nav nekur tik lielas tiesības kā radošajā darbā, tādēļ tai arvien paliek pirmtiesības un brīvība. Turpretim teoretiskā izpratne, uzticīgi sekodama radīšanas aktam, var novērst kļūdas un sekmēt radītāja spēku koncentrāciju.

Kā literātūras zinātne šo uzdevumu var izpildīt?

Kā māksliniekam nevar aizliegt radīt, tā zinātniekam nevar aizliegt pētīt. Neviens nevar apstrīdēt cilvēka atziņas tiesības iespīesties visos noslēpumos, cik tālu sniedzas prāta robežas. Tā cilvēka atziņai pakļauti arī mākslas un mākslinieciskās radīšanas noslēpumi. Jautājums tātad neattiecas uz priekšmetu, bet tikai uz metodi. Pirmais un

svarīgākais literatūras zinātnes uzdevums tātad ir atrast meto d i, kas darītu iespējamu, kā mākslas vispār, tā arī atsevišķu mākslinieku un viņu darba zinātnisko izpētīšanu.

Jau minēts, ka nekur gara daudzveidība nav tik liela un līdz ar to radošās personas suverenitāte tik neapšaubāma, kā radīšanas darbā. Varam droši sacīt, ka katrs mākslinieks, cik tālu viņš par tādu nopietni ņemams, ir vienreizēja un neatkārtojama parādība un vienreizības un neatkārtojamības zīme ir uzspiesta arī katram viņa darbam, cik tālu tas ir īsts mākslas darbs. Jau tadēļ ir neprātīgi atsevišķus māksliniekus traktēt pēc kādas vispārējas shēmas. Tie vienkārši neieklaujas vispārējā shēmā un paliek neapmierināti, kad tādu tiem uzspiež. Literatūras teorijai, ja tā grib būt savu uzdevumu augstumos, no vispārējām shēmām ir jāatsakās, sevišķi no tādām, kas nav izaukušas no pašas literatūras, bet radušās ārpus tās aiz kādiem filozofiskiem, politiskiem, ētiskiem, sociāliem vai citiem apsvērumiem. Patiesības tiesība prasa, ka katra parādība, un it sevišķi tāds komplikēts objekts, kā rakstnieks un viņa darbs, izprotami izejot nevis no kāda sveša viedokļa, bet no viņa paša. Citiem vārdiem, katrs rakstnieks prasa savu īpašu pieeju.

Zināmas literatūras skolas zinātnieks uztrauks prasīs, vai tas ir iespējams, vai nenotiks saskaldīšanās, kuņas rezultātus nevarēs vairs pārskatīt, un ja nu vēl atsevišķos rakstniekus tā pētītu, kas būs ar literatūras vēsturi, kuņā taču virzieniem un strāvoju miem tik liela nozīme.

Jāatzīst, ka minētā pieeja radīs neērtības. No rutinēta teorētika, kas paradīs iet vienā virzienā, tā prasīs pārorientēšanos, kas nebūs dažkārt visai patikama. Bet tas nav galvenais: patiesības meklētājs arvien uzņemsies grūtības, ja darbs to prasīs. Galvenais ir, vai katram teorētiķim būs iespējams šīs grūtības veikt. Atsevišķā pieeja katram rakstniekam dos kārotos rezultātus

tikai tad, kad pētīniekam ar rakstnieku būs zināma kongeniālitāte. Rakstnieka darba mākslinieciskie pavedieni ir tik subtilas, netveramas dabas, ka tie bez kongeniālitātes nemaz nav tverami. Kur šādas kongeniālitātes nav, tur lai teorētiķis klāt neķēžas. No tā izriet: 1. visu rakstnieku darbus var apskatīt tikai teorētiķis ar universālām spējām; 2. ja tādu nav, tad jāprobežojas ar atsevišķu rakstnieku un viņu darbu pētīšanu, t. i. mums vajadzīgi tuvākā laikā speciālisti, kas nodosies viņiem radniecīgu rakstnieku, piem., Blaumaņa, Poruka, Raiņa, Skalbes un citu rakstn. literārā mantojuma izpētīšanai. Šie darbi tad arī būtu īstie priekšdarbi literatūras vēsturei, jo to autoritāti nevarētu apstrīdēt. Attiecībā uz literatūras vēsturi arī arvien jāpatur prātā*), ka literatūru rada literāti, rakstnieki, ne otrādi. Rutīnai arī šie būs savas grūtības. Cik parocīgi taču ir jau cittaute literatūrā pazīstamie literatūras virzieni, kā romantisms, reālisms un citi „ismi“, pēc kujiem viegli raksturot nevien rakstniekus, bet panākt arī literatūras vēstures iedalījumus periodos un posmos! Cik tīkami ir arī literatūras vēsturi piekarināt politiskai, saimnieciskai vai citai vēsturei, kur katrs var rīkoties pēc savas gaumes un prasībām, nemaz neprasot, vai literatūras vēsture netiek apstrādāta tā, ka tā zaudē savu patstāvību! Dažam liekas jauki, ka literatūra varētu būt ideju nesēja, it kā literāti būtu dziļākie domātāji, vai mākslas paudēji, kur rakstnieki būtu kādi pravieši vai pareģi. Ja viss tas līdz šim jauca literatūras vēsturē, tad jau no tā ir skaidrs, kāds principu trūkums šie valda. Bet ja nu viss tas krit, kas tad vēl atliek? Atliek tas, kas vienīgi var atlikt: literatūra resp. daiļliteratūra, kas ir kādas tautas literāro sacerējumu kopa, bet literatūras vēsture ir šīs pašas tautas mākslinie-

*) Atsev. rakstnieku izpētīšanas trūkums ir par iemeslu tam, ka mēs neesam varējuši parādīt savas literatūras vērtības. Rainis un Nobela premija.

ciskā, literatūrā radošā, gara vēsture. Sprotams, ka nevienam nav iespējams šī gara darbībai sekot citur, kā tur, kur šis gars darbojas, t. i. atsevišķo mākslinieku radīšanas svētnīcās. Kas mēģinās atrast citu izeju, tam radošā gara vēsture paliks aizslēgta. Pareizā pieeja turpretim atklās ne tikai atsevišķos momentus šī gara darbībā, bet radīs premises arī vispārīgiem secinājumiem, kas atvērs ieskatu visas nācijas literārās radīšanas perspektīvē. Pie apvēršņa tādā parādās nacionālas literatūras attīstības vēsture, kas tverama ciešos jēdzienos, lai to varētu salīdzināt ar citu tautu literatūru un mēs sevi nezaudētu svešās ietekmēs, vai vispār citautu literatūras raibajā jūklī, kas mūs gan bez mūsu, gan aiz mūsu vainas apņem no visām pusēm.

Metode, kuŗu šāds darbs paredz, nav deduktīva, bet i n d u k t ī v a. Pirmais solis ir atsevišķa mākslinieka un viņa darbu izpētīšana, kam seko tālākie vispārinājumi. Pirmais solis šē ir visgrūtākais, tādēļ pie tā sevišķi jāapstājas.

Ir skaidri, ka, stājoties pie atsevišķa rakstnieka un viņa darbu pētīšanas, uzmanības centrā ievirzās paša rakstnieka radītāja personība. Tā bez šaubām padota tai pašai vispārējai garīgās tapšanas likumībai, kuŗai padoti visi cilvēki. Šo likumību izsaka divi vārdi: iedzimtība un attīstība. Pētījot iedzimtību, atduŗamies uz dažādām grūtībām, tādēļ ka eksaktai zinātnei ir grūti konstatēt, kas notiek cilvēkā priekš dzimšanas. Paejot gaŗām dažādām hipotēzēm par iedzimtību, varam no pieredzes teikt, ka cilvēks nāk pasaulē ne tikai ar noteiktu miesas, bet arī ar dvēseles struktūru, kas nosaka viņa turpmākās intereses un dzīves iespējas. Ir taisnība vispār pazīstamam izteicienam, ka māksliniekam ir jau par tādu jāpiedzimst, citiem vārdiem, neviens nevar būt īsts mākslinieks, kas par tādu nav jau piedzimis. Ja tā, tad literatūras teorētiķim, kas studē zināmu rakstnieku, būtu svarīgi noteikt, kādas ir tā iedzimtās īpatnības. Šē var būt lielas grūti-

bas materiālu trūkuma dēļ, tomēr atvieglotumu rada tas apstāklis, ka iedzimtās īpatnības drīz parādās interesēs, tieksmēs, vispār dzīves gaitās. Rakstnieka dzīve atklājas mūsu priekšā. Studēt mākslinieka biografiju ir ne tikai zinātniski derīgs, bet arī patīkams uzdevums, jo šē mēs redzam, kā top personības. Protams, vajadzīgi materiāli, kas tad arī rūpīgi jāsakrāj un jāizvērtē. Ar mākslinieka dzīves gaitu ir nesaraujami saistīti arī attīstības jautājums. Šē nu varētu likties, ka vides nozīmes aizstāvjiem tomēr taisnība: ja jau rakstniekam bijusi dievbijīga apkārtne, tad viņš no tās ko mantojis, ja māte bijusi liela dziedātāja, tad no tās mantota arī mākslas interese, ja rakstnieks dzimis un audzis zināmu ideju vai tendenču apkārtnē, tad viņš tās katrā ziņā sevī uzņēmis. Šādi un tamlīdzīgi apgalvojumi visai problēmātiski. Īstenībā ir tā, ka mākslinieks savā attīstības gaitā no savas apkārtnes manto ne visu to, ko apkārtne viņam dod, bet tikai to, ko viņš pats no apkārtnes ņē m, saskaņā ar savas dvēseles iedzimtajām struktūras īpašībām. Nekāda skaista daba, ne vecāku mājas atmosfāira, ne skola, ne sabiedrība pašas par sevi vien nevar izaudzināt mākslinieku. No otras puses var sacīt, ka lieli mākslinieki rodas arī ļoti bēdīgos, neierosinošos dzīves apstākļos. Dzimušā mākslinieka dvēsele šē meklē to, kas viņai vajadzīgs, tāpat kā koka saknes neauglīgā zemē stiepjas gaŗumā, kamēr atrod vajadzīgo barību. Tādā kārtā zinātniskais mākslinieka attīstības problēmas uzstādījums nav vis, kā apkārtne izaudzināja mākslinieku, bet ko topošais mākslinieks paņēma no savas apkārtnes kā derīgu savai attīstībai.

Protams, nevar noliegt, ka vide māksliniekam arī kaut ko uzspiež. Tomēr arvienu ir tā, ka mākslinieks no sevis uzspiesto nokrata kā lieku slogu. Mākslinieka personības attīstības līnija ir tik noteikta, ka mākslinieks nevar būt tas, kas viņš gribētu būt, pakļaujoties ārējām tendencēm, bet

viņš ir tikai tas, kas viņš var būt pēc savas dziļākās būtības.

Latviešu literātūrā atrodam daudz gadījumu, kas to apstiprina. Aspazija Jaunās strāvas laikmetā gribēja būt sociālo cīņu varone, nākotnes praviete un taml. Viņa norāja savu mūzu, kas viņu ieaijājot saldus sapņos. Tomēr vērtīgākais un īstākais jau šinī laikmetā ir viņas sapņu dzeja (Aijaja etc.). *Sarkano puķu* signātūra temporis, par ko tā jūsmoja J. Asars, tātad mākslas pasaulē neattaisnojas. Un tikai pēc tam, kad Aspazija bija atmetusi visas signatūras, viņa kļuva par lielu dzejnieci (*Liriskā biogrāfija* u. c.). Kas vēl kā sveša tendence kliboja līdz arī vēlākos laikos, nāca dzejnieci tikai par ļaunu. Skalbe ap 1905. g., kad viņš rakstīja savu pirmo pasaku *Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties*, vēl gribēja būt sociālo ideju propagandists. Par lielo nacionālo dzejnieku viņš kļuva pēc tam, kad viņš no visa laikmeta uzpūstā atraisījās un atrada pats sevi (*Sapņi un teikas, Sirds un saule* etc.). To pašu ceļu gājis Akurāters un vēl citi. Pat Rainis, trimdnieks un sociāldemokrāts, kā dzejnieks auga pāri nospraustajiem sabiedriskajiem žņaugiem, un vēlākos gados Rīgas sociāldemokrātiem bija diezgan lielas pūles, lai dzejnieku aiz partijas interesēm vismaz ārējā satiksmē un runās noturētu uz savas līnijas. Šie un vēl citi piemēri rāda, ka „videi“ nekādā ziņā dzejnieka tapšanā nav tik lielas nozīmes, kā domā vecākie teoretīķi. Tā var gan ietekmēt, uz laiku aizraut, bet ne veidot. Topošais mākslinieks paņem no vides to, kas viņa būtībai atbilst, atmezdams pārējo kā nederīgu un nevajadzīgu. Un jo ātrāk viņš to izdara, jo vairāk tas nāk par labu viņa mākslai.

Visa biografiskā materiāla gala mērķis beidzot ir mākslinieka personības atklāšana, viņa īpatnību un savdabību konstatēšana, viņa interešu noteikšana un kā šīs intereses apmierinātas no bērnu dienām un beidzot, kas ir tas vienreizējais un neatkārtojams, ko sevī nes šī personība.

Kad par to jau ir zināma nojauta, tad varam piekļaut pie viņa mākslas darbnīcas durvīm. Varētu domāt, ka drikstam ieietur arī gluži nesagatavoti. Sevišķi vārdu māksla ir tā, kurai nemēdz tuvoties kā svētnīcai, jo šē jau katrs jūtas kompetents līdz runāt. Taču šē notiek tas pats, kas notiek un kam jānotiek, kad nesagatavots apmeklētājs ieiet gleznotāja vai tēlnieka darbnīcā: viņš var uzņemt tik to, ko viņš ir spējīgs uzņemt. Un parasti ir tā, ka, jo mazākas šīs spējas, jo lielāka mute. Bet mākslinieks sevī ierāvēs un noslēpies klusē un smaida, un vienīgais, kas viņu vēl kaut cik var interesēt, ir apmeklētāja: patīk, nepatīk. Ar to tad viņš apmeklētāju izvada pa durvīm.

Ir pienācis laiks, ka arī mūsu vārda māksla savā dailes vertībā ir pacēlusies tik augstu, ka pilnīgi nesagatavotam vērotājam tās priekšā jācieš klusu. No otras puses, arī dzejniekam jāpaciešas, ja viens otrs lasītājs vai rakstītājs no viņa dzejas ņēmis tik to, ko tas ir bijis spējīgs uzņemt, vai pat no tās neko nav uzņēmis. Jo augstāka ir kāda māksla, jo lielāks ir tās atstatums no aplūkotāju vidusmēra līmeņa. Bet ja kāds grib izpētīt rakstnieka darbus vai pat tos kritizēt, tam šīs atstatums ir jāpārkāpj.

Kas šim nolūkam vajadzīgs? Vispirms un nenoliedzami — dzejas mākslas izpratne. Dzejas teorijas līmenis Latvijā nav tomēr pacēlies tik augstu kā dzejas mākslas līmenis. Mums pašiem vēl nav savas dzejas teorijas. Mūsu teoretīķi nav vēl atraisījušies no svešām ietekmēm. Par mūsu literātūru spriē, atbalstoties gan uz vecākiem, gan jaunākiem krievu, vācu un franču teoretīķu darbiem. Te varētu piebilst, ka zinātnei ir vispārējs raksturs, un kas der citiem, der arī mums. Tomēr šī rīkošanās ar svešām mērauklām arvien ir aizdomīga, sevišķi, ja tā kļūvusi par rutīnu. Diezin, vai ar šādām mērauklām būs iespējams atklāt mūsu tautas dziesmu skaistumu. Kā būtu šinī gadījumā strādājuši cittautu teoretīķi, nezinām, jo tiem šādu krājumu nemaz nav. Būtu gan laiks cirst lat-

viešu zinātniekiem savu stigu arī dzejas teorija. Svešu teoriju izmantošana nav tomēr pats ļaunākais. Ļaunāki ir, ja dzejas mākslai cenšas pielikt mērauklas, kas ņemtas no gluži svešām disciplinām, kā, piem., no socioloģijas, tautzinātnes u. c. Tādu gadījumu mums vēl daudz, pat veselas literatūras vēstures sarakstītas svešu teoriju ietekmē... Tā vārda īstā nozīmē ir kalpošana svešiem dieviem, kas nepaliek nesodīta. Protams, par kādiem panākumiem dzejas mākslas izpratnē šē arī nevar runāt.

Ja teorētiķim ir jēga par dzejas mākslas darbiem, tad viņam ir tiesība ieiet atsevišķā dzejnieka pasaulē un spriest par tā darbiem. Lietpratēja acij tūliņ atklājas, kas īsts, kas neīsts, kas vērtīgs, kas nevērtīgs. Viņš redz arī, kas ir viduvējs, vai sola izredzes naktņē un kas stāv jau mākslas brieduma zīmē. Ja dzejnieks ir vēl iesācējs vai vēl atrodas veidošanās stadijā, tad dzejas sapratējs var viņam lielā mērā pakalpot un sekmēt viņa attīstības gaitu ar aizrādījumiem, ar lietīšku kritiku, pasargājot līdz ar to arī grāmatu tirgu no pārplūdināšanas ar nevērtīgām grāmatām. Tā lielu atbalstu jaunākiem literātiem ir snieguši nobrieduši rakstnieki, kā R. Blaumanis, vai lietpratīgi žurnālu redaktori, kā J. Grīns un citi. Taču teorētiķu galvenais darbs nav šī mākslas paidagoģija: viņa priekšā ir nobriedušu rakstnieku darbi, arī tādu, kas savu mūžu jau noslēguši, kam jau ir sava vieta literatūras vēsturē. Rodas īsie, bet zīmīgie metodoloģiskie jautājumi: Kas? un Kā?

Pirmais literatūras teorētiķu uzdevums, stājoties pie atsevišķa rakstnieka darbu pētīšanas, ir dabūt pārskatu par aplūkojamā rakstnieka darbiem. Tas nav viegli, jo darbu skaits daudzos gadījumos ir liels un darbi ir izkaisīti. Kopotu rakstu izdevumi, ja tie lietpratīgi sastādīti, var būt labs palīgs. Lai pārskats būtu noderīgs zinātniskai apstrādāšanai, darbiem jābūt chronoloģiski sakārtotiem un datētiem. Šē grūtības vēl lielākas. Bieži vien pats rakstnieks vairs neat-

ceras ne savu darbu kārtību, ne datējumus. Iespiedumi vēl bēdīgāki. Vēl arvienu parādās raksti un rakstu krājumi, kam pat iespēšanas gads nav apzīmēts. Ja arī nebūtu ērti grāmatā datēt mazākos darbus, kā, piem., dzejoļus, kas gan zinātniskam apstrādājumam būtu ļoti svarīgi, tad vismaz grāmatām vajadzētu būt datētām. Ja tas netiek darīts, tad tā ir liecība par mūsu zemā aistētisko kultūru, un tāds trūkums kā kauna traips novēršams.

Rakstnieka darbu chronoloģisks sakārtojums un datējums ir tikai metodoloģisks priekšdarbs pārskata iegūšanai. Ja tas ir panākts, ja zinātnieks ir jau arī studējis rakstnieka personību un īpatnības, kas, protams, atspoguļojas arī viņa darbos, tad iespējams atrisināt svarīgu problēmu, kas dzejnieka darbos ir svešs un kas viņa paša. Kļūst redzami visi „vides“ iespaidi, un kā dzejnieks ar tiem cīnījies, tos asimilēdams vai atmezdams. Noskaidrojās arī, cik lielā mērā dzejnieks ir satura vai formas ziņā sekojis svešiem paraugiem un kādiem, kā arī, ko viņš ar to ir panācis: vai pārdevis savu pirmdzimtību par lēcu virumu, kļūdams svešiniekiem par kalpu un atdarinātāju, vai arī sevi pašu bagātāku padarījis, svešā skolā iedams. Šis atšķiršanas darbs prasa no zinātnieka erudīciju, asu skatu un arī plašas zināšanas. Tas ir arī atbildīgs, jo, pēc svešo elementu atšķiršanas rakstnieka darbos, rodas jautājums, kas vērtīgs savs ir palicis pāri, un ja nekā tāda nav, tad baigais spriedums: svērts, svērts un par vieglu atrasts. Ar to tad arī teorētiķa darbs pēdējā gadījumā ir galā.

Ja, turpretim, atšķirot aizgūto, atklājas īpatnējais, kā tas pie apdāvinātiem rakstniekiem vienmēr mēdz būt, tad šis īpatnējais ir tā jaunā vērtība, ko rakstnieks ir ielocījis savas tautas literatūras purā. Tas ir tas vārais stādiņš, kas rakstniekam un kritiķim rūpīgi saudzējams un kopjams. Šo īpatnējo aptvert un izteikt kā rakstnieka īpatnējās gara darbības sniegumu un noteikt

tā vietu tautas literatūras vēsturē ir teoretiķa galvenais uzdevums.

Ir skaidri, ka, lai šo uzdevumu veiktu, teoretiķim ir jāieiet vissvētākajā vietā: rakstnieka īpatnējā radīšanas procesā. Daži iepriekšējie jautājumi vēl samērā viegli nokārtojami. Še pieder konstatējumi, kā rakstnieks domā, jūt, rada. Še var būt liela dažādība, kas raksturo radīšanas procesu. Bet tam tomēr vairāk tikai ārējā nozīme. Vis svarīgāks ir pats iekšējais radīšanas akts, bet izanalizēt visus tos gara dzīves pavedienus, kas še satek kopā, lai veidotu mākslas darbu, ir gandrīz neiespējami. Radīšanas akts ir mistērija, kuŗu var izmanīt, bet nevar jēdzieniski formulēt. Literatūras teorijās runā par iejūtas nozīmi: literāro sacerējumu sevišķi lirikā varot tikai tad izprast, ja lasītājs pārdzīvojot to pašu, ko rakstnieks, tātad zināmā mērā atkārtojot visu radīšanas aktu. Še jāpiezīmē, ka šis uzskats saistās ar atziņu, ka lirikā it kā izpaužoties jūtas, un tās nu esot iespējams arī lasītājam pārdzīvot. Bet šī atziņa ir maldīga: arī liriskā radīšanas aktā darbojas viss cilvēks ar visas savas dvēseles totalitāti; tāpat kā arī tēlojoša poēzija nav tikai domāšana tēlos, kā to mīl definēt daži krievu literatūras teoretiķi, bet īpatnēja parādību uztvere, pārveidošana mākslinieka garā un atspoguļošana mākslas darbā.

Nav domājams, ka kāds varētu pārdzīvot to pašu, ko pārdzīvo radošs mākslinieks, lirikis vai epiķis. Tāpat arī mākslas darbu aplūkotāju pārdzīvojumi var būt dažādi, un nav nekādas garantijas, ka viens pārdzīvotu to pašu, ko otrs. Ja gribētu daudz maz tuvoties radīšanas mistērijai, tad tas, kas varētu tuvināt, nebūtu vienlīdzīgas izjūtas, bet jau augšā minētā kongenialitāte, kas intuitīvi ļautu izmanīt radīšanas noslēpumu.

Radīšanas akta rezultāta, resp. mākslas darba aptveršana vairs tādas grūtības nerada. Tas viegli saprotams. Katrs mākslas darbs atšķiras pats par sevi un uzsāk savu dzīvi kā patstāvīga būtne, ko var pēc pa-

tikas aplūkot un pētīt. Raksturīgi, ka šī būtne, kas tikko nākusi no meistara darbnīcas, pašam meistaram bieži šķiet vēl neapptverama, vismaz viņam pašam nav vēl droša ieskata par tās vērtību. Lietpratīgam vērotājam gan tā tūdaļ parāda savu īsto seju, bet, lai pats autors to ieskatītu, vajaga paiet zināmam laikam, kas rada distanci starp mākslinieku un viņa darbu. Tādēļ arī nobriedušam māksliniekam ir ļoti svarīgs saprātīgs vērtētājs. Blaumanis, kā zināms, savus darbus lasījis priekšā vispirms savai mātei un vērīgi noklausījies tās vērtējumu.

Vienkāršs lasītājs vai klausītājs var uzņemt dzejas darbu, kā viņš to spēj, no literatūras zinātnieka jāprasa, lai viņš dzejas darbā saklausītu autora gara darbības pulsējumu un spētu tam sekot un to jēdzieniski izteikt. Tā nonākam pie svarīgā interpretācijas jautājuma. Jo tālāk stāv autors no interpreta, jo interpretācija uzstāda lielākas prasības. Tā senlaiku autoru interpretācija prasa tādu blakus jautājumu izstudēšanu, kādi modernos autorus interpretējot būtu lieki. Dantes *Dievišķo komēdiju* var interpretēt tik tas, kas labi pazīst viduslaiku pasaules uzskatu, Gētes *Fausta* interpretācijai vajadzīga Vakareiropas gara dzīves izpratne, latviešu tautas dzeja skaidra tik tam, kas pazīst latviešu dvēseli, filozofiskās dzejas izpratnei vajadzīga krietna filozofijas vēstures zināšana u. t. t. Modernie autori mums tuvāki, šķiet, vairāk saprotami, tomēr to darbi bieži iekļaujas tik plašās sakarībās, ka arī še no interpreta daudz var prasīt.

Arī interpretācijai ir sava metodoloģija. Varam neievērot filoloģisko un teksta kritisko pusi, jo modernā dzejā tām mazāka nozīme. Ievērosim literāro pusi. Še pieder visi satura un formas jautājumi, piederība pie zināmas literārās formas, virziena u. tml., īsi sakot, ko un kā autors ir teicis un darba vērtējums. Liktos skaidri, bet arī še ir vajadzīgi daži norādījumi. Vispirms attiecībā uz jautājumu, ko autors ir gribējis teikt. Sarunās ar dzejnieci Zinaīdu Lazdu esmu

noskaidrojis, ka vismaz lirikā pastāv liela starpība starp to, ko autors ir gribējis teikt un dzejas darbu ārējo tematu vai pat saturu, cik paradoksi tas arī izklausās. Ko rakstnieks grib teikt, vibrē viņa dvēselē. No kurienes šāda vibrācija ceļas, nav nosakāms — vai to ierosina kāda nejauša parādība, doma, jūta, atmiņa vai kāda iras pamatos darbīga gara vēziens. Lai būtu kā būdams, šī dvēseles vibrācija meklē izpausmi ritmos vai simmetrijā.

Lai tas būtu iespējams, dzejnieks meklē un atrod tematu resp. vielu un izveido dzejas darbā tā saturu. Tas dod iespēju dvēseles vibrējumam manifestēties laika secībā ritmos, vai izplatījumā simmetriski grupētos tēlos, kas bieži vien sakļaujas kopā daiļdarba kompozīcijā. Ja tas ir sasniegts, tad radīšanas mistērija ir notikusi, bet pats radītājs jūtas kā atbrīvots.

Ja to ņemam vērā, tad varam saprast, cik neprātīgi ir reģistrēt dzeju pēc tematiem vai saturiem, piem.: dabas, mīlestības, apceres, jūtu vai kādās tur rubrikās. Dzejnieks, kas to redz, pasaka: „Nesaprast tādām reģistrātoram īstu dzeju nekad!“

Ar otru jautājumu, kā dzejnieks ir teicis, nonākam pie formas problēmas. Atbilde arī še ir vienkārša: viņš teica tikai tā, kā viņš varēja teikt. Tas, kas viņam bija jāsaka, nāca gaismā pats ar savu formu. Katram saturam sava forma.

Dzejnieka dvēseles vibrācija var izteikties katreiz tikai savā īpatnējā formā, citā nepiemērotā izteiksmē tā vispār nebūtu samānāma. Tādēļ tas, kas kūsā dzejnieka dvēselē, un tā izteiksme ir organiska vienība. Viena puse bez otras nevar būt. Tas sakāms nevien par liriku, bet arī par tēlojošo poēziju, kur tāpat formu nosaka mākslinieku dvēseles kustība. Tā saprotams arī, ka nevienu daiļdarbu (ne dzeju, ne prōzā) nav iespējams atstāstīt saviem vārdiem tā, lai atstāstījums atstātu to pašu iespaidu, ko pats darbs. Atstāstītājs var pateikt tikai fabulu, labāki sakot, to vārdu materiālu, ko dzej-

nieks ir izmantojis savā darbā. Sadragādams formu, viņš sadragājis arī daiļdarba mākslas vērtību. No sacītā izriet, ka nav nekādas nozīmes atstāstīt īsumā dzejnieku darbu saturus, kā to dara daži literātūrvesturnieki. Visbēdīgāki ir, ka mēģina dažādus dzejoļus saistīt kopā ar minējumiem, ko dzejnieks piedzīvojis, vērojis, jutis un kādas viņa personīgās īpašības. Te iespējama pilnīga nomaldīšanās. Tādēļ, ko nevar citēt tieši, tas mākslas izpratnei neko nevar dot: nevar taču operas apmeklētāju apmierināt ar programmās parasto satura atstāstījumu.

Lielie daiļdarbu meistari ir bijuši arvien arī formas reformatori. Bieži viņi radījuši gluži jaunas formas. Parasti gan arī viņi izmantojuši jau esošās dzeju formas, kas iespējams tādēļ, ka šīs formas var būt bezgala mainīgas pēc savas struktūras. Ja gatava forma atbilst dzejnieka dvēseles kustībai, tad nav nekāda ļaunuma, ka viņš to izmanto. Ļaunums rodas tikai tur, kur šādas atbilstības vairs nav. Tur notiek verdziska vai skolnieciska formas atdarināšana. Nav jāaizmirst, ka forma, kas savā vietā skaista, citur var arī nederēt. Ģeniālais Petrarka ir dāvinājis daiļdarbiem soneta formu. Nevar būt iebildumu, ja kāds sava pārdzīvojuma saturu izlej soneta formā tāpat, kā to darījis Petrarka. Ja, turpretim, kāds raksta sonetu tikai tādēļ, ka slavenas formas viņu valdzina, tad neizdošanās ir droša. Tādēļ arī arvienu šaubīga ir formu, kaut arī daiļu, medišana citu tautu literātūrā. Īsts mākslinieks to nedarīs. Dzīdamies pēc sveša, peļam savu. Skalbes īpatnējās latviskās formas neviens vēl nav izpētījis, bet viņa vienkāršībai ir izteikti pārmetumi.

Tā sakarā ar formas jautājumu rodas literātūras pētniekam vesela virkne problēmu. Ja viņš, aplūkojot zināmu darbu, ir pareizi uztvēris dzejnieka dvēseles pulsējumu, tad jākonstatē arī, vai tas ir atradis vienīgi pareizo izteiksmi. Tālāk ir svarīgi, vai aplūkojamais dzejnieks ir radījis gluži jaunas for-

mas, vai un kā viņš ir pārveidojis jau esošās literārās formas, vai viņš veiksmīgi izmantojis jau gatavās formas, vai galu galā viņš ir tikai svešas formas vergs, kas pat neprot atšķirt to, kas viņam būtu vajadzīgs un derīgs.

Še rodas pamats arī daiļdarba vērtējumam. Ja pārdzīvojuma saturs ir objektīvējies atbildošā formā, tad mūsu priekšā bez šaubām ir vērtīgs mākslas darbs. Mākslas vērtība mazinās, ja izteiksme nav pilnīgi adekvāta pārdzīvojumam, un tā izzūd pavīsam, ja viens elements otram nemaz neatbilst, vai kādu no šiem elementiem nemaz nav. Vērtējumam no formālā viedokļa bez šaubām aistētisks raksturs un nozīme. Ja visu literātūras vēsturi uzskatītu par literārās formas vēsturi, kā daži domā, tad šē varētu apstāties atsevišķu rakstnieka darbu petišana. Atliktu tikai pēc konstatētiem datiem ierindot viņa darbus literāru formu kategorijās un noteikt, vai un ar ko viņš ir papildinājis vai kā sekmējis literāro formu attīstību. Šis konstatējums parādītu arī rakstnieka vietu literātūras vēsturē.

Bet vai ar šādu vērtējumu pietiek? Vai daiļdarbs ir un grib būt tikai aistētiska pārdzīvojumu modinātājs? Vai senbabiloniešu *Gilgameša* autori, ēģiptiešu *Saules himnu* dziedoņi, *Vecās derības* pravieši, grieķu Homērs ir radījuši savus darbus, lai saviem klausītājiem un lasītājiem sāgādātu aistētisku iepriecinājumu? Vai tikai to ir gribējuši panākt kādi no jaunākājiem? Un vai ir daudz to lasītāju, kas apstājas tikai pēc satura un formas saskaņas skaistuma? Nē! Daiļdarbs ir un grib būt kas vairāk. Dzejnieks ieliek daiļdarbā savas svēses saturu, un lasītājs cenšas to uztvert. Viņš grib iegremdēties dzejnieka dvēseles noslēpumos, grib, lai tie arī viņu pašu saviļņo un satricina. Pilnīgi izveidota daiļdarba forma ved pie tā, tātad ir tikai līdzeklis kaut kam daudz lielākam, kas arī ņemams vērā daiļdarba vērtējumā.

Ko slēpj sevī katra cilvēka dvēsele? Ko glabā sevī dzejnieks? No kurienes nāk tas,

kas kūsā viņa dvēselē un laužas uz āru daiļdarbā? Tie ir jautājumi, kas pilnā mērā nepadodas zinātniskai izpētīšanai. Atbildes varam tikai zināmā mērā nojaust no tā, ko dzejnieka dvēsele izverd radīšanas brīdī. Katrā ziņā jāsaka, ka dzejnieks dzīvo un rada savā īpašā gara pasaulē. Ārējā pasaule ar visām parādībām piegādā tikai materiālu dzejnieka gara darbībai. Tas sakāms ne tikai par romantiķiem, bet arī par reālistiem. Pat asākais naturālists nav spējīgs visu ārējo pasauli objektīvi notēlot, bet paņem no tās tikai to, kas vajadzīgs viņa aistētiskiem vai citiem nolūkiem, kas atkal taču nav atrodami ārpusaulē, bet pieder garīgai pasaulei. Reālā virziena rakstnieki, kā zināms, patur tiesību ārējās parādības tā pārveidot, ka darbu saturs tām nemaz vairs neatbilst. Izņēmumi varētu būt vēsturiski vai biografiski romāni, kur pats tēlojamais objekts prasa turēšanos pie vēsturiskām parādībām. Jaunākos laikos tomēr arī šē notiek atkāpšanās no realitātēm. (Virzas *K. Ulmaņa biografija*.) Isi sakot, daiļdarbos notikumi ir citi, kā īstenībā. Tikai naivitāte var pamudināt romānos saskatīt patiesus notikumus. Tomēr arī tikai rupjš barbarisms daiļdarbu sauks par meliem. Kur tad ir izeja? — Ja atsevišķam cilvēkam daiļdarbā maza nozīme, tad liela nozīme ir tam, kas cilvēcisks, jeb „cilvēciskumam“, t. i. tam, ko Platons būtu saucis par cilvēka ideju. Lietojot šo terminoloģiju, varam teikt, ka dzejnieku nodarbina cilvēka ideja visplašākā nozīmē. Tāpat dzejnieku interesē tauta nevis kā cilvēku kopa, bet kā ideja. Daba dzejniekam dod savu dažādības pilnību, savu skaistumu, savas krāsas, bet neviena konkrēta atsevišķa parādība nevar apmierināt dzejnieku: ne sniegs, ne pērkons, ne ziedošs koks, ne ienākusies oga. Viņš meklē un atrod to, kas stāv aiz atsevišķām parādībām kā to pamats. Indieši savā atziņu sistēmā teiktu: aiz šķietamām mainīgajām parādībām viņu nesatricināmo iru. Šo piemēru pietiek, lai saprastu, ka

dzejnieks dzīvo un rada intelligiblā pasaulē. Tā ir gara pasaule, un viņa valoda ir gara valoda. Virza savos *Straumēnos* runā par dzejnieka tēlojumu kā par īstenības atspīdumu un par iešanu pa to, kā par iešanu pa miroņu valsti. Tā ir rezignācija, kas neatbilst aktuālajai īstenībai. Īsts daiļdarbs nesatur tikai dzīves atspoguļojumu, bet tās p a m a t o j u m u. Tas atklāj tos spēkus un to likumību, kas veido un nosaka dzīvi un tās parādības. Daiļdarbos mēs redzam cilvēkus un arī viņu likteņus, mēs redzam dzīvi un arī tos spēkus, ka dzīvi nosaka, redzam dabu un arī mūžīgo, kas tanī rosās. Tādēļ te arī nav nekāda miroņu valstība, bet kas bezgala svarīgs un aktuāls, dažreiz arī baigs, kas var satricināt. Bet tas viss iet caur dzejnieka dvēseli. Viņš ir medijs starp gara pasauli un cilvēci. Pirmā sagrābj viņu ar savu nenovēršamo likumību un liktenīgo varu. Viņam tas, ko šī vara liek, jāietērpj cilvēcīgos vārdos. Var viņš pats raudāt par to, ko teicis vai rakstījis, kā, piem., Blaumanis nereti to darījis, tas neko nelīdz, jo viņš teicis patiesību. Ja lasītājs, mākslinieka vadīts, ir iegājis šinī gara un patiesības pasaulē, tad viņš būs saņēmis augstāko, ko daiļdarbs var sniegt, un izjutis netikai tā skaistumu, bet arī liktenīgo nopietnību.

Še varētu rasties iebildumi: vai mākslas robežas še nav paplašinātas tā, ka tā aptver arī zinātņi un reliģiju, vai vismaz tiecas ielauzties to robežās? Lai novērstu pārpratumus, nepieciešami daži norobežojumi.

Virspirms mākslai, sevišķi vārda mākslai, jānorobežojas no zinātnes. Ir tiesa, ka sevišķi tā saucamā filozofiskā dzeja tuvu skar zinātnes robežas. Bet ja kāds filozofs savus atzinumus izsaka saistītā valodā, to taču viņam nevar liegt. Senatnē bija paradums arī zinātniskās atziņas ietērt dzejiskā formā, kā, piem., Platona dialogos. Tas izskaidrojams ar to, ka toreiz eksaktā zinātne vēl nebija nodibinājusies. Vēlākos laikos gan atrodami arī li-

dzīgi mēģinājumi, bet ne vairs lielā stilā. Parasti jau tie arī vairs nesatur nekādus jaunus zinātniskus atradumus, bet atsevišķas atziņu drumslas vai atgremojumus. Nevar arī liegt, ka kāds dzejā apraksta kādu vēsturisku notikumu, kādu zemes gabalu vai ko citu, bet saistītā valoda vien šādu aprakstus nepadarīs par dzeju, un dzejas teorija par tādiem nedzejiskiem darinājumiem nav atbildīga. Kas attiecas uz īstu dzeju un zinātņi, tad te robeža arvien skaidri saskatāma. Zinātņei ir raksturīga jēdzieniskā domāšana, dzejā tā nav svarīga, bet gan tēli, simboli, salīdzinājumi etc., zinātnes cenšas savas atziņas pierādīt un sistematizēt, dzeja neko negrib pierādīt, bet liek pārdzīvot; zinātnē svarīga loģiskā patiesība resp. sprieduma saskaņa ar objektīvo īstenību, dzeja meklē metafizisko patiesību, patiesās iras uztveri; zinātņei ir atziņas teorijas vilktas robežas, dzeja iet tām pāri un eksaktās zināšanas viegli aizstāj ar intuitīvām nojautām un ieskatījumiem.

Bet vai dzeja ar to neskar ticības robežas? Tas pareizi. Māksla stāv tuvu reliģijai. Kā reliģija, tā māksla tiecas uz iras pirmpamatiem. Bet še arī viņu ceļi šķīras: mākslinieks nenodarbojas ar refleksiju par Dievu, ar cilvēka attiecībām pret Dievu, arī cilvēka pārdzīvojumu gamma attiecībā pret Dievu māc linieku var neinteresēt, bet kur dievība satver cilvēku un runā ar cilvēka muti, tur māksla ir klāt. Šī aizgrābtība nav šķīrama no mākslinieciskās aizgrābtības, tādēļ arī izteiksme pieņem māksliniecisku formu. Senie pravieši faktiski pieskaitāmi lielākiem pasaules dzejniekiem, svētības vai lāsta izpaudumi arvien raisās dzejiskā formā, un viens no cēlākiem dziesmu veidiem, ko cilvēce visos laikos ir dziedājusi, ir viņas dziesma Dievam par godu. Tā arī šinī ziņā redzam, ka dzeja ir galvenā kārtā aktīvā darbīgā gara valoda.

Atgriežoties pie metodoloģiskā jautājuma, problēma viegli uzstādāma: vai aplūkoja-

mais daiļdarbs var ievest lasītāju intelligib-lajā gara un patiesības pasaulē, vai tas var atklāt dzīves likumību un likt cilvēka dvē-selei iedrebēties mūžības ritmos? Ja daiļ-darbs, mirdzēdams savā skaistumā, arī šo prasību izpilda, tad augstākais ir sasniegts.

Darba kvalificējums kvalificē arī pašu darītāju. Ja kāds rakstnieks un viņa darbi ir izpētīti, tad nebūs grūti noteikt arī viņa vietu literatūras vēsturē, kas jau iepriekš minētā nozīmē ir tautas gara dzīves vēsture.

Vai tāda literatūras vēsture ir iespējama? Kā tā sasniedzama? Kāds ir tās uzdevums?

Ja dzejnieks ir medijs starp intelligiblo pasauli un empirisko cilvēku, ja daiļdarba augstākais sasniegums ir likt cilvēkam iz-manīt šo pasauli un no tās atkarīgo pasaules un dzīves likumību, tad varētu rasties doma, ka literatūra savos augstākajos sasniegumos nonāk pie universālisma un no tā izrietētu ieskats, ka literatūras vēsturei jābūt nevis kādas atsevišķas tautas gara dzīves, bet visas cilvēces gara dzīves vēsturei. Augstākie sa-sniegumi literatūrā, liekas, to apstiprina. La-bākie senatnes un jaunāko laiku daiļdarbi ir kļuvuši par visas cilvēces īpašumu. Tie tulkoti visās valodās un ieņem goda vietu starp oriģinālsacerējumiem, dažkārt pacel-damies pār tiem arī pāri. Šāda goda vieta tiem piešķirta pēc to vērtības. Gētes *Fausts* izveidots tā, ka radies vispār pazīstams ap-zīmējums „faustiskais“ cilvēks. Don Kichots, Karalis Līrs, Hamlets, Brāļi Karamazovi un daudzi citi kļuvuši par „cilvēciskuma“ īstiem ievērojumiem, kas paceļas pāri laikiem un tautām. Līdzīgā kārtā neskaitāmi liriski dar-bi vienādā mērā savilņo katra cilvēka dvē-seli. Lielais uzdevums ievadīt lasītāju intel-ligibljā pasaulē, iešūpot mūžības ritmos šē ir veikts vispilnīgākā mērā. Un tā kā šī pasaule, kas ir gara un patiesības pasaule, ir viena pati, tad arī visi cilvēki, lai būtu kādas tautas būdami, šē sastopas un sapro-tas. Varam ar lepnumu teikt: poēzija ir cil-vēces valoda. Tā skan no sensenās pirmatnes pāri laikiem un laiku griežiem, pāri vēstu-

riskām katastrofām, tā skan tagad un skanēs arī nākotnē, kamēr pastāvēs cilvēce. Vai šāds universālisms nenoraida katru domu par literatūru kā atsevišķas tautas gara dzīves vēsturi?

Jāsaka noteikti nē. Nedrīkst aizmirst, ka vispārnozīmība literatūrā citādi pamatoja-ma, kā zinātnē. Zinātnē to sasniedz ar jē-dzienu skaidrību un spriedumu evidenci, ko panāk ar pierādījumiem. Personiskam un vispār individuālam momentam, vai nu at-sevišķu ieskatu vai atsevišķu spriedumu vei-dā, šē maz nozīmes. Zinātnē strādā pēc vis-pārējiem loģikas likumiem un tā sasniedz savu gala rezultātu vispārnozīmību. Gluži citādi mākslā. Personiskam un individuālam momentam šē ir vislielākā nozīme. Ja māks-linieks atklāj intelligiblo pasauli, dzīves likumību etc., ar ko, protams, var nodar-boties arī zinātnē, tad viņš to nedara preci-zēdams jēdzienus, pierāidams spriedumus, bet laizdams gara pasauli, tā sakot, caur sa-vas personības prizmu, un arī viss tas mate-riāls, no kā viņš veido savu darbu saturus, ir individuālas un konkrētas dabas. Bet māks-linieka personība, kā jau redzējām, izveido-ja no viņam iedzimtās gara struktūras un no tā, ko viņš saskaņā ar savām interesēm uzņēmis sevī no „vides“. Tā arī katra dzej-nieka radīšanas spēks sakņojas viņa tautā un izplaukst viņa īpatnībā. Tikai ar to viņš kļūst liels. To apstiprina jau minētie un citi dzejnieki, kuru darbi kļuvuši par visas cilvēces īpašumu. Neviens no viņiem nav atšķirams no savas tautas. Var teikt vispā-rīgi: kur vien kas ievērojams un vērtīgs arī ar vispārēju tendenci ir radies literatūrā, tur tas ir plūdis no radošas tautas dvēseles, caur tām personībām, kas šo tautas dvēseli sevī vispilnīgākā mērā ir nesušas. No otras pu-ses, atrašanās no tautas dzīvajiem radoša-jiem spēkiem internacionālisma virzienā ne-kad nav sekmējusi daiļdarbu uzplaukšanu. Mākslīgās valodas, kā esperanto u. c., nav varējušas radīt nekādu daiļliteratūru. Va-renās senatnes valstis Persija un Roma ar

savu raibo tautu sastāvu nav varējušas radīt literātūru, kas proporcionāli atbilstu viņu politiskai varenībai. Rakstniecībā lielie ir gājuši mācībā pie maziem, kur ir viengabalaina nacionālitate, kā romieši pie grieķiem. Arī modernās lielās internacionālās vienības nav daiļliterātūrā sevi attaisnojušas.

Visu to ievērojot, jāsaka, ka literātūras vēsture, kas atbalstās tieši uz pirmavotiem, var būt tikai nacionāla, un kā tautas dvēseles rosmes izpaudums tā ir arī tautas gara dzīves vēsture blakus citām gara dzīves vēsturēm. Domājama arī vispārēja literātūras vēsture, bet tai būtu jānodarbojas ar to, ko katra atsevišķa tauta devusi cilvēcei vispār, un tā tad tai būtu jāiziet no atsevišķu tautu literātūras vēsturēm un, tās izmantojot, jāvelk vispārējas līnijas.

Atsevišķas tautas literātūras vēsture, protams, atšķirsies no vispārējās literātūras vēstures vispirms ar savu nacionālo saturu un noskaņu. Nekur atsevišķas tautas gars neizpaužas tik stipri, kā tautas literātūrā. Še atklājas arī atsevišķu tautu radītājas spējas un īpatnības. Kā atsevišķam dzejniekam ir savas gara dāvanas un savi izteiksmes paņēmieni, kas ir vienreizēji un neatkārtojami, tāpat tas arī ir veselām tautām. Tas sevišķi spilgti parādās jau kopradīšanas laikmetā, t. s. burtniecībā. Indiešu *Vedas* un *Upaņišadas*, Budisma un hinduisma raksti ir indiešu gara darinājums, tāpat kā grieķu epus, kas saistīti ar Homera vārdu, radījuši grieķi, ģermāņu varoņu teikas ģermāni, krievu biļinas krievi, latviešu tautas dziesmas latvieši u. t. t. Katras tautas literātūrai ir sava, īpatnēja seja, katra no tām ir vienreizēja un citā vietā neatkārtojama. Ja to dara, iznāk atdarinājumi, kas nesasniedz oriģinālu vērtību: *Eneida*, *Niedrišu Vidvuts*. Kaut tā ir, tomēr atkal un atkal sevišķi latviešu pusintelligencē dzirdama žēlošanās, ka, lūk, mums neesot grieķu poēmu, ne ģermāņu varoņteiku, tādēļ mūsu tautas literātūra esot it kā mazvērtīgāka. Šie cilvēki ir līdzīgi tiem, kas skaistus un garzīgus ābolus redz

tikai kaimiņu dārzā. Par savām vērtībām tiem parasti nav jēgas. Savas vērtības niecinādami, tie niecina arī paši sevi. Tautas literātūrā tomēr grozāms nekas nav: ko katra tauta radījusi, tas ir un paliek tās īpašums un svēts mantojums no tēvu tēviem. Mazliet citādi ir atsevišķo rakstnieku darbos. Še vispirms ir liela rakstu dažādība. Katrs rakstnieks var atrast ne tikai savā, bet arī citu tautu literātūrā rakstus, kas viņam imponē, idejas, kas viņu sajūsmīna, mākslinieciskās izteiksmes formas, kas viņam piemērotas. Atdarinājami un aizlienējumi kļūst neizbēgami. Literārie virzieni ātri pārsviežas no vienas tautas otrā. Laimetīgs manieres sauciens atbalsojas tuvu un tālu. Liels dzejnieks, kuŗa augsne ir viņa tauta, var ļaut visam tam iet pār savu galvu, viņš paliks savā vietā. Turpretim viduvējam un mazāk apdāvinātam draud briesmas pazaudēt sevi svešu ietekmju jūklī. Tā rodas visādi modernisti, visādi svešas dzejas atdarinātāji. Labi vēl, ja savējo nenicina, bet bieži notiek, ka, dzenoties pakal svešiem paraugiem, savējo izķēmo, savas vērtības neredz, kā tas, piemēram, redzams bieži cildinātā Jansona rakstā: *Domās par jaunieku literātūru*. Dzīvā literārā satiksme, darbu daudzums rada arī īpašu literātu grupu, kas ierosmi smēlas no grāmatām. Pret to principā nebūtu ko iebilst, bet ļaunums rodas, ja šie literāti dzīvo, tā sakot, no aizguvumiem gan no savas, gan cittautu literātūras, tā attālinādamies paši no sevis. Ja ir zināma veiklība un apdāvinātība, tad dažreiz iznāk arī baudāma dzeja, bet par īstu dzeju gan to nevarēs saukt.

Nacionālās literātūras vēstures būtība nosaka arī tās metodi. Ir skaidri, ka pirmais uzdevums ir izpētīt tautas poēziju, lai gūtu ieskatu par tautas gara īpatnībām un tām savdabīgām aistētiskām vērtībām, kas ir katrā tautas poēzijā. Latviešu nacionālās literātūras vēsturei šinī laukā nav veikti vēl visi priekšdarbi. Ir sekmīgi ievadīta tautas dziesmu formas pētīšana (prof. L. Bērziņš),

bet latviešu nacionālā seja un tautas dziesmu īpatnējais skaistums vēl nav atklāti. Vēl arvienu atrodas arī ļaudis, kas latviešu tautas dzeju grib vērtēt pēc svešām mērauklām. Gluži otrādi: tautas dzejai pašai jādod mēraukla mākslas dzejas novērtēšanai. Pieļiekot šādu mērauklu atsevišķa dzejnieka darbiem, literātūras vēsturnieks varēs konstatēt, vai un kādā mērā šī rakstnieka darbos ir jūtama latviska gara elpa, kā šis gars darbojies tālāk dzejnieka darbos, kā un cik lielā mērā izmantotas svešas ietekmes. Tā uzrakstītā latviešu literātūrās vēsturē būtu jākonstatē daudz nelatvisku elementu, bet tam blakus būtu jāredz arī, kā latvieši ir tikuši ar tiem galā. Ja latvieši ir gājuši skolā, tad jāredz arī liecība, kurā rakstīts, kā latviskais gars ir triumfējis pār svešiem iespaidiem. No otras puses, šādā vēsturē goda vietā ievirzītos tie, kuņos latviskais gars darbojies ar lielu spēku. Līdz šim tas vēl maz ievērots. Tā viens no visnacionālākiem dzejniekiem, nesen mirušais Kārlis Skalbe, līdz šim vēl ļoti maz pētīts kā nacionāls rakst-

nieks un bieži pat pārprasts: viņa formas vienkāršībā, kas ir viņa gods tādēļ, ka tā sakņojas tautas dzejas vienkāršībā, daži ir mēģinājuši saskatīt pat trūkumu, jo viņam neesot svešo komplicēto literāro formu, piem., sonetu, trioletu. Savā laikā arī Blau mani nopēla dažu drāmatisku darbu dēļ, kuņos, kā vēlāk atzīts, viņo visdziņvāk nacionālā gara elpa (*Skroderdienas Silmačos*). Tā arī daudz dedzīgi latviešu gari ir gaidījuši un gaida pienācīgu novērtējumu. Vai veltīgi?

Tā nedrīkst būt. Ja mēs gribam ieiet vispārējā literātūras vēsturē, tad to varam nevis ar atdarinājumiem, bet ar to, kas mums no tēviem dots un ko mēs paši izkopjam savā mākslā līdz augstākai pilnībai: t. i. vispārcilvēcīgās gara pasaules un patiesības skatījums latviskā uztverā un formā. Tie nav „tautiski brunči“, kas uzvelkami svinību dienā, bet mūsu vērtīgākā manta, ar ko mēs pārcietīsim vēstures katastrofas un pastāvēsim citu tautu starpā.

Velta Toma

KURZEMES SIEVA

Vēji celsies, elsos un žūžos,
trauksies uz Kurzemi, pēdējo salu,
latvjiem lemtu laikos un mūžos.

Putni pārskries saulē un palos
atrast sev perekļus, dzimtenes malu,
kaņā kauto kauli kur balos.

Domas tavas, kareivja sieva,
dosies uz Kurzemi baigas un klusas,
vaicāt veļiem, vaicāt pie Dieva:

Zeme atzels, ziedēs un briedīs,
ausīs vēl Kurzeme pēc drūmas dusas —
kādu sauli varoņi viedīs?

Karola Dāle

VĒJA ŠALKĀS

Vai tur lūza ābeļzars?
Vai tur pūces klaigā? —
Gaņām logu vēja gars
Kokli rokā staigā.

Klau, kā kokle smeldzot dzied!
Padebešu dunā
(Dvēsele, vai tu to vied?)
Dievs ar zemi runā.

Aplust putni, aplust bals.
Sirds dreb skandrās alkās.
Jauž tā: iesākums un gals
Mijas vēja šalkās.

C H R O N I K A

GARS

Pašā sākumā es uzrakstu Lūka ev. 8. nod. 23.—37. p. un ceru, ka godājamais lasītājs, izlasījis šos Svētajos Rakstos atrodamos pantus, nebūs izsacūcis: „Kas tad tas?“ un „Ko tas nozīmē?“ Ja nu tas tā tomēr būtu noticis, tad atļaujos aizrādīt, ka šie paši panti ir atrodami Dostojevskā romāna *Velni titullapā*. Bet pantus, ko Dostojevskis ir rakstījis vesela romāna sākumā, taču drikstam arī mēs rakstīt šīs mazās apceres sākumā, kuņā gribam runāt par garu.

Kas ir gars? Atstāsim šoreiz pie malas abstraktās psiholoģiju definīcijas, un lūkosim runāt konkrētāk.

Tas, kas vijolei ir vijolnieks un koklei — koklētājs, tas cilvēkam ir gars. Kokle neskan, kad koklētājs to neaizkar. Un kāds ir spēlētājs, tā kokle skan. Kādreiz sacīja: miesa ir ļauna. Nē, Miesa nav ne ļauna, ne laba. Miesa ir tikai ierocis, ko lieto tas vai cits gars. Cirvis pats par sevi nav ne labs, ne ļauns. Lidumnieka vai namdaļa rokās cirvis var būt par lielu svētību. Bet tas pats cirvis kļūst par postu un lielas nelaimes cēloni, ja tas nokļūst niekalbja, vāprātīgā vai slepkavas rokās. Un gluži tāpat ir ar cilvēku. Cilvēks var būt par lielu svētību, un viņš var būt arī par nepārrēdzama un neizmērojama posta cēloni — atkarībā no tā, kāds ir tas gars, kas viņu skubina, dzen un vada.

Svētie Raksti runā par Svēto Garu. Kā uguns liesmu lietus nolīst Svētais Gars pār cilvēku un cilvēks uzliesmo, viņš deg un nesadeg kā ērkšķu krūms, par kuņu varbūt kādreiz būsim dzirdējuši bērībā. Un it kā, mežam degot, uguns pārsviežas no viena zariņa uz otru, tā gara uguns pārsviežas no viena cilvēka uz otru. Un vistumšākā laikmeta nakts kļūst gaiša. Un veseli kontinenti liesmo gara ugunīs. — Šis pats Svētais Gars var sagrābt cilvēku kā vētra un celt un nest pār dziļākajām aizām un pār augstākajām koku galotnēm un aizraut cilvēku debesu debesīs, kā to par sevi Pāvils liecina. Un Svētais Gars var cilvēku piepildīt kā tukšu trauku un cilvēks, Svētā Gara reibināts, var runāt tā, ka viņu saprast spēj pat svešinieks. Viņš var liecināt un pārliecināt un radīt pilnīgi jaunu laikmetu — Svētā Gara laikmetu. Tā tas reiz notika ar Pēteri un citiem mācekļiem.

Svētie Raksti stāsta par Svētā Gara dzītiem, nestiem, skubinātiem, ar Svēto Garu piepildītiem cilvēkiem. Bet tie paši Sv. Raksti arī stāsta par cilvēkiem, kuņi ir akls ierocis nesvēta, ļauna, nešķīsta gara rokās. Un tur, kur cilvēks nav ierocis Svētā Gara rokās, tur viņš allaž kļūst par ieroci nesvētam, nešķīstam un ļaunam garam. Ja viņš vairs vispār tad ko redz, tad viņš redz tikai to, ko ļaunais gars tam rāda. Un ja viņš domā un spriež, tad tikai tā, kā viņam nāk un atļauj ļaunais gars. Viņš rikojas kā hipnozē, kā mēnešērdzīgais, kā nemanā. Viņš ir slims. Viņš ir kļuvis par apsēstu, apmātu cilvēku. Un ja uz acumirkli viņš atkal nāk pie samaņas un atkal atgūst skaidru apziņu, tad viņš jūtas kā salauzts, saplosīts, — es teikšu to vārdu, ko tagad psihologi mēdz lietot — sadrumstalots, saskaldīts. Viņš nespēj tikt no savas apsēstības vaļā. Nekas viņam nav svēts. Nekā viņam nav žēl. Viņš ir spējīgs uz visu. Viņš ir kļuvis ne tikai par nastu, viņš ir kļuvis simtreiz bīstamāks par zvēru un simtreiz ļaunāks nekā spītība un kā mēris. Viņš ierīko koncentrācijas nometnes. Viņš izgudro vissātaniskākos moku rīkus, viņš plēš, dragā, ārda, noposta un nogalina un — pats lāga neapzinās, ko viņš dara, jo viņš ir kļuvis akls ierocis ļauna gara rokās.

Tādu cilvēku Jēzus, pārcēlies pār Genecaretēs ezeru, sastapa geraziešu novadā, „kas atrodas Galilejai iepreti“. Un, kā šķiet, tad tā nebija pirmā sastapšanās, jo ir rakstīts, ka „Jēzus bija nešķīstam garam pavēlējis atstāt šo cilvēku“. Citiem vārdiem — tāpat kā Mariju, sauktu Magdalēnu, un daudzus citus, šķiet, arī viņu Jēzus bija kādreiz izrāvis no ļaunā gara varas. Bet viņš bija kritis atpakaļ savā nelaimē. Un kā jau allaž, ar viņu bija kļuvis vēl ļaunāk. „Kad nešķīsts gars atstāj cilvēku, tad viņš apstaigā sausas vietas un meklē atpūtu, bet, to neatradis, saka: „Es atgriezīšos savā mājoklī, kuņu atstāju. Un viņš noiet un atrod to izslaucītu un izgreznotu. Tad viņš noiet un ņem līdz septiņus citus garus, kas ļaunāki par viņu, un viņi nāk un tur dzīvo, un ar cilvēku kļūst ļaunāki, nekā bija iepriekš“ (Lk. 11, 24—26). 20. gadu simtenī šie vārdi skan savādāk kā 1. gadu simtenī. Bet 20. gadu simtenī tie, varbūt, ir vēl patiesāki,

nekā tie bija 1. gadu simtenī. — Un ja mēs lasām, ka ļaunie gari Jēzu lūdz, lai viņš tiem atļauj ieiet cūkās, un ja ganāmais pulks pēc tam nogāžas no kalna ezerā un noslikst, tad nezina vis, vai kāds varēs vēl uzskatāmāk tēlot kāda cilvēka postu. Cik zemu šis cilvēks ir grimis un cik tuvu bezdibenim tas ir pienācis! — Kails. Izsalcis. Važās sasaistīts un dzelžos sakalts. Bet atkal un atkal savas važas sarāvis. Zem uzraudzības turēts. Bet atkal un atkal uzraudzībai izbēdzis. No savām važām aizbēdzis, padzīts. Apmeties uz dzīvi kapsētā. Tuksnesī. Daudzkārt, laikam, arī pats lūkojis no savas apmātības vaļā tikt, bet velti. Garu, varbūt, var „sasiet“ važās. Garu, varbūt, var „turēt zem uzraudzības“. Bet garu nevar iznīcināt. Arī ļaunu garu nē. Viens gars var tikai otru garu nomainīt. Un kas tas neticamākais! Šim nelaimīgajam netrūkst nekaunības Jēzu vainot savā nelaimē un, tēlojot vispazemīgāko lūdzēju, patiesībā nākt ar visbriesmīgāko apšūdzību: „Ko tu gribi no manis, Jēzu, tu visaugstākā Dieva dēls? Es tevi lūdzu, nemoci mani“ (28 b).

Kas ir šis cilvēks? Ja tas ir interesējies Jēzu, tad tas var interesēt arī mūs. „Tad Jēzus viņam jautāja: Kā tevi sauc? Viņš sacīja: Legions“ (30 a). Tā ir viena atbilde. Tikai, diemžēl, tā mums neko neizsaka. Dostojevskis jau pašā sākumā minētajā romānā *Velni ir devis atbildi*. „Tā ir krievu tauta“, viņš saka, — „Krievija.“ Man liekas, mēs varam iet vēl tālāk un teikt: tā ir Eiropa, jā, varbūt pat visa cilvēce. — Kuŗu reizi tā jau nav vainojusi Kristu visās savās nelaimēs? Kuŗu reizi tā jau nav metusies Kristum pie kājām, un kuŗu reizi tā nav atkal kritusi visas pasaules ļaunajiem gariem par upuri. Cik reiz nelikās: nu jau būs labi! Cik reiz neesam atviegloti nopūtušies, redzēdami, ka slimais sēž pie Jēzus kājām mierīgs un prātīgs, šķietami dziedināts un vislabāko ārstu uzraudzībā. Un tad atkal jauna lēkme. Un pēdējā — visbriesmīgākā. Un atkal trūkums un postaša un tuksnesis un kapi. Un tur, kur Dieva gara nav, tur vienmēr būs trūkums. Tur cilvēkam nebūs māju, un tur cilvēks nekad nevarēs justies kā mājās. Tur auglīga zeme tiks pārvērsta par tuksnesi. Un tur cilvēkam nāksies dzīvot kapsētā, starp kapjiem.

„Kad gani redzēja notikušo... tie stāstīja par to pilsētā un ciemos“ (34). Jā, vai tad nav stāstīts, un vai nestāsta, kas tiek panākts un kas ir panākts ar reliģiozitātes iznīdēšanu (jeb, vismaz, degradēšanu), ar apzinātu Dieva likumu un tēvu tēvumu noārdīšanu (jeb, vismaz, neievērošanu)? Un vai es lai stāstu, kas ir panākts ar neticības sēšanu un ar ļaunā un nesvētā cildināšanu un glificēšanu presē, grāmatā, teātrī? Panākts ir tas, ka jau tagad uz Eiropu var nākt tūristi, lai

apbrīnotu kādas senas un augstas kultūras drupas, tāpat kā kādreiz apbrīnoja senās Grieķijas un senās Romas drupas. Panākts ir tas, kas pārāk labi mums katram zināms. Būtu pārāk sāpīgi to vēlreiz atkārtot.

Un cik dīvaini beidzas šis dīvainais stāsts! Kad gerazieši izgāja notikušo redzēt un nāca pie Jēzus un atrada cilvēku, no kuŗa ļaunie gari bija izgājuši, sēžam pie Jēzus kājām apģērbtu un prātīgu, tad viņi lūdz, lai Jēzus viņus — atstātu. Lūdza?! Vai tad tādās reizēs lūdza? — Tad vienkārši izmet un atmet: — ticības mācību no skolas (kādreiz taču arī Latvijas skolās ticības mācību varēja mācīties un varēja arī nemācīties), lūgšanu un baznīcā iešanu no ģimenes un krustu no kapsētas. Tā beidzās pirmās pasaules karš. Reliģiskai atmodai sekoja reliģiska pagrimšana — Jēzus izraidīšana no ģimenes un skolas, no sava redzes aploka un savu interešu sfairas, no savu mērķu un ideju pasaules, no tagadnes — pagātnē, vēsturē, aizvēsturē, leģendu un pasaku valstī, mītu pasaulē. „20. gadu simta mīts“ — tālāk patiesi vairs nebija kur iet! — Vai tā būs arī tagad? Nē, ir jānāk citam garam. Ir jānāk Svētajam Garam un jāņem mājas vietu mūsos, citādi vecais gars griežas atpakaļ un kļūst vēl ļaunāks. Pār mums ir Svētā Gara uguns lietum jānolīst un Svētā Gara brāzmai jāpārnes mūs pāri pašreizējām grūtībām, šī laika ciešanām. Citiem vārdiem — mums, kā tēvu tēvu laikos, ar lielu pazemību un godbijību — un nevis ar neauglīgu skepsi un kritiku! — ir atkal jānosēžas pie Jēzus kājām, t. i. mums ir jāiet atkal pie Viņa skolā. Tad Viņš arī mums dos Svēto Garu, jo saviem mācekļiem Viņš to nekad nav liedzis. Un tur, kur ir Svētais Gars, tur ir dzīvība un brīvība, vienprātība un miers, maize, apģērbs un — būs atgriešanās mājās.

Osv. Gulbis

ZVEJNIEKU SVĒTAIS VAKARĒDIENS UN TĀ AUTORS

Jūras un zvejnieku dzīves poēzija latviešu rakstniecībā nav izveidojusies par īpašu žanru. Ir atsevišķi prozas darbi — Blaumaņa klasiskā novele *Nāvis ēnā*, Janševska *Tie, kas uz ūdens*, Kārļa Zariņa baisīgais *Klistošais holandiešis*, R. Valdesa populārie *Jūras vilki*, bet dzejā mūsu rakstnieki šai tematikai pieskārušies maz. Gluži citāds stāvoklis vērojams, piemēram, angļu literatūrā, kur blakus daudziem romāniem un novelēm minami kaut tādi reprezentatīvi dzejas darbi, kā S. T. Kolridža *Dziesma par veco jūrnīeku*, lorda Tenisona *Enoks Ārdens*, Č. Kingslija *Westwards, ho!*, bet pašā pēdējā laikā galma dzejnieka Džona Meisfilda smeldzīgā un dēkainas izjūtas piesātinātā jūras

lirika, kuŗas paraugus Fr. Dziesma tulkojis latviski. Dziesma uzskatāms par vienīgo latvieŗu dzejnieku, kuŗa nozīmīgākie darbi veltīti jūrai un zvejniekiem.

Meklējot Dziesmas daudzo sacerējumu vidū pēc darba, kas vispilnīgāk atspoguļotu viņa dzejas īpaŗības, jāapstājas pie poēmas Zvejnieku Svētais vakarēdiens. Tā pirmo reizi iespiesta 1939. gadā publicētajā krājumā Svētītie gadi, 1944. g. rudenī šo poēmu bija paredzēts izdot jaunā, atsevišķā izdevumā ar Valdemāra Krastiņa rotājumiem, bet tad fronte jau tuvojās Rīgai, un projekts palika nereālizēts. Dzīvojot Ventspilī, autoram tomēr laimējās F. Nātiņa spiestuvē izgatavot 73 nelocītus grāmatas eksemplārus, un viņa rokās tie nonāca, atrodoties mežā īsi priekš brauciena uz Gotlandi. Tā Zvejnieku Svētā vakarēdiena beidzamais iespiedums uzskatāms par izcilu latvieŗu grāmatniecības retumu; bez tam tas ir vienīgais latvieŗu daiļdarbs, kas grāmatā iespiests Kurzemes cietoksni.

Vakarēdiens dēvējams par liroepisku poēmu — tas vairāk centrēts izjūtā nekā notikumam risinājumā. Siŗets ļoti vienkārŗs: nakts vētrā nozūd jūrā desmit laivas ar deviņpadsmit zvejniekiem; biedri tos veltīgi meklē pa selgu, sievas apraud, bet sirmais Seržu ciema mācītājs šai nelaimes stundā viņiem laivās pasniedz Svēto vakarēdienu, reizē teikdams mierinājuma vārdus. Un viņa runa skan tik patiesi, ka zvejnieki redz pašķīrāmos padebeŗus un atmirdzam Dieva vaiġu. Poēma sacerēta modificētos ritmos un mainītās panta formās — kvartās, kvintās, sekstinās ar dažādu atskaņu kārtību. Ekspozīcija ietverta drūmās, gausinātās sekstinās; tālāk aprautas un grūtsirdīgas trochaju rindas atdeŗo zvejnieku nemieru, ŷaubas un ŷāpes par zuduŗajiem biedriem. Poēmas kāpinājums ir mācītāja runa un tās izskaņa, kur autors ar bibelisku patosu, bet formā ar dinamiskiem jambiem un sprēģājōŗām trijzilbju atskaņām sasniedz ievērojamu izteiksmes spēku:

Tos apslāpēja jūras krākoņa...

Vien svētā traukā viņi lāses sita,
un brāzmaini no vētras mākoņa
uz dievmaizītēm krusas gaudi krita.

Bet pāri virpām, vētras saceltām,
un burzguļiem, ko grieza ŷaltis straujas,
viņŗ stāvēja ar rokām paceltām
pie tievā masta kā pie klinŗu kraujas.

Poēmas tēlojumam raksturīġs spilgtums — lasītāja priekŗā uz nemierīgā jūras fona reljefi izdalās melnās, viņu valstītās laivas, smgie zvejnieku stāvī, liedagā raudošās sievas. Autors ir ieaudzis tēlojamā vidē, viņŗ pazīst savu personāŗu, un tādēļ šai poēmā gandrīz nekur nemanām iedvesmes trūkumu, kas dzejnieka lielās raŗības dēļ bojā daļu viņa pārējo darbu.

Zvejnieku Svētais vakarēdiens, tāpat lirika ar zvejnieku dzīves tematiem, kas sakopotā veidā atrodama izlasē Līvzeme, ir mākslinieciski augstu vērtējami fakti Dziesmas 25 gadu literārajā darbībā. Patlaban, Stokholmas pievārtē dzīvodams, autors paredz turpināt savas Latvijā iesāktās Līvzemes elēģijas. Ja Dziesmam neizsīks Līvzemes motīvi, tāpat nepietrūks spēcīġu radīŗanas impulsu, viņŗ var kļūt latvieŗu rakstniecībā par īpatnējā — jūras un zvejas ļauŗu ŷanra nodibinātāju.

A. Johansons

PAR BALTU TAUTĀM UN VALODĀM

Ir zīmīga un simpātiska parādība, ka arī tādās aprindās, kas mums ŷķietami stāv tālu un kam nav ŷauri politisku uzdevumu, mostas interese par mūsu tautu un tēvzemi. Runa ir ŷoreiz par *Sonntagsblatt der Basler Nachrichten*, kas ŷ. g. 23. jūnijā sniedz plaŗu Dr. J. Ēreta (Ehret) rakstu par Baltu tautām un valodām. Aprādījis, īpaŗi ar leiŗu piemēru, cik mūsu valodas ir senatniskas un svaigas, tomēr pilnīgi noderīġas arī jaunaliku kultūras vajadzībām, autors uzsver, ka kopīgā indoeiropieŗu valoda nav atstājusi pieminekļus un ka tāpēc priekŗstatu par ŷo pirmvalodu nākas iegūt secinājumu ceļā, izejot no vēlākām valodām, pie kam daŗu ko sniedz senindieŗu sanskrits, grieķu un latiņu valoda, blakus citiem sīkākkiem avotiem. Bet lai ŷie apcirkpi būtu cik bagāti būdami, viņu nepietiek, lai mūsu acu priekŗā nostātos skaidrs pirmvalodas tēls.

„Taisni tāpēc mēs pilni gaidu klausāmos uz baltu valodām, kuŗu senatniskums ir visskaidrāk paglabājis senmātes sejas pantus un bez tam ar savu dzīvo skaņu mūsu ausīs uzbuŗ tās skaņas, ar kuŗām sen aizġājusi pasaule reiz ir mūsu ārēs paudusi dzīvību. Tas ir tas, kas lielmeistaru valodu pētiŗanā Meijē (Meillet) spieda atzīties: „Kas no cilvēku lūpām grib sadzirdēt atbalsi tam, kas būtu varējis būt mūsu kopīgā indoeiropieŗu valoda, tas lai iet un noklausās leiŗu zemniekā.“

„Ar slavu valodām leiŗu un latvieŗu valodām ir daudz kopīġu vārdus, bet arī, salīdzinot ar slavu valodām, Baltijas valodas saglabā savu seju, kas no visām indoeiropieŗu valodām atdalās ar visīpatnējākā kaluma pazīmēm. Bet ar tām saistās valodas manta, kuŗai zūdot nabagāka tiktu ne tikai zinātnē. Kants ir leitiski pratis, Al. f. Humboldts ir ŷai valodā iedziļināġies, Herders ir leiŗu tautas dziesmas, dainas, sniedzis kultūras pasaulei (tas pats sakāms par latvieŗu tautas dziesmām. L. B.), un vesāis Lesings atrada pie viņām patiku.

Gēte viņas atskandināja savā dziesmu spēlē (Singspiel) un romantika ŷamiso personā tās ielēja vācu pantos. Kopŗ Bopa (Bopp) laikiem leiŗu un

līdz ar viņu arī latviešu valoda grieza uz sevi valodnieku skatus, kas šo valodu vērtību un nozīmi iecerās ar vārdiem, kas pareizām izklausās kā atzišanās mīlestībā. Kad nu pēc pirmā pasaules kara baltu tautas bij tikušas brīvas, tad vairs neapsīka pētnieku straume, kas ieplūda indoeiropiešu avotu zemē starp Kauņu, Viļņu un Rīgu.

Rakstu nobeidgams, autors izsaka nožēlošanu, ka lietas pazinēju rūpība, ar kuŗu tie Baltijas elementu ietvēruši kā ar žogu (umhegten), nav varējuši novērst politiskās briesmas, kas uz mums glūnēja no austrumiem un rietumiem. „Un tā mēs esam tikuši par lieciniekiem tam briesmīgajam liktenim, kas, iznīcinājis baltu valsti, tagad arī viņu tautas samīda zemē. Homo sapiens jūt līdz visām lietām: stādiem un kustoniem viņš sagādā aizsardzības apgabalus, jā, pat plēsīgiem zvēriem viņš piešķir saudzējamas vietas. Bet balti, diemžēl, ir tikai cilvēki, un tāpēc maz ko cerēt par labu indoeiropiešu Ādamam.“

L. Bērziņš

GRĀMATA NO VAJADZIGO VIRKNES

V. Bērziņa — Baltiņa, Latviešu valodas gramatika. Skolai un pašmācībai. Ceturtais, labots un papildināts izdevums. Baltijas apgāds, 1946. (iesp. Štutgartē), 288 lpp.

Tiesām jāapsveic vajadzīgas un vērtīgas grāmatas izdošana laikā, kuŗu raksturo gan papīra, grāmatu un nopietnāku apgādu darba plānu trūkums, gan arī nereti papīra un enerģijas izniekuļošana pieciešamiem vai pat nevērtīgiem izdevumiem. Grāmatas vajadzīgumu un vērtīgumu raksturo priekšvārdos nospraustie izdevumi: „mūsu valoda vieno mūs par vienu tautu, tā liecina arī par mums kā par tautu citu tautu priekšā, tālab „ši gramatika svešumā gribētu būt mūsu latviskās valodas sargs un vairogs...“ Un ja vien šī grāmata nonāks apzinīgu un prātīgu lietotāju, savas valodas cienītāju un mīlētāju, rokās, tad paredzami tai arī panākumi: sk. kaut daudzos nelatviskā norādījumus prepozīciju nodaļā! Grāmata arī apgādāta krietni lielā eksemplāru skaitā: bez recenzējamā Baltijas apgāda 4. izdevuma Latviešu apgāds sagādājis 3. izdevumu, kas pārspiests bez jebkādiem labojumiem no Latvijā apgādātā izdevuma. Tādā kārtā kā nepatīkama vācu okupācijas laika atlika šai Latviešu apgāda izdevumā palicis indogermāņu termins; recenzējāmā Baltijas apgāda izdevumā tai vietā jau lietderīgākais latviešu valodnieku atzītais indoeiropiešu nosaukums. Tik aiz nolaidības vai citiem iemesliem grāmatas saturs rādītājā palicis neizlabots nodaļas virsraksts: Latviešu valodas piederība pie indogermāņu valodu cilts (282. lpp.). Visnotaļ tomēr 4. izdevums,

kā norāda arī autore, nav sevišķi daudz labots vai papildināts. To liecina arī apstākļi, ka ir 3., ir 4. izd. ar vienu un to pašu lpp. skaitu 288. Gluži mazi papildinājumi sīkdrukā konstatējami 90. lpp. 180. § un 117. lpp. 246. §.

Ir nu vietā par šo grāmatu viens otrs aizrādījums, jo atsauksmes par tās pirmizdevumu — plašākā no tām prof. E. Bleses (Latvju Mēnešrakstā) — vairāk kavejās ap gramatikas termiņu jauninājumiem, darbības vārdu nosaucot par noriseni, īpašības vārdu par kādeni u. t. l. Palēnām jaunie termini arī nostiprinās skolu praksē. Definīcijas tiem ne katrreiz runā gan par labu, tā kādeņa definīcija skan: kādenis norāda uz kāda priekšmeta īpašību kā uz tā pazīmi; taču nosaukumu labums īsumā, skanīgumā un patstāvīgumā nav noliedzams. Paida-
goģiski salīdzinājumā ar J. Endzelīna un K. Mīlenbacha Latviešu gramatiku vai arī Latviešu valodas mācību, kuŗu vidusskolu mācības grāmatu vērtēšanas komisija atzinusi par d e r i ģ u, V. Bērziņas darbs ievērojams sasniegums: zinātnieku blīvi sniegtā gramatikas viela ieguvusi skolnieka acij, uztverei un atmiņai viegli pārskatāmu sakārtojumu. Spilgti nošķīpas treknī iespīstās četrstūru svītūrām norobežotās definīcijas, pārskatāmi nodalītas skaidrojumu grupas ar kursīvā iespīstiem piemēriem, jo derīgas tabulas, piem., par patskaņu mijām, līdzskaņu iedalījumu, teikuma locekļu un teikumu pārskata. Pielikumā virkne pareizrakstības norādījumu: par lielajiem burtiem, uzvārdiem, svešiem īpašvārdiem u. t. l. — un uzdevumi praktiskiem vingrinājumiem. Tabulu gan varētu būt vēl vairāk, bet viena otra definīcija vēl pakļaujama nopietnai pārbaudei. Piem.: 50. § akcenta definīcija — nenieka nestāsta par zilbju izrunas stiprumu, bet tieši šai aprādījumā slēpjas akcenta izpratnes atslēga.

Salīdzinot ar V. Ramana Latviešu valodas mācību, V. Bērziņas darbs jāatzīst par deduktīvās metodes paudēju: pārsvarā vielas sakārtojumā paņēmiens definīcijai vai kārtulai pakārtot piemērus. Taču — vismaz vienā gadījumā daļā — tikami būtu redzēt vēl pirms definīcijas vai kārtulas kādu tēlojumu, faktu aprādījumu vai piemēru virkni. Tā vai vietā, piem., 23. § sākt: „No vārda saknes ar dažādiem piedēkļiem var darināt jaunus vārdus“, ja saknes un piedēkļa skaidrojumi vidusskolu kursā tik 56. §? Vai labāk nebūtu ar piemēru virkni noskaidrot vārdu radnieciskumu un tā pazīmes un tad dot saknes definējumu u. t. t.? Lai nu arī skolas darbā stundām gramatikas vielu vēl īpaši var sastrādāt skolotāji, bet principā priekšroka indukcijai jādod arī mācības grāmatā. Citādi tas konspektos vai tikai skolotājiem domātos izdevumos.

Kā mācības grāmatai arī V. Bērziņas darbam

būtu jāatsakās no uzticības parastajam gramatikū vielas sakārtojuma: fonētika, morfoloģija, sintakse. Ir skolēnu, ir skolotāju darbs tiktu atvieglināts ar pieskaņošanas mācību programmai, bet šī paredz taču sakārtojumu: īss tautskolas kursa atkārtojums — faktiski dažu pareizrakstības jautājumu pārskats — un sintakses pirmā daļa (V. Bērziņai 396.—448. §) ar interpunkcijas likumiem (471.—501. §), kam seko sintakses otrā daļa (449.—466. §) ar locījumu mācību (357.—395. §) un prepozīciju apskatu (325.—354. §) u. t. t. Un kur tad meklējams 5. klasei gramatikas vielas pabeigas: teikuma jēdziens u. c., ar ko domāts padziļināt parasto problēmu skatījums. V. Bērziņas darba sakārtojuma attaisnojums vienīgi apstāklī, ka grāmatā domāta arī pašmācībai. Vēlējums varētu vēl izteikties par nelielu skaņu mācības paplašināšanu ar artikulācijas būts un prakses plašākiem skaidrojumiem. Kas labāk sapratis savas tēvu valodas skaņu radīšanu, tam, starp citu, var labāk veikties arī svešvalodu izrunā. Vēlēties var arī dažu lieki izvaidītu fonētikas nodaļu apvienošanu; 26., 27. un 31. § jāapvieno ar 45. §, jo visi tie aplūko asimilācijas parādību; 39. § bez vajadzības atdalīts atsevišķa paragrafa lomai (tā pati viela taču 9. § 2. kopā); 42. § kārtulas attiecināmas uz visām 40. § minētajām jēguma skaņām. Tāpat vēlēties var vairāk latīnisko gramatikas terminu: ja jau, piem., dots numerāļa vārds, kālab tad nedot arī kardināļa un ordināļa terminu. Mācās taču reizē vairāku valodu gramatikas — un starptautiska terminoloģija nāks vienīgi par labu jēgumu izpratnei. Lai seko atsevišķas piezīmes: viegli mācīties 1. un 2. §, taču varētu jau laikam par noskaidrotu patiesību uzlūkot faktu, ka etniski un valodiski sēji dzīvojuši arī pāri Daugavai Madonas apriņķa robežās. Tādā kārtā saprotama kļūst līdzība Madonas novada un Zemgales Augšzemes izlokšņu starpā!

Skolotāji šo to varēs izmest no 4. un 5. § vielas; bet ja no 6. § augšzemnieku dialekta pārskata bez bažām var izmest ei pārvēršanos par ai dažās izlokšnēs, tad totiesu jāieved divi skaņu norādījumi: platā i (y) un vēlārā I (H). Šīs skaņas jau raksturīgas! 7. paragrafā autore seko J. Endzelīna un K. Milenbacha Latviešu gramatikas un Latviešu valodas mācības paraugam (sk. šo grāmatu 2. §) — un indoeiropiešu valodu cilti sadala tikai 8 saimēs, par 8. saucot slavu un baltu valodu grupu. Nav tomēr nekādas vajadzības sekot autoritātēm kļūdās (Un ar slavu un baltu valodu nešķiršanu divi atsevišķās grupās nav pakalpots ne paidaģogiskajai jēgumu skaidrībai un noteiktībai, ne zinātnei, ne arī baltu pašapziņai. Kopš J. Endzelīna doktora disertācijas 1911. gadā par slavu un baltu valodu attieksmēm valodnieki arī pienācīgi

prot šķīrot šīs valodas saimes, nerunājot vairs par lete- vai lituslaviem. Piem., ievērojama slavis prof. V. Poržezinsks savos valodniecības un krievu valodas vēstures elementos (1910. g.) indoeiropiešu cilti sadala 10 saimēs, atsevišķās saimēs nošķīrot indiešus un irāņus, un baltus un slavus. V. Poržezinsks turklāt pārliecināts, ka bijusi kādreiz kā indoīrāņu, tā arī īpaša baltoslavu pirmvaloda (24. lpp.). Bet ko saka baltologi? — J. Endzelīns Lekcijās par baltu valodu salīdzināmo gramatiku (1927.) 6. lpp.: slavu un baltu valodas vistuvākajos sakaros, taču „tomēr pēc tam, kad indoeiropiešu vienība bija zudusi, slavu un baltu priekšteči nav runājuši vienu valodu kā irānieši un indieši. Starp slavu un baltu valodām ir veca starpība“. Turpat 7. 'pp.: „Var tikai droši domāt, ka slavu un baltu cilšu priekšteči būs dzīvojuši kaimiņos un runājuši līdzīgas izlokšnes... Tomēr balti no slaviem vēlāk šķīrušies, kas nomanāms arī valodās.“ Ir arī fakti, kas runā par labu atziņai, ka balti kādu laiku dzīvojuši kaimiņos arī ar ģermāņu valodām (turpat 10. lpp.). Līdzīgi izsakās J. Endzelīns rakstā par latvju valodu, prof. L. Bērziņa red. Latviešu literatūras vēsturē I. (1935. g.), 109. lpp. Arī lielajā Lettische Grammatik (1922. g.) 4. § tas pats uzskats: „balti un slavi gan tuvu rada, bet „es darf jedoch für sie kaum eine besondere slavo-baltische Ursprache angesetzt werden, sondern wahrscheinlich nur eine Epoche enger Wechselbeziehungen“. Tāpat Latviešu valodas skaņās un formās (1938. g.) 8. §, 7. paragrafā kā jaunu atziņu izceļot divu dialektu eksistenci baltu pirmvalodā, no kā tad austrum- un rietumbaltu valodu palielā atšķirība. Arī viens otrs jaunāks pētījums par baltu un slavu valodu tuvumu, piem., J. Endzelīna (leišu izdevumā Archivum philologicum II, 1931. g.) un Fr. Spechta (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indog. Sprachen LXII, 1935. g.) nav satricinājuši prof. P. Šmita skaidri izteikto atziņu: Baltu pirmvaloda ir tāda pati indoeiropiešu valodu saimes nozare, kā itāļu, ķeltu, ģermāņu un slavu nozare (R. Kr. Latvieši I, 1930. g. 70. lpp.). Prof. P. Šmits tad arī savu valodniecības ievada lekciju konspektā (1921. g.) indoeiropiešu valodu saimi iedala 10 zaros, baltus aplūkodams kā 10. zaru. Pareizi, tādat, būs arī latviešu skolām domātās grāmatas indoeiropiešu saimi iedalīt 9 patstāvīgos zaros un sākt zaru virkni tieši ar tuvāko un pazīstamāko: baltu zaru.

Par indoeiropiešu valodu grupu rašanos 9. lpp. teikts pārāk vientiesīgi: radušās no indoeiropiešu pirmvalodas „šai tautai izkļūstot un saplūstot ar citām tautām“. Valodu rašanās faktori tie paši, kas izlokšnēm un dialektiem; tautu pārvietošanās un saplūsmes tik pastiprina šos faktoros un, otrā

kārtā, tad arī kļūst par patstāvīgiem valodu cilmes un pārveides cēloņiem.

Turpat 9. lpp-ē negatīvās izteiksmes „pie indoeiropiešu valodu cilts nepieder: somugru un semītu valodas“ vietā pārāks būtu pozitīvs norādījums, ka bez indoeiropiešu saimes ir vēl daudz citu, kas uzrāda interesantas īpatnības un ievērojamus senus rakstus.

Baltu valodu apskatā derētu kuršu valodas īpatnību izcēlums, kas ļautu dziļāk ieskatīties vietvārdos kā senu laiku lieciniekos (Kurzemes vietvārdi ar tautosillabisku n: Landze, Vandzene, Zentene, Rinda, Skrunda u. c.; tāpat ar galotni — ķi: Lipaiķi, Apriķi u. c.) un ar kursismu palīdzību rādītu arī kultūras vērtību apmaiņu (sal.: dzintars, menca, duncis, banda, kaķis u. c.).

Pēc 13. § jāspriež, ka 16. gadsimta tekstos lokatīva vietā būtu tikai illatīvs; patiesībā būtu konstatējamas abas formas, tik lokatīvu 1. tekstu autori parasti aizstāj ar vācisko konstrukciju, piem., 1587. gada evaņģēlijā: exkan lyxmibe, exkan Abraham kleepe, exkan scho vggunne lesme u. t. l. Sk. J. Endzelīna Lettische Grammatik 317. § un Latv-u val-as skaņas un formas 277. §. Tai pašā paragrafā neskaidri teikts par Mancela Phraseologia lettica: sarunas latviešu valodā. Frazeoloģija ir pa dažādām dzīves nozarēm kopotu vārdu un teicienu krājumi; 10 sarunas ir pilnīgi atsevišķa frazeoloģijai pievienota daļa. Kā zināms, A. Ginters (Günther) savā Altlettische Sprachdenkmäler 1929. gada izdevumā šo daļu nezināmu iemeslu dēļ nav pat pārdrūķājis. 18. paragrafā platā e likums jāpapildina „nav vai nav bijis mīkstināta līdzskaņa“ (kā pagātnes formās nesu: nešu, vedu: vežu!); ja autore būtu noskaidrojusi palatālo un vēlāro (šauru un plato) patskaņu jēgumu, tad tai būtu bijis vieglāk rīkoties kā šai, tā citās vietās. Vai šaurā e apskatā nebūtu lietderīgi norādīt senas vienzilbju formas (piem.: es) un gala zilbes (piem.: upe)? 20. lpp. nepareizi attēlota slēdzeņu izruna, „kuŗus izrunājot, mutēs telpa kādā vietā pilnīgi noslēdzas“. Kuŗā vietā gan domāta šī noslēgšanās, vai gan ne parastajā veidā ar lūpu palīdzību? Bet vai izrunas bridī slēgums paliek? — Nē: tieši tad slēgums tiek pārvarēts ar spēju, eksplozīvu mutēs atrāvumu, kālab arī šis skaņas momentānas. Ar kā palīdzību un kā izrunā h? Būtu svarīgi noskaidrot ch un h atšķirības! Diezgan patumši skaidrots progresīvās un regresīvās asimilācijas jēgums (30. lpp.), noteicējs te ietekmes virziens (latiņu vārdi progredior un regredior!); progresīvajā asimilācijā kāda skaņa ietekmē sekojošo, regresīvajā iepriekšējo skaņu.

50. paragrafā par neparasti akcentētām formām vietā paskaidrojums, ka šīs formas ar zemākas stila sfēras nozīmi, piem., apžēlojies ar 2. zilbes

uzsvaru nenopietni domāts izsaukumies; īstu lūgumos izsaka parastā forma ar 1. zilbes uzsvaru. Par to jau izteicies prof. L. Bērziņš.

Intonāciju nodaļā 52. § vajadzīgi norādījumi: kas ir gaŗa zilbe (ar gaŗu patskani, divskani vai tautosillabisku skaneŗa savienojumu, sakarā ar ko nepiecieŗams arī ņo savienojumu skaidrojums) kādā zilbē skaidrāk sadzirdams intonejums (uzsvērtā resp. saknes vai arī salikteŗa 1. daŗas), intonāciju praktiskā apzīmēŗana (kā liek zimes divskaŗos un tautosillabiskajos savienojumos ar īsu un gaŗu patskani), vidus dialekta lielākās daŗas intonācijas, intonāciju liktenis (vienas intonācijas veidoŗanās Rīgas dialektā!). Intonācijas ir latvieŗu valodas īpatnība, ar ko varam pamatoti lepities pasaules priekŗā. Tādēļ tās arī paŗiem ļabi jāpazīst un varbūt jāvēlētī senā mantojuma glabāŗanai. Varbūt ņai ziŗnā ko līdzētu cieŗāka turēŗanās pie dialektiem ģimeŗu valodā, rakstu valodu vairāk atstājot tik publiski atzŗājai? Par to derētu padomāt! Latvieŗu valodas melodiskums nedrīkstētu zust!

Plaŗa nodaļa par deklinējamo vārdu atvasināŗanu ar piedēkŗiem; auglīgāks darbs būs pārskatu kārtojot pēc pēdēkŗu nozīmes (67. §), bet skolotāja darba mēŗkim jābūt: skolniekiem jāprot katrreiz pazīt atvasinājumu, prast noteikt no kā un ar ko vārds atvasināts un kāda ar piedēkli tam pieŗķirtā nozīme. Viena otra piezīme nebūtu lieka 56. §! par vārdu sastāvu, piem., par tiro celmu (bez lokāmās galotnes). Labi paragrafi vēltīti salikteŗu apskatam; metodiski teicamāks būtu sākt apskatu tieŗi ar pazīmju uzskaitījumu (80. §), tad var iepazīties ar salikteŗu sastāvdaļām (81. u. n. §), formu (79. §) un beidzot ar nozīmi (78. §). Skolai maz ko dos salikteŗu pārskati ar prepozīcijām (89.—109. §); ne tikai skolnieki, bet arī skolotāji apstāties neziŗnā vai arī ieslīgs neauglīgā skolastikā ar 98. §: „Salikteŗu ar pie-nozīmi rāda ņādi piemēri: piedarbs u. t. t.“ Vai tieŗām noteikti nepārprattami rāda? Arī J. Endzelīns savā maģistra disertācijā pat latv. prepozīcijām (Latyŗskije predlogi II, 1906. g.) priekŗvārds ņaubās par pilnīgu vērbālo prefisku nozīmju noskaidroŗanas iespēju. J. Endzelīns savās ņaubās atsauca uz indoeiropieŗu sintakses lielmeistaru B. Delbriku (Delbrück). Vai vērts apgrūtināt ar ņādu vielu skolas sola sēdētājus! Teicams pasākums būtu, ja prastu nojaust ar priekŗēkŗiem pieŗķiramas nozīmes nokrāsu. Bet ņo ir jo daudz!

Nav teicami 62. lpp-ē ja -celma apŗaismoŗanai izmantot līdz ņim vēl tik par izlokŗu formu uzlūkojumu vnsk. datīvu cirvjam. Par vārdu vēŗš līdz ar ceŗa, kaŗa, meŗa u. t. l. vārdiem jārunā ā — celmu grupā. Nevajadzīģus pārprattumus var radīt turpat norādījums „latvieŗu valodā tagad sastopami tikai konsonantiski lietvārdu celmi, t. i.

visi lietvārdu celmi beidzas ar konsonantu"; vai tad formā medus lai skolnieks nepareizi mācās par lokāmo galotni uzlūkot visu — us, kamēr patiesībā lokāmā galotne tikai, s. bet celms medu — beidzas ar patskani. Arī par ā — un ē — c vnsk. nominatīvu nevar mācīt, ka šais formās a un e lokāmās galotnes; patiesībā šīs skaņas taču piedēkļi, un tātd arī šie celmi (celms taču vārda sakne ar piedēkli, sk. 56. §) beidzas ar patskaņiem. Kā šai jautājumā, tā arī turpmākajā piecu deklināciju uzstātijumā pēc latīņu valodas parauga autore sekojusi J. Endzelīnam (sk. Latv. val. mācībā 1939. g., 38. u. n. lpp.), bet abi mēģinājumi jāatzīst par nevajadzīgiem vai pat kaitīgiem skaidra principa ieturēšanā, piem., nenovēršami sajūk robežas ja — un līdzskaņa celmiem un vienā deklinācijā jāapvieno 3 celmu vārdi: a —, ja — un līdzsk. celmi. Un tas viss tik tādēļ, lai nodemonstrētu, ka latviešu lietvārdi līdzīgi latīņu lietvārdiem iedalāmi 5 deklinācijās! Diez' vai vecajiem latīņu gramātiķiem, kam nebeidzamas pūles ar savas III deklinācijas sakārtošanu, nav jāmācās no latv-u 7 celmu gramatikas, ne otrādi! Par ā-celmu vnsk. lokatīvu 65. lpp. bija jāsaka ne „senāk sekojusi kāda zilbe“, bet varēja arī droši minēt šo zilbi je, kas vēl sastopama tautdziesmu teikšanā; tas pats sakāms arī par ē-c. lok. Jauki uzrakstīts 125. § par lietvārdu i — celmiem; kā šim, tā arī ē — celmam locīšanas paraugos derētu vārdi, kam daudzskaitļa ģenitīvā parādītos j, piem.: upe, govš, lai tā skolnieki skaidrāk apjaustu šā locījuma jotējuma likumu. Teicami darīts, dodot īpašu paragrafu (129.) vokātīva formu pārskatam. Vokātīvam dēls! līdzās ir arī forma dēl! sevišķi atkārtojuma veidā: dēl! dēl! J. Endzelīna Latv. val. skaņu un formu 194. § arī nav šā vārda. Jāievēro, ka valodā tieksme ģimenes locēkļus uzrunāt patstāvīgām vokātīva formām: tēv, māt, meit, dēl, mās, brāl. Jautājuma noskaidrošanai jāvāc materiāls, sevišķi no jaunlaiku raksties: gramatikas nevar balstīties tik uz tautas dzejas faktiem vien! Laba, patstāvīgi veidota, ar programmām saskanīga nodaļa par adjektīvu. Kārtas skaitleņu pārskatā 159. paragrafā laiks norādīt, ka tāpat kā izlokšnēs formas trešs, ceturts u. t. l., tā jaunlaika rakstos līdzās formai otra pilsoņa tiesības ieguvusi forma ar noteikto galotni: otrais. Tiši arhaismi lieki dzīvā valodas attīstībā! 155. par-ā derēja norādījums par pa nozīmi savienojumos ar desmit (vienpadsmit = viens pēc jeb aiz / pa ar krievu val. prepozīcijas po nozīmi! / desmit). Šā paragrafa 7. kopā bija vajadzīgs norādījums par kopības skaitleņiem līdz ar to izmantošanas iespējām.

Smags pronomena raksturojums 166. §, tomēr pamatīgākais, kāds līdz šim bijis. Neērti atstāt vārdus pats, viss, dažs, cits ārpus vārdu šķīrām, uz-

lūkojot tos par pārejas formām starp vietniekvārdiem un adjektīviem. 193. paragrafā par pats teikts, ka tas lietojams arī lietvārda lomā! Tā tas ir, bet tad arī vārda ievietošana starp vietniekvārdu un adjektīvu kļūst problēmatiska. 173. § par piederības vietniekvārdiem jānorāda, ka formu m a n s t a v s, s a v s vienskaitlis norāda viena, daudzskaitlis daudzu priekšmetu piederību vienai personai, bet m ū s u, j ū s u, v i ņ u viena vai vairāku priekšmetu piederību vairākam personām. Norādāmo vietniekvārdu locīšanas tabula 85. lpp. rāda, ka autore veicina vārdu tas, tā uzkundzēšanos pār vārdiem šis, šī, pirmajā vietā izvirzot vnsk. ģen. formu šas (līdz šim šīs), dsk. nom. un akuz. šās (šīs), dzsk. dat. un instr. šām (šīm). Kad jau, tad jau: jāiet vēl tālāk untumam līdz — un jānolikvidē arī vnsk. nominatīvi šis un šī par labu izlokšņu formām šas un šā, tad vārdi šis un tas būs lokāmi pilnīgi vienādi, skolniekiem nebūs kļūdu, bet tikai lieka formu grozīšana īsā laika spriedī būs radījusi neuzticību nopietni vērtējamai valodas attīstības vadībai. Lai tad valodnieki nesūrojas, ka valodas laji šķēdējas par rakstu nestabilitāti. 180. § jāpapildina, ka šis norāda vistuvāko priekšmetu.

Verba iedalījumā derētu finītā un infinītā verba nošķirums, verba iedalījumā uzņemamas arī itērātīvo un kauzātīvo verbu grupas, par ko vēlāk tik un tā runa, sk. 100. u. n. lpp.! Verbu videjo kārtu (refleksīvformas) 204. § var saukt par mediju. 249. § stipri vienkāršojama 1. lokāmās šķiras definīcija, varbūt šā: Pie pirmās lokāmās šķiras pieder verbi, kam nesalikta aktīvā vienzilbīga nenoteiksmē. Gaŗas definīcijas grūti aptveramas un paturamas prātā. 252. paragrafā jāšķīro 3. pašķiras verbi ar patskaņa sakni, kam piedēklis — na — (sie + na + m), no verbiem ar līdzskaņa sakni, kam n iedēkļa veidā saknē (rod + a + m < rand + a + m). 271. § nepilnīga divdabju definīcija — jābūt: Divdabis ir verba forma, kam divi dabas: verba un adjektīva vai adverba daba; paragrafa 3. gabaliņā taču tieši runa par šo nelokāmo divdabju dabu. Pārskatāmāks divdabju kārtojums pa laikiem, ne kārtām. Pārprotams teikums 153. lpp. „nepareizi ir atvasinājumi: kvēlošs, starošs, putošs (no putot); pareizi: kvēlojošs, starojošs, putojošs“ — patiesībā nepareizs atvasinājums starošs, vismaz nav zināms verbs, no kā šāds divdabis darināms, bet formas kvēlošs un putošs pareizas (no verbiem kvēlēt un putēt), tāpat kā kvēlojošs un putojošs (no kvēlot un putot), sk. J. Endzelīna un K. Milenbacha Latv. gramatiku 85. lpp. Labi uzrakstītajā 232. § dodami tematiskā un atematiskā verba termini.

Teicami panākumi autorei sintakses daļā, piem., laba teikuma definīcija 423. §. Šai daļā autore veikusi vienu otru patstāvīgu darbu, saduroties

ar parastajiem uzskatiem; tā 357. § autore norāda, ka papildinātājs pie vajadzības izteiksmes nostājas nominatīvā — tas ir šķērsu K. Milenbacha apgalvojumam: „No visiem locījumiem tikai nominatīvs (un vokātīvs) nekad nevar teikumā ieņemt nedz papildinātāja, nedz apstākļa vārda vietu“ (Latv. gramatika, 295. §, tāpat Latv. val. mācība 9. izdev., 216. §). Teikuma locekļa definīcija: „Teikuma loceklis ir vārds teikumā, kas atbild uz noteiktu jautājumu“ par šauru (397. §), piem., jautājumam kas bez vārdu sakara un atteiksmes izcēluma atbildēt var veseli 3 locekļi: subjekts, predikāts, atribūts. Sintakses daļā pētījumu un metodiska apstrādājuma mēģinājumu vēl daudz! Tik jāieskatās salīdzināmās indoeiropiešu valodu sintakses vai arī latviešu tuvāko kaimiņu — krievu un vācu jaunāko sintakses darbu snieumos.

V. Bērziņai vērts strādāt tālāk ap savu grāmatu. Ierosmei šādam darbam domātas arī šīs piezīmes. Tik lielāku patstāvību, neatkarību, balstīšanos paidagoģiskās prakses vērojumos! Latvietis tālā svešumā ticīgi nes sava roku darba lieciniekus: villaines, saktas, dzintarus; nesveņa, nevienai muitai un rupjai kontrolei nepakļaujama latvieša manta — valoda: tautas ģenija darbs un liecinieks. Cieņu un izpratni tai: melodiskajai, ar līdzskaņu pilnīgumu klusinātiem toņiem raksturīgajai, formās bagātajai latviešu valodai, vienai no nedaudzajām dzīvajām archaiskajām indoeiropiešu valodām! Juris Alunāns saka: „Gan ļaudīm visu var paņemt, ko paši iekrājušies, bet Dieva dotu valodu nevien nespēj tiem atraut!“ Neatrusi arī! Jāapsveic tālab darbi, kas veltīti valodas bagātības un īpatnību atklāšanai un sargāšanai un ar valodu veicamo mērķu sekmēšanai.

J. Bičolis

TRIMDAS BĒRNU LITERĀTŪRA

Bērnu literatūra ir ļoti svarīgs faktors audzināšanas darbā, jo laba bērnu grāmata raisa bērna garīgās spējas, modina tā interesi garīgam darbam, pamazām un pakāpeniski kuplina viņa zināšanas un veļ jaunus apvāršņus pasaules un dzīves skatījumam. Un laba bērnu grāmata jau laikus nodibina, veido un stiprina bērniem ikkatram cilvēkam nepieciešamos tīkumiskos pamatus. Doma, ka bērnu grāmatas un literatūras uzdevums ir vienīgi tikai bērnam laiku pakavēt, ir nepareiza un atmetama. To bija jau sapratuši mūsu labākie bērnu grāmatu apgādi — Jessens, Valters un Rapa, Zelta Ābele u. c. — un sevišķi Latvijas pēdējos patstāvības gados mums radās un plauka patiešām vērtīga bērnu literatūra, vērtīga nevien savā saturā, bet arī mākslinieciskā izkārtojumā un aparē. Bet viss tas palika Latvijā, un maz ir to grāmatu, kas

atnākušas mūsu bērniem līdzī trimdā. Tās pašas tagad vairākkārt lasītas, pārlasītas un jau apnikušas. Jauna un svaiga nav nekā. Kā daudzās lietās, tā arī garīgā bada apmierināšanā mēs tiecamies aiziet galējībās: rēpat gandrīz vai ikkatra lielāka nometne līdz šim centusies izdot savu nedēļas avīzi, kamēr par bērniem (patiesībā gan vairāk tikai skolās bērniem un viņu vajadzībām) padomājis vienīgi Arturs Baumanis savās Latvju domās. Ir jautājums, vai pie pašreizējās papīra nabadzības patiesi nepieciešams tāds daudzums politisko nedēļas avīžu, kas visas tā kā tā smeļ savu saturu no vieniem un tiem pašiem avotiem. Vai nebūtu pareizāk avīžu skaitu ierobežot un papīru pataupīt jaunām grāmatām, starp tām arī bērnu grāmatām. Sevišķi bērnu grāmatām.

Taču varbūt ar šo savu pārmetumu būšu novēlojies, jo pašlaik sāk jau parādīties arī bērnu grāmatas. Te nav runa par pārdrūkājumiem, kā Skalbes pasakām, kas nav lāgā ietilpināmas bērnu literatūrā, bet par jauniem darbiem. Un tādi manās rokās pašreiz ir četri gabali — četras bērnu grāmatas. Ka apgādi beidzot sākuši domāt par mūsu bērniem, jāpriecājas. Tomēr visas četras minētās grāmatas prasa nopietnu vārdu. Tas šeit jāsaka.

Vispirms Mirdzas Timmas Pienenīte (Augusta Ozoliņa izdevums Augsburgā, 1946), pasaka pasakā, I. d. ar Austras Ogules ilustrācijām. Mirdza Timma kā bērnu rakstniece kļuva pazīstama jau Latvijā ar mazākiem darbiem. Šis darbs solas būt plašs, jo grāmatā ievietota vēl tikai pirmā daļa, un no šīs daļas vien vēl grūti pateikt, ko autore īsti grib bērniem stāstīt. Dažā ziņā viņas pasaka atgādina modernās teiksmas, pie tam Timma īk uz soļa klūp pār latviešu mītu un ticējumu ietvariem un aizplūst gandrīz neapvaldītā patvaļībā. Līdzās pazīstamiem un atzītiem senlatviskiem mītiem Timmas pasakā darbojas vesela rinda jaunu, līdz šim nepazītu mītu: Laimes septiņas meitas — Līga, Veldze, Sarma, Viola (!), Skara, Rota, Kvēle, Joda meita Ļaunace, rūķi, meža meitas u. c., bet Māru Timma neatzīst par latvisku mītu. Tā esot atnākusi ar zelta krustu pāri jūrai. Ja autore, stāstīdama par pilim, domā senās latviešu pilis (bet tās viņa patiesi arī domā), tad nevar runāt par pils dārziem, kur dārznieki (!) kopj un audzē puķes un rozes, par vairogu zālēm, jo ne tādu dārzu, ne tādu zāļu senlatviešu pilis nebija. Tā laika latvieši nepazīna vēl zāģus, nepazīna pērles un zīdu (pazīna gan ziļu vainagus); un latviešu kungiem nebija kaļa kalpu, bet gan kaļa draugi (draudze), kas tomēr nepazīna kauliņu spēli. Veltīgi bija meklēt latviešu pilis arī dārgas un greznas puķu vāzes. Tās visas ir aplamības, kas maldina mazos lasītājus un kam nedrīkst būt vieta arī pasakā. Pasaku stils īpaši sievišķīgs: „Cik tu esi skaista!“

— „Viņas skaistums bija tāli izslavēts.“ — „Zemnieka dēls vēl vairāk izbrīnījās par Māras neredzēto daiļumu.“ — „Cik skaisti“ — un tiem līdzīgi izteicieni un izsauceņi atkārtojas bieži. Bez tam — sievišķīgas skumjas par neuzticīgu vīrieti (Neaizmirstele), un neuzticīgā vīrieša (tauriņa) aizbildināšanās šai pašā gadījumā: „Kā nu jokus var ņemt nopietni (mīlestību)!“ Un tad vēl par to, kāda sieva kuņģam piemērota! — Vai par tādām lietām un tā vajadzētu runāt bērnu grāmatā? Grāmatas saturs tā pieblīvās blakus tēlojumiem un nejausām epizodēm, ka pazūd pats stāsta pavediens. Tas pieaugušam lasītājam. Mazie šos tēlojumus lasīs kā pašus par sevi saprotamus patstāvīgus tēlojumus, neprasīdami pēc viņu sakarības un nedomādami par to. Bet tas nenāk par labu ne stāstam, ne stāsta lasītājam. Valoda kā bērnu grāmatai pasmaga, garīgiem teikumiem, vietumis nevajadzīgi puķaina. Sastopamas arī rupjas nepareizības, autore nekur neatšķir darbības vārda pavēles izteiksmi no īstenības izteiksmes daudzskaitļa otrās personas. Nebūtu kultivējami arī tādi vārdi, kā papus un mamma. Pasakā tie izklausās pat komiski.

Galīgo spriedumu par Pienenītes grāmatu varēsīm dot, kad būs iznākušas pārējās daļas.

Vēl jāpiezīmē, ka latviešu raksti nepazīst dzīvnieku attēlus, kā brieža galvu Ogules zīmējumā 45. lpp.

Vēl mazāk iepriecina Grāmatu Drauga izdotās bilžu grāmatas **Jumbo**, stāsts par ziloniem, un **Lācītis**, mazā lāciņa piedzīvojumi, ar Kārļa Rozes zīmējumiem un Austras Plūcis tekstu. Mākslinieka vārds, kā tas rakstīts zem grāmatīņu virsraksta, pavedina domāt, ka mums darišana ar kādu jaunu, vēl nepazīstamu latviešu mākslinieku un īsti latvisku grāmatu. Šo domu pastiprina vēl teksta autore (?) latviski skanošais, bet nelatviski rakstītais Austras Plūcis vārds. Tīši vai netīši lasītāji tā tiek maldināti, un stipri jāšaubās, vai arī teksts nav tikai vācu teksta vienkāršs Plūcis latviskojums, kaut gan Plūcis uzdod to par savu (Austras Plūcis teksts). Grāmatas nav latviskas, bet tikai latviskotas. Taču svešu tautu bilžu grāmatas nevienā bērnu literatūrā nav vēlamas, jo tās arvienu ienesīs bērna pasaules skatījumā kaut ko svešu un nevēlamu (skat. Lāciņa 10., 14. un 15. lpp. zīmējumus, sevišķi 14. lpp.), kas vēlāk no bērna priekšstatu un atziņu krājuma jau grūti izravējams.

Beidzot Saules nometnes izdotā bilžu grāmatīņa **Visi (katrs!) savus darbus dara**, Emiļa Skujenieka teksts, Ed. Brencēna zīmējumi. Šai grāmatīņā sako-poti E. Brencēna zīmējumi, kas pirmo reizi bija iespiesti J. Rozes izdotā J. Grīna un J. Ezeriņa ābecē Valodiņa un lasāmgrāmatas Valoda I daļā un kuņģiem Skujenieks šeit „piedzejojis“ savu tekstu,

mēģinādams izveidot tādu kā bērnu stāstu pantos. Taču šāda veida tekstu pielāgot zīmējumiem, kas domāti dažādiem tekstiem, ir vairāk kā nepateicīgs darbs. Nav tas viscaur un pilnīgi izdevies arī Skujeniekam. Taču šī grāmatīņa ir caur un cauri latviska, ar latviskiem tipiem un latviešu bērniem pazīstamo un mīlo dzīvnieku attēliem, tā skar vienotru latviešu bērniem pazīstamu un iemīļotu dziesmiņu, stāstiņu, pasaciņu un dveš pretī īsti latvisku garu, ko par pārējām šeit apskatītām grāmatām, par nožēlošanu, šoreiz vēl nevarējām sacīt.

Fr. Jansons

DIVAS JAUNAS GRĀMATAS

Alfreds Dzijums, Pelni, noveles. Apģāds Māra, Bōrsene, 1946.

Alfreds Dzijums savas rakstnieka gaitas sāka ar stāstu (bija drukāts Daugavā), kļuva plaši pazīstams ar saviem romāniem, kuņģos viņš parādījās ir kā labs raksturu tēlotājs, ir kā plašās vielas izkārtotājs, tā sakot, „laikā un telpā“. Tādi romāni bija Viršu druvās, Saplēstā krūze, laikrakstā drukātu atceros Rāvainie ūdeņi. Pašreiz Dzijums raksta romānu Celmēnieki, kuņģa fragmentu lasīsim Ceļā nāk. burtnīcā. Lauku vide, lauku darbi un cilvēki, meža strādnieki un plostu vīri — šķietami vienkārša dzīve, kuņģa mākslinieks atklāj un parāda daudz ko vairāk nekā parastais vērotājs.

Recenzējamā grāmatīņā sastopam trīs noveles: Pelni, Vecā Kaikāna atbēbība un Līzele. Visās tanīs tēloti parasti un reizē neparasti cilvēki, īpatņi ar savu dzīvi un sirdi. Pirmajā novelē vecais Gedus, tāds kā rada Hamsūna Augustam, kādreiz „uzsvieda plecos trīs pūru maišu un padusē vēl pakāra jaunu skuķi“, bet savu laimi notvert viņam nav izdevies, mākas dzīvot viņam nav bijis, un, kad viņš iztērējis savus milža spēkus, dzīve viņam smejas tieši sejā, kad cerība un mīlestība vairs ir — tikai pelni. Vecais Kaikāns — otrajā novelē — ir rada Blaumaņa Indrānu tēvam, tikai izteiktāki skarbāks. Viņš ievīlcijs sevi, noslēdzis ap sevi ļoti šauru loku, un to salauzt neprot arī viņa mazmeitiņa, gaišām krāsām zīmētā Tekla. Šis šaurais loks noslēdz arī Kaikāna mūžu, neļaujot atrast saskari un izlīdzinājumu ar tuviniekiem. Kalniešu Līze — trešās noveles varone — alkst no dzīves maz un reizē ļoti daudz — viru, ko viņa patiesi, nepiespiesti, bez atlikuma varētu iemīlēt. Un rezultātā — tāds nav arī meža milzis Ansis.

A. Dzijuma valoda ir vienkārša kā pati daba, bet arī tik krāšņa kā tā, piem.: „Šķiet, šai skaistajā rītā, kad debesīs vītero cīruļi un ziedu smaržas kūp kā zemes dāvana saulei, Pūteļu ļaudis neizprot, kas īsti ap viņiem notiek“ (21. lapp.), „Abu

mīlestība izplauka ar jauno pavasari liela un krāšņa kā pēc siltas, audzēlīgas nakts pēkšņi uzdzied smaržīgu ceriņziedu kupeni" (27. lapp.), „Jancis atšaujas no meitenes kā saliekts egles zars, un Tekla iekrīt krūma ēnā, juzdamās pazemota kā zemē iemīts jasmīns" (28. lapp.), „Vientuļais meža kaktis viņai pēkšņi kļūst tik mīļš, ka aiziet no šejienes viņa varētu tikai ar tukšām krūtīm un asaru pilnām acīm..." (43. lapp.).

Tie — daži teikumi, kurus esmu piezīmējis un kas ir būtiski Džiluma labajai stāstīšanas prasmei. Un beidzot — Pelnī ir maza, bet jauka grāmatiņa, īsta rakstnieka uzrakstīta. Izdota glīti, ar māksl. E. Abeles vienkārši, bet raksturīgi zīmētu vāku.

Ernests Aistars, Vēju saucējs, stāsts. Kemptenē, 1946. g., Viļa Stāla apgāds.

Ievērojamais jaunatnes audzinātājs un latviešu valodas skolotājs, kuŗa stundas klasē nevar aizmirst — lai tas man atļauts teikt kā viņa bijušam audzēknim — un literātūras un aistētiskas zinātnes darbu autors ar piemināmo stāstu pirmo reizi reprezentējas mūsu daiļliterātūrā. (Daiļliterātūrai pieskaitāmu sacerējumu atceros lasījis Daugavā, dzimtenē, bet tas, liekas, bija tēlojums). Ievērojot E. Aistara literātūras un rakstu mākslas prasmi, viņa pirmais stāsts neuzrāda nekādus savu ceļu meklējumus, tas drīzāk ir uzticības apliecinājums tām labajām stila un satura tradīcijām, kas vērojamas mūsu klasīku darbos.

Stāsta sarežģījums sākas ar to, ka bijušais žurnālists Kaija sāk mācīt latviešu valodu provinces pilsētas ģimnazijā un neprazdams vielu metodiski apgūt, tāpat neprazdams un negribēdams izdabāt direktoram Arumam, tipiskam vecpuišim „ne bez grēka“, saasina savas attiecības ar paidagogiem; ar direktoru ciņas stāvoklis stāsta gaitā kāpinās, pārējie kolēģes paliek tikai statistu lomās. Varētu teikt, ka ciņa skolā Kaiju izvirza par cīnītāju arī pilsētas sabiedrībā kultūras darbā, bet, diemžēl, viņš nespēj celt neko paliekamu, monumentālu. Viņš parādās kā entuziasts, kādu laiku arī citus spēdams sajūsmināt, bet norūdīt un vest kultūras kalna ceļu, to viņš nespēj, jo šai ziņā rūdījuma nav viņam pašam, viņš ir — autors raksturīgi pasacījis darba virsrakstā — vēju saucējs. Un tāpēc viņš, skolotājs Kaija, padodas Spilvas kundzes mīlas dēkai, tāpēc viņa viļas ģimnazijas skolēni un tautas augstskolas klausītāji, tāpēc beidzot viņam jāizbrauc no pilsētas. Un direktors Arums? Viņš uzvar, kaut ap viņu kā skolā, tā sabiedrībā, ja salīdzinājums piedien, ir nevēdinātu telpu gaiss.

Nepārvarot tieksmi arī ko piezīmēt no recenzenta puses, jāsaka, ka Kaijas panākumi, kaut tie tikai ārējas dabas, liek brīnīties par viņa karikatēto nevarību latviešu valodas stundā, kad ierodas

direktors, jo tas padara mazāk ticamu viņa prasmi izvīrīties par situācijas kungu. Kā direktors, tā Kaija „krīt vienā mīlas bedrē“, un tā ir Spilvas kundze, kaut gan katram no viņiem ir savs „romantikas amplua“, un, varbūt, ka šīs trijotnes zīmējumam var ticēt. Un vēl — stāstā, kas rāda diezgan maz mūsu literātūrā atklātu skolotāju sabiedrību, grūti redzēt īstus paidagogus, un liekas, ka viņu nav bijis trūkums nevienā skolā, arī provincē. Nezinu, vai skolotāja mutē varētu likt latviešu valodas nezināšanu, piem.: „esmu bijis spiests“ (10. lpp. u. c.) un skolēnu — teikumus, kādus vār noklausīties skolu gaitēnos, savrūp no skolotājiem? (27. lpp. un turpm.). Beidzot — stāsts — 55 lpp. nelielā formata grāmatiņa — sagādā tikai prieku: E. Aistars nav vienīgi labs literātūras teorētiķis, bet arī radītājs, to liecina šis darbs, un tāpēc mūsu simpātijas ir viņa pusē — mēs gaidām šai virzienā viņa darbības turpinājumu.

Grāmatiņa izdota glīti, vāka zīmējums un vinjetes Viestarta Aistara — ne bez raksturīguma.

V. Mežezers

DIVAS ANĢĻU VALODAS MĀCĪBAS GRĀMATAS

Latviski — angļiska kabatas vārdnīca un angļu valodas gramatika, mag. iur. K. Grāveļa un B. Kingstones sakārtota. K. Grāveļa apgāds, Esslingen (Neckar) 1946. g.

Pat visplašākā vārdnīca būtu šaura, ja viņā vārdus nevarētu atrast, vai atrastu tikai ar lielām grūtībām. Nav svarīgi, vai vārdu sakārtošanas sistēmā, ja tā, piem., ir alfabets, ā seko pēc a; ķ pēc k, vai katrs pāris tiek grupēts it kā tie būtu vieni un tie paši burti. Bet svarīgi gan ir, lai grupēšanas metodi (kaut arī tā vārdnīcas lietotājiem netiktu paskaidrota) katrā ziņā konsekventi ievērotu. Ja tas ir citādi, kā gan lai zinām sameklēt vajadzīgo vārdu!

Aplūkojamā vārdnīca, piem., ā nav izgrupēts atsevišķi (skat. āmurs 49. lpp., ārst, ārzemju 51. lpp.), bet gādāt pēc gaume (59. lpp.), kā pēc kažoks (65. lpp.), sādžā pēc savstarpīgi, liek domāt, ka citur ā tomēr apstrādāts kā atsevišķas alfabeta vietas burts. Tai pašā laikā bāls stāv starp balss un balts, bārda pirms baterija, pārbaude pirms pase, rādīt pirms ragavas, valnis pēc vāks — norādot uz pretējo. Pēc kāda principa pēc vārda lūpa jānāk ļauns, laimīgs, laipns..., kādēļ ļaudis stāv starp cilvēks un cilvēģi (55. lpp.), pārdevējs starp veikalvedis un veikls, kāpēc „ūd. bloda“ (pēc tulkojuma uzziņām — ūdens bloda) stāv starp ubags un uguns, bet ūdens pēc uzvesties, tiešām nav saprotams. Tāds patš chaos valda pie e, ē;

i, i; u, ū. Č, ģ, ķ, l nav ņemti kā atsevišķi burti, turpretim š, ž un, kaut kādu īpašu iemeslu dēļ, dz izdalīts atsevišķi. Tikpat labi tad varēja izdalīt arī br, kr, vai st! Kādēļ „DP displaced persons“ (78. lpp.) uzskatīts par latviešu valodas šķirkli, kādēļ atēja, liktenis u. c. uzrādīti divās vietās (50. un 51. un 68. un 70. lpp.) katrreiz ar citādu tulkojumu, kāpēc „Bezalkoh dzēriens (?)“ ievietots pēc maigs, tiešām grūti izskaidrot. Ja jucekli nesauc par sistēmu, tad sistēmas nav, un vienīgais iespējams izskaidrojums, šķiet, ir līdzīgā literatūrā nepieredzēts atbildības izjūtas trūkums.

Vārdnīcai ierādītās 50 lapas pusēs, optimistiski rēķinot, tomēr nebūs vairāk par 3000 vārdiem. Bet ja tie būtu izvēlēti pēc lietošanas biežuma un mūsu apstākļiem īpatnējā derīguma viedokļa, darbam būtu liela vērtība. Neteiksim, ka vārdu izvēle būtu nelaimīga, taču, ieturoties sprautās robežās, varēja izstrūkt, piem., labi izskatīties, iepretī, kaklauts, kaza, kravate (ir jau kakla saite) mest, jachta, ērģeles, samta saite, šmaugs... vilķis, bet varēja būt uzņemti ļoti derīgi vārdi piem.: aizbildnis, apliecināt, atbildība, celis, iecietība vai arī: balsot, celtnis, žoklis un grēks.

Uzņemto vārdu literārā forma liek šo to vēlēties. Ja nu vēl vārdiem: koffers, mēnesis (spīd), šofiers, valceris, ziņas (jaunības) no praktiskā viedokļa tiktu pāri, tad afelzīne, broša, onkulis, trekteris un ziņamā gumija latvietim paliek noslēpti, līdz kamēr tos nejausi ierauga. Ikdieniški mēs jau gan mēdzam runāt par „onkuļiem“ un „onkuļu būšanu“, brošām, bet ne rakstu valodā. Citas kļūdas atstāsim nepieminētas. No latviešu valodas viedokļa tās grūti piedodamas, bet tomēr netraucē atrast svešo jēdzienu.

Nākošā prasība — pareizais tulkojums, ievērota diezgan pavisā. Pavisam nepieņemams tulkojums ir labam pussimtam vārdu. Daži piemēri: aptieka — apothecary (= aptiekars), caurule — hose (= šļūtene), drūms — sad (= noskumis, bēdīgs), elkonis — arm (= roka), frakts, vedmaksa — load (= krava), iestāde — authority (= autoritāte), jautāt — ask for (= lūgt), kase — cash (= skaidra nauda), lieks — unnecessary (= nevajadzīgs), mūžs — eternity (= mūžība), novalkāt — clear away (= nokopt, notīrīt), ormanis — cub, cubman (= kucēns), ratiņu stumējs — barrow (= riča, ratiņi), stūre — tax (= nodoklis), šmaugs — pointed, sharp (= smails, ass), tāfele — desk (= galds), uzraksts — address (= adrese), veļa — laundry (= veļas mazgātava).

Cits tulkojums būtu vēlamas apmēram tikpat liela daudzumam vārdu, kušu dotie tulkojumi gan spiedīgā bridī palīdz tikt kaut kā cauri, bet tomēr uzskatāmi par paviršiem. Ilustrācijai: aplis — ring (labāk circle), bēglis — fugitive (labāk refu-

gee), draugs, skolas biedrs — old boy (labāk school — fellow), karaspēks — army (labāk troops, forces), lidmašīna — airship (labāk airplane), nēģeris — nigger (labāk negro), vainags — garland (labāk wreath).

Izruna atšķiras no dienvidangļu izrunas. Tā nu nav nekas absolūts, bet šobrīd tomēr skaitās valdoša. Te jāatzīmē sastādītāju apgalvojums (priekšvārdā), ka viņi ar nolūku neesot pieturējušies pie vispār pieņemtās fonētiskās transkripcijas, jo ne visiem tā būšot pazīstama un radītu grūtības. Skan drusku klibi un izskatas tāpat, jo vārdnīcas ikviena lapas puse liecina par spiestuves trūcīgajām iespējām. Jājautā, vai tad sastādītāji domā, ka viņu transkripcija būs visiem pazīstama un arī citas transkripcijas pazinējumi būs lasāma bez grūtībām. Vai sastādītāji jel mirkli pārdomājuši, kā latviešu cilvēks izlasīs viņu: kuik, ofn, afö(r)m, gould, huiski, un kā viņš mīksti izrunās r tā, lai tas „saplūst ar patskani vienā zilbē, piem., fār, dārķ“ (9. lpp.) un kā lai viņš „izdod skaņu, kas līdzinātos, dz“ (8. lpp.). Ja jau sastādītājiem saprotams, ka fonētiski pareizi angļu valodu var iemācīties tikai sarunā ar valodas pratējiem un nevis pēc viņu transkripcijas, tad jau labāk — ja izruna tā kā tā citur jāmācās — būtu devuši zīmes, ar kušām lasītājiem vēlāk tomēr būs jāsaprotas. — Kā kļūdaina jāuzskata vārdu of, also, around, automobile, ally envelope, cigarette, corpse, victuals (93. lpp.) atzīmētā izruna.

Jāatzīmē arī līdz šim vārdnīcu šķirkļos neparastie vārdu pāri (alfabetā iegrupeti pēc pirmā vārda): atklāts, sirsniņš; burts, vēstule; atstāt, izīrēt (tulkoti: to let!); balle, bumba; bļoda, ēdiens; burka, pods; gredzens, aplis. Šie pāri un tādi tulkojumi, kā tāfele = desk un uzraksts = address, kas norāda uz vācu valodas starpniecības izmantošanu (Tafel = galds un Anschrift = adrese), liecina par sakārtotāja nedrošību un teiksim pat nevarību tikt galā ar savu vielu. Ja letter angļiski ir burts un vēstule, ball — balle un bumba, dish — bļoda (trauks) un ēdiens (ēdienu sešība)... , tad taču no tā nav jāhipnotizējas latviešu vokabulārijā apstrādāšanā.

No sintaksiski etimoloģiskām paviršībām atzīmēsim: do you have an appointment, sunday, I vietā J, one say, slēgi (daudzskaitlis) — shutter (viensk.), un arī cry vietā lietotais cray (66. un 82. lpp.), liekas, gan nebūs tikai iespieduma kļūda.

Ja, piem., vista tulkota ar hen, pullet, chicken, tad pie vārda chicken, kas īstenībā nozīmē cāli, nebūru ko piebilst, jo sarunu valodā līdzīgās lietās robežas bieži vien izzudušas. Šodien, piem., „pants“ nozīmē visādas bikses un jacket var būt gan veste, gan žaketete neskatoties uz to, ka dažs labs skolotājs turas pie robežām, kas viņa laikā vēl bijušas

saredzamas. Bet ja pret šo tulkojumu jāiebilst, tad tādēļ, ka labāk bija cāli uzņemt savā istā vietā un labāk nozīmīgākiem vārdiem kā vista, uzrādīt noderīgākas un vairākas nozīmes.

Katrā iespiedu darbā var būt un būs iespieduma kļūdas. Bet ja to ir stipri daudz, tad vairs nevar vainot tikai „drukas velniņu“ vien. Atzīmēsim dažas — iekavās kā vajadzēja būt —: acknottedge (acknowledge), holle (hole), mayself (myself), vinigar (vinegar), blancket (blanket), informe (vairāk reizes; inform) pronounciation (pronunciation), noutable (notable), Jear (Year), paked (naked), climat (climate), bridgroom (bridegroom), suce (sauce), serisus (serious), oherwise (otherwise), curfer (curfew), marke (market), adress (address).

Vārdnīcā ir daudz lieku atkārtojumu (piem.: āda, apakšbikses... braukt... labprāt... mācītājs...), lieku fonētisku transkribējumu bez kuriem varēja iztikt un kuŗi izriet no iepriekšējā. Vairāki vārdi parādās divās, pat trijās vietās (piem., kabatas baterija 53., 64. un 87. lpp.). Nav izlietoti arī citi leksikoloģiskie līdzekļi telpas taupīšanai un salikuma darba samazināšanai, kas varēja būt par 20—30 % mazāks. Viss tas, un, šķiet, arī citi iemesli sadzinuši vārdnīcas cenu nesamērīgā augstumā. Šobrīd gan ikvienu iespieddarbu, īpaši, kas attiecas uz angļu valodu, izpārķ daudz nekurnot, bet tas neattaisno cenas saskrūvēšanu tiri spekulatīvos augstumos.

Ja nu saņemam īsi visu kopā — aplūkotā darba raksturīgākās iezīmes ir alfabeta jucekļīgums, ap raksturīgākās iezīmes ir alfabeta jucekļīgums, ap 1,5 % iespieduma, laba sauja latviešu valodas kļūdu, neliels daudzums izrunas un citu nepareizību ar diskutējamu, tomēr ne zem kritikas stāvošu vārdu izvēli un — pārspilēta cena (RM. 7.—). Ja ievērojam visas pašas par sevi neattaisnojamās paviršības, pat nezinašanu, tomēr zināms darbs ir padarīts un kāds robiņš aizpildīts. Ja šī darba otrs izdevums nevarētu iznākt pārstrādāts, jāatzīst, ka līdzšinējais ar visiem trūkumiem būtu labāk, nekā nekas.

1000 vārdi angļiski, angļu valodas pašmācības

1. d., tulkojis un apstrādājis F. Štrauchs, Glückstadt's Latv. Kom. izdevums.

No pašmācības grāmatas būtu jāprasa, lai viņa apmierina atbilstoši tādas pat prasības kā vārdnīca, bet piedevām saistoši pasniedz apstrādājamo vielu. Uzņemtajiem vārdiem vajadzētu būt visnoderīgākajiem, un 1000 vārdu jau ir apmēram puse, kas ir vajadzīgi ikdienas sarunām un vispārējai lasīšanai. Kas valodu mācās citos apstākļos, tam nav tik svarīgi, vai viņš zināmo vārdu iemācās pirmā, tūkstotī, vai otrā vai trešā. Mums tagad, tur-

pretim, tas ļoti svarīgi. Vēl var gadīties, ka pie otra un trešā tūkstoša mācīšanās mēs vairs netiekām un būtu labi, ja mēs noteikto vārdu būtu agrāk piesavinājušies. Kriterijs vārdu sijāšanai ir statistiskie novērojumi par vārdu lietošanas biežumu. Izejot no tā, jānožēlo, ka ārpus 1. daļas ir palikuši tādi vārdi, kas angļu valodā pēc lietošanas biežuma stāv pirmajos pieci simtos. Minēsim dažus tādus: again, air, always, arm, aunt, away, back, bath, bed, believe, both, can, chair, cheese, cloth, cold, cup, dark, dead, doctor, down, ear, early, end, eye, feel, finger, foreign, get, hard. Vispār vērojams, ka „1000 vārdi“ piegriezti komercceļotājam, kas izbrauc uz nelielu laiku. Fonētiska transkripcija tāda, kuŗai no tehniskā viedokļa nekādā gadījumā nevar piekrist, īpaši tādēļ, ka darbs taču ticis tulkots un pārstrādāts. Pie tās pašas reizes ne tikai varēja, bet vajadzēja izrunas apzīmējumus pielāgot latviešu lietošanai. Kā gan latvietis, kam sveša vācu valoda, lai pareizi izlasa šādu monsturu āppāuntment un vai gandrīz neizmežģijas acs skatoties uz pöbblikk, sömmdsing, uonnderfull, uummen, nessesserri, minnit, ämmerrikke un gandrīz var galvot, ka nepareizi pēc šīs transkripcijas izlasīs koller, kömm. Latvieši nejutīs kārdināti izlasīt patskani gaŗi, ja tas nav gaŗi apzīmēts, vienalga, vai pēc viņa nāk viens vai divi līdzskaņi, vai neviens. Bet latvieši gan pēc analogijas lelle, mellene, ķemme, lasis l un m plūstoši, ko taisni nevaļag, bet uz ko transkripcija nepāprotami vedina. Ja turpretim tulkotājs būtu izvēlējies šādu transkripciju: āpointment, pablik āmerikā, būtu pakalpoti ne tikai grāmatas lietotājiem, bet ietaupīts ja ne papīrs, tad salikuma darbs vismaz savai pusiespiedu loksnei. Bez tam, kā redzams, spiestuves rīcībā gaŗo patskaņu matrices ir.

Neloģiski skan I lekcijā apgalvojums, ka Ābeļa kungam, kas uz kuŗa stādījies priekšā kā Ebels, tūlīt paskaidrots, ka angļi viņu saukšot par Ībel. Tik tālu nu tās lietas neiet. Kā jūs pie iepazīšanās savu vārdu nosauksit, tā arī jūs uzrunās, nepaskaidrojot, ka jūs vis tā nesauks, kā jūs sauc.

Varēja nebūt viena otra neprecizitāte, un būtu jāatzīmē, ka glass daudzskaitlis nozīmē acenes.

Grāmatīņa ilustrēta, ievērota pakāpenība, dota vingrinājumu viela. Būtu labi, ja būtu salīdzināšanai arī atslēga. Derīga kā mācības viela. Aiztaisot grāmatīņu, žēl, ka pārstrādātājs nav juties tik daudz latvietis, lai grāmatu pārstrādājot būtu ietilpinājis lietas, kas saistās un vienmēr noderēs sakarā ar mūsu trimdas dzīvi, un kaut jēl reizi būtu atradis izdevību pieminēt vārdu Latvija.

J. Kalnbērzs

PIEZĪMES PAR DŽEKU LONDONU

Kāds literātūrvēsturnieks izteicies, ka svarīgāks ir kāda rakstnieka miršanas, ne dzimšanas datums. Dzimšanas datums vēl neko daudz neizsakot rakstnieka radošās dzīves aprakstē, jo citam radošais dzīves posms sākas jau agrā jaunībā, vēl citam tikai spēka gados, bet dažam pat tikai mūža vakarā. Tātad svarīgāka ir miršanas datums, no kuŗa kā izejas punkta jāatskatās rakstnieka dzīvē, darbā un ierosinātajā apkārtņē. Bet pēc vecas tradīcijas pastāvīgi atzīmē arī dzimšanas dienas, un ja mums jārunā par nesen mirušiem vai vēl dzīviem autoriem, tad taču mēs neiesim gaidīt apaļu gadskaitli kopš autora nāves brīža vai gaidīt vēl dzīva rakstnieka nāvi, lai tad atskatītos uz viņa darbu un atzīmētu viņa nopelnus.

70 gadi no dzimšanas un 30 g. no miršanas dienas pagājuši mūsu Latvijā ļoti populārajam un pat skolas bērniem ļabi pazīstamajam autoram amerikānim Džekam Londonam (Jack London), liela skaita visdažādākajās valodās tulkotu darbu radītājam. Par viņu daudz diskutēts, viņš slavēts un ļoti pelts īpatnis pasaules literātūrā. Literātūras kritiķi atzinuši, ka daudzi viņa literārie darbi pietiekami neiztur mākslas stingrās mērauklas, bet nevar noliegt un nenoliedz viņa darbu spēku, idejas, interesanto, savdabīgo tēloto vidi un varoņus, nenoliedz viņa lielo nozīmi sava laika pasaulē un zināmu plašāku nozīmi. Ja varbūt Londona bisti neapmirdzēs mūžības aureols, tad vismaz liela un kupla lasītāju draudze viņam vēl būs gadu desmitiem ilgi un varbūt vēl ilgāk. Būtiskais Londona darbos ir viņa paša dzīve, kas pulsē visraibākajos ritmos, krāsās un skaņās. No viņa daudzo sējumu lapušu simtiem mums atklājas viņa raibās dzīves spēcīgā un ietekmīgā vēsture, daudzpusīga, skarba un brīžiem stipri neskaista, tomēr interesanta un saistoša. Lasot šos darbus, mums atklājas nabaga nelaimīgā 1876. g. dzimušā bērna, kuŗa tēvs ir piedzīvojumu meklētājs un apkārtklejotājs astrologs, sūrs un skarbs liktens. Autors un viņa varoņi uz aug lielās pasaules pilsētas San Francisko pievārtē — Ouklendā (Oakland) nožēlojamos un smagos apstākļos, bieži dabūdamas krimst tikai sausu, sakaltušu maizes doņiņu. Dzīves pabērnis 15 gadu vecumā kļūst austeru laupītājs, 17 gadus vecumā — matrozis, tad klaidonis (tramps), vēlāk pārmocīts „darba lops“, tad atkal bezdarbnieks lielajā Koksēja bezdarbnieku armijā, pēc laika Aļaskas zeltācis- bet vēl pēc laika viņa vārdu sākam redzēt jau iespiesti žurnālos un laikrakstos. Viņš kļuvis stāstu rakstnieks. Viņš apraksta godīgi un atklāti pats sevi, savas gaitas un savu apkārtni. Viņš apraksta to, ko redzējis, dzirdējis un pārdzīvojis. Ārkārtīgi daudz no viņa prasījuši šie pirmie literārie mēģinā-

jumi. Viņš rakstījis pusbadā un salā, pat uz laikrakstu neaprakstītajām malām, visasākā veidā dabūjis izjust sāpes un cerības redakcijās, kur sākumā nevēlējas nabaga, noplūsušās drānēs tērtā, novājinātā jauneklja darbus iespiest. Bet pirmajiem savdabīgajiem un patiesi pārdzīvotajiem darbiem bija milzīgi panākumi tautā. Londons gūst tādu atsaucību, kā reti kāds laika biedrs. Parādās viņa romāni lielos metienos, laikraksti un žurnāli iespiež viņa stāstus un noveles. Viņu sumina, viņu apskauž. Viņš kļūst ļoti bagāts. Bet tad autors pēkšņi pamet slavu un bagātību, pamet civilizēto pasauli ar visiem tās jaukumiem un dodas jaunās piedzīvojumu gaitās otrajā, skarbahajā pasaulē, no kuŗas viņš nācis. Bet slava un panākumi aug, viņa slavas vilnis velas pāri visai pasaulei, kaut rakstnieks pats ir dziļi nelaimīgs. Viņu nesajūsmina viss redzētais un piedzīvotais. Un 1916. gadā pasaule pēkšņi saņem pārsteidzošu ziņu: slavenais, bet nelaimīgais rakstnieks pēkšņi izmisumā darījis savai dzīvībai galu. Savdabīga bija viņa dzīve, savdabīgs bija viņš pats. Viņu ļoti aizrāva sociālisma kustība, viņš ļoti juta līdz visiem dzīves pabērniem un apspiestajiem, bet viņš apbrīnojis arī Ničsi (Nietzsche) un viņa mācību par pārcilvēku, bez tam instinktīvi sekojis Herberta Spensera (Spencer) mācībām. Savdabīga ir arī viņa sociālisma izpratne. Atcerēsimies viņa bērniņu un jaunību, atcerēsimies Amerikas lielpilsētu masu dzīvi, kas pulsēja ap viņu visā tās skarbumā un kuŗas maza ritenītis bija autors, sapratīsim tad viņa kraso uzstāšanos par zemāko aprindu tiesībām un vajadzībām, par cilvēku tiesībām vispār. Bet laikā, kad viņš to darīja, viņš jau bija šķirts no šīs masu dzīves, viņš bija materiāli izcili labi situēts, slavināts un sumināts rakstnieks, tālu no vides, kuŗas labā viņš cīnījās, bet kas viņam jau bija kļuvusi sveša. Londons aizrāvās no sociālisma mācībām, bet faktiski sociālisms viņam kļuva tikai viens no piedzīvojumu meklēšanas veidiem, varbūt gan pats lielākais, kā to saka ievērojamais amerikāņu rakstnieks Alfrēds Kāzins (Kazin). Viņš ir arī spilgts individuālists, īsts „stiprā vīra“ iemiesojums, piedzīvojumu meklētājs, kuŗš necieš vājumu, raudulības un mikstčaulības, bet ciena īstu vīra drosmi, spēku un uzstāšanos. Kad viņš vairs nevar izturēt sava laika sarežģīto, samezgloto kultūras pasauli, viņš pazūd vitālā spēka pārpilnajā pagātnes pasaulē, aizvēsturē, primitivitātē, kur smeļ sev jaunus spēkus. Viņš nedara, kā viens otrs cits viņa sociāls laika biedrs, kuŗš sev glābiņu meklē fantāzijas radītā, ūtopiskā nākotnes pasaulē. Atskatoties viņa milzīgajā darbu klāstā, nevaram neatcerēties lielo autobiografisko romānu Mārtiņš Īdens (Martin Eden), kuŗa galvenais varonis viņš pats. Neatslābstošā interesē, ar līdzjutību lasām par nabaga,

pēc izglītības slāpstoša zēna pūlīņus, lai no dzīves padibenēm izkļūtu saulītē. Mēs no šī un citiem darbiem uzzinām, ka autors bieži dienā strādājis pat 19 stundas, lasījis un mācījis visu, ko vien dabūjis rokā, sekojis visdažādāko ideju attīstības gaitām un izpausmēm, bet pamatos palicis patstāvīgs. Atcerēsimies viņa spēcīgo Jūras vilku (The Sea Wolf), darba galveno varoni — lielo, spēcīgo vientuļnieku Larsenu, kuřam atkal tipiski „londoniski“ vaibsti. Larsens pasaka kādā vietā savas dzīves credo: „Es ticu, ka dzīve ir chaos. Tā ir kā mieles, ferments, kas kustas un var kustēties, katru minūti, katru stundu, gadu vai simts gadus ilgi, bet beigās tomēr apstājas. Lielie rij mazos, lai varētu tālāk kustēties, stiprie rij vājos, lai paturētu savu spēku! Laimīgie ir tie, kuři rij vispirms un kustas visilgāk, tas ir viss!“ Tas ir ļoti asi un skarbi formulēts dzīves likums, radies skarbās vides diktēts. Kad senču asinis runā (The Call of the Wild) Londons glorificē dabas cilvēku. Kopā ar Londonu mēs iekļūstam aizvēsturiskajā džungļu sabiedrībā Pirms Ādama laikiem (Before Adam). Darbā Dzelzs papēdis (The Iron Heel) viņš kļūst sava veida atriebes engelis, varonīga kalēja personā. Jāni Miežagradā (John Barleycorn) atkal redzam viņu kā nedziedināmu dzērāju. Nekad un nekur Londons neaizmirst savu rūgto bērnību, atkal un atkal tā parādās viņa darbos, viņš nevar paciest šo ciešanu sabiedrību, bet arī atrīvoieties no tās nevar. Viņš nopērk sev lielu rančo Kalifornijā, var izdot tikdaudz naudas kā reti kāds, bet tai pašā laikā viņš aiziet pēkšņi primitīvā pasaulē un dzīvo tur. Daudz laika viņš velti jūrai, kur bieži buřā personīgajā jachtā. Darbos atplaukst okeanu skarbums un Dienvidjūru salu krāšņums, Alaskas piekrastes ledāji, Frisko (San Francisko žargonā) liča netīrā dzīve. Bet tai pašā laikā top arī smagā apsūdzība cilvēcei Londonas ģekība (London's Folly). Londonā mēs jaužam sevi upurējošā Prometēja tipu. Viņš mil dzīvi un plašās ļaužu masas, bet neļauj tai un tajā valdošajām idejām ietekmēt savu rādīšanas procesu. Kādā vietā viņš raksta: „Visa dzīve un tās ietekmējumi pakļauti manai mākslai, un pārējais ir tikai otrā vietā!“ Lai uzrakstītu savu ietekmīgo darbu Jūras dziļumu briesmonis (The Abysmal Brute), viņš mēnešiem ilgi nodzīvoja Londonas miljonu pilsētas kļaidoņu un bezpajumtnieku sabiedrībā un pārtika tāpat kā viņi no ēdienu atliekām, ko bagātņieki izmeta atkritumu tvērtēs. Pēc tam viņš aprakstīja kā dzīvo vairāk kā pusmiljons šo radijumu — „nožēlojami mirdami tās sabiedrības bezdibeni, kas saucas Londona“. Liela līdzjutība un vēlēšanās kautko darīt šo ļaužu labā plūst no lappusēm. Spēcīgs ir arī kāds cits no viņa pēdējiem darbiem Stipro spēki (The Strength of

the Strong). Un neaizmirsīsim vēl citu Londona darbu nozari, kādu citu viņa varoņu sugu. Tie ir četrkājainie — lepnie, karaliskie suņi. Ja daudzi viņa varoņi šķiet pārcilvēki, tad daži tēlotie suņi pelna pāršuņa nosaukumu. Atcerēsimies Balto ilkni (White Fang), un vēl daudz citu darbu, kuřu varoņi ir suņi. Blakus jau minētajiem darbiem un to varoņiem: Idenam, Degošai Dienasgaismai, Everhardam u. c. mēs atceramies arī Spēles (The Game) varoni godalgotu bokseri, dažādus zeltračus, jūrņiekus, iedzimto saliniekus u. daudz citus. 1913. gadā bija radies tāds stāvoklis, ka Londons bija visvairāk lasītais rakstņieks pasaulē. Kads cits liels amerikāņu rakstņieks Tidors Dreizers rakstīja par Londonu: „Viņš neapzinājās, vai viņa darbi izteica to, ko sabiedrība gribēja vai negribēja. Tādēļ arī viņa daudzie izteikti lieliskie romāni.“ Tagad Londons vairs neliekas tik liela un varena parādība literatūras apvārķņos, kā toreiz, bet sava nozīme literatūras vēsturē viņam nenoliedzama.

E. Andersons

FRANKU NOVADA LATVIEŠU DZIESMU DIENA

Dziesmu svētkiem allažin latviešu dzīvē piekritusi nevien mūsu mūzikālās kultūras paudēja un ierosinātāja, bet arī plaša sabiedriska un nacionāla nozīme. Latvijas patstāvības gados tā gan nebija vairs tik uzsvēta, koņa dziedāšanu vairāk piekopa kā jauku tradīciju, dziesmu svētki bija jaunu mūzikālu sasņiegunu skate, to programmās vienmēr bija jaunas godalgotas dziesmas. Kad nonācām trimdā Vācijā un pag. gada vasarā latviešu bēgli sāka pulcēties nometnēs, bija tik daudz tīri praktiskas dabas rūpju, kuřam pievienojās sarūģinājums par neatsveramiem ģarīgiem un materiāliem zaudējumiem, ka dažu labu reizi likās, diezin vai mēs varēsīm kaut cik atspīrgt no smagajiem līkteņa triecieniem, sakopot spēkus kādam nozīmīgam kultūras darbam, lai nepaliktu tikai izkaisītu, nelaiģmīgu cilvēku bars. Apstākļi, kādos sāka darboties pirmie entuziastu pulcīņi, sanākot uz koņa dziedāšanas mēģinājumiem, bija nelāģi, bieži, likās, bezcerīgi. Mūsu labākās koņu vienības visas bija izjukušas, paglābušies dziedātāģi un diriģenti izvaidīti pa malu malām, palikuģi nevien bez notīm, bet arī bez īsta darba prieka. Un ja tagad 30. jūnijā Fišbachā notika tāģi dziesmu svētki, kas mums arģ miera laikos kaunu nedarģtu, tad daudziem tas šķģta kā brģnams, no kuņa nēmaz tik ļģuģ nevar attapties. Taču brģnuma tur īstenģbģ nava. Tie ir vienkopus savģktģie labos ģados koģtģas koņa dziedģšanas kultģras augģi un dažu tautģieģu priekģzģimģģi veģkģtais organizģcijas darģs. Laģkam, šģe svētkģ nebģtu iespģjami bez tģ rģdģtu koņa

dziedātāju kadra, kas ir jauno koru vienību pamatā, nebūtu arī iespējami bez tās pašuzpūresšanās, ko parādījuši atsevišķo nometņu koru vadoni un dziesmu svētku rīkotāji, aizmirstot ikdienas rūpes un sarūgtinājums un spērot pirmo lielo soli „apmulsuma pārvarēšanai“. Mēs esam piedzīvojuši, kādus notikumus pēdējos gados varējušas izraisīt daudzos gadījumos atsevišķas personas, tādēļ šie dziesmu svētki lai būtu pamudinājums padomāt, ko varētu darīt 100.000 cilvēku, kurus vadītu mērķtiecīga doma un savas lietas taisnības apziņa.

Dziesmu svētku ierosinājums radās š. g. 21. febr. Franku novada latviešu nometņu apvienības kop-sēdē. Rīcības komitejas prezidijā darbojās: priekš-sēdētājs komponists Jēkabs Poruks, priekšsēd. vietnieks dipl. ing. Roberts Nikurs, diriģenti Arnolds Kalnājs un Ferdinands Valdmanis, sekretārs Leons Rumaks, kasieris mag. mat. Eduards Dīnvalds. Atsaucība ierosinājumam bija ļoti liela, tā kā dažus korus tīri tehnisku iemeslu dēļ pat nevarēja uz-ņemt dalībnieku skaitā. Rīcības komiteja izdeva koru dziesmu krājumu — pirmo trimdā — ar 44 jaukta koru un 1 vīru koru dziesmu. Tanīs pārstāvēta lielākā daļa mūsu pazīstamāko komponistu, un tās noderēs kā materiāls arī turpmākam darbam koru dziedāšanas laukā, pa daļai aizpildot smagi izjūtamo nošu trūkumu.

Dziesmu svētkos piedalījās 12 Franku novada un kaimiņu novadu kori ar apm. 700 dziedātājiem: Ambergas koris, dir. prof. Ad. Ābele, Ansbachas — dir. Velta Freivalde, Altnauhauzenas-Filzkekas — dir. Valdis Aldiņš, Augsburgas Hofsfeldes — diriģenti Alberts Linde un Jānis Grebežs, Baireitas — dir. Jānis Ūdris, Eichstedtes-Rebdorfas — dir. Jānis Puišens, Fišbachas — dir. Ferdinands Valdmanis, Mercfeldas Dziesmu vairogs — dir. Arnolds Kalnājs, Rotenburgas Dzimtenes atbalss — dir. Alfrēds Lapše, Rorveilas — dir. Jānis Dūmiņš, Streitbergas — dir. Elza Viķele, Vircburgas — dir. Pēteris Banders.

Svētku vajadzībām bija uzcelta estrāde starp Fišbachas priezību pauguriem, kas, neraugoties uz savu improvizētību, apmierināja ir acis ar tikamo izkārtojumu, ir ausis, sniedzot gluži labas akustiskas iespējas. Skaisti bija noraudzīties uz svētku laukumiņā, kurā klausītāju skaitu varēja vērtēt ap 4000, pēcpusdienas saules apmirdzēto estrādi, ko greznoja karogu masti ar Latvijas, ASV, Anglijas, Francijas, Igaunijas, Lietuvas un Polijas karogiem un zaļumu vītnes, un vareno koru gājieni tautiskos tērpos.

Pūtēju fanfārām noskanot, svētkus ar uzrunu atklāja dziesmu svētku rīcības komitejas priekš-sēdētājs un Fišbachas nometnes vecākais Jēkabs Poruks, izsakot pateicību ASV militāro spēku vadībai un UNRRA'i, kas sekmējušas svētku sarīkošanu,

uzsverot šīs dienas nozīmi, kas ziedota draudzībai, saskaņai, vienotībai un priekam; kaut gan arī šīs dienas gavilēs neizzudīs kāda nopietnāka, neklusināma pamatnoskaņa, dziesmu skaņas mums atgādinās spītēt liktenim un saistīs domās mūs ar dzimto zemi un tuviniekiem.

Dziesmu svētku goda virsdiriģenta prof. Ad. Ābeles vadībā atskanēja Dievs, svēti Latvijai. Tālāk programmā sekoja ļoti pazīstamās un iemīļotās latviešu komponistu dziesmas un tautas dziesmu sabalsojumi, ko ilgi nebijām dzirdējuši tik iespaidīga koru dziedoņu skaita skandinājumā. Sarodoties vienu dienu iepriekš uz koncertu tik neparastos apstākļos, nebija iespējami sevišķi pamatīgi kopmēģinājumi, tādēļ virsdiriģentiem bija galvenā kārtā jāpaļaujas uz atsevišķo koru vienību vadonu veikto iestudēšanas darbu nometnēs, kas bija ļoti veikts. No trijiem virsdiriģentiem rūdītākais bija komponists A. Kalnājs, kas pieprata vienkārši, stingrā un pašāvilgā kopskaņā liedēt dziedoņu saimi, sākot ar J. Vītola Gaismas pili, P. Barisona Latvijai, J. Kalniņa Kurš putniņš dzied tik koši un beidzot ar E. Melngaila Jāņu vakaru, kurā mainīgajos ritmos un harmonijās slēpjas dažāda laba „zemūdens klints“ arī rūdītākiem korjiem. Doc. F. Valdmanis, kas blakus ārstu un trombonistu profesijai tagad pievērsies arī koru vadona uzdevumiem, diriģēja J. Vītola Beverinas dziedoni, V. Dārziņa Bīrzim rotāts, A. Kalniņa Latvju himnu un Dziedot dzimu, dziedot augu impulsīvā, liekas, ārēji vēl drusku iegrožojamā izteiksmē. Brīvmākslinieks J. Ūdris, ar liriskāku iejūtu, vadīja E. Melngaila Senatni, Rīgas torņa gala zīle, V. Ozoliņa Latvija dailā, A. Feila Div'plaviņas es noplāvu — rūpīgi, cenzdamies izvilināt pa smalkai noskaņai, kas gan pie tik liela dziedātāju skaita allaž tikai daļēji sasniedzams. Piemetami, radās, dažī ritmiski pagausinājumi un cezūras frāžu beigās, kas padara dziesmas mūzikālo celtni drusku izplūdušu un neskaidru.

Cildenu noslēgumu dziesmu svētkiem deva prof. Ad. Ābele ar J. Mediņa Tev mūžam dzīvot, Latvija, ko vajadzēja atkārtot un ko publika noklausījās, kājās piecēlusies. Pret šo, kaut arī spontāni radušos un patriotiski izjusto, piecelšanos varētu būt iebildumi. Himna mums ir tikai viena, kādēļ tāds godinājums patriotiskai dziesmai sveštautiešiem var radīt nesaprasmi. Tad jau tikpat ļoti varētu celties kājās arī pie A. Kalniņa Latvju himnas atskaņojuma.

Trešai programmas daļai sākoties, uz estrādes vaļņa koru aizmugurē iedegās divas „jāpugunis“, applaiksniot vakara krēslā šaudīgām liesmām dziedātāju pulku un klausītājus, kas vēl ilgi negribēja šķirties no svētku vietas, noklausoties atvadām dažas dziesmas, pašu koru uzskatas, bez diriģen-

tiem. Atkārtojumi bija arī programmas gaitā, diriģenti un kora vadoni saņēma bagātīgas ziedu veltes un sumiņājumus nevien aplausu veidā, bet tika arī gaisā mestī un nezdodziņu plivināšanas sveikti.

Kn. Lesiņš

IZSTĀDE MERCFELDAS NOMETNĒ DZIESMU DIENU LAIKĀ

Vispopulārākās trimdā līdz šim bijušas lietišķās mākslas, etnografiskās izstādes, kurās visplašāk un pārskatamāk parādāmas lietas, kas veido, grezno un pilda kā mūsu ikdienu, tā svētku brīžus.

Šai izstādē redzam jau krietni daudz trimdas laikā atdzimušās mākslas dzīves ražojumu kā tēlotājā, tā arī lietišķā mākslā. Tā Hermanis Brencons nodibinājis Ansbachā, Hindenburga nometnē, koka tēlniecības darbnīcu. Šīs darbnīcas izstādītās mantas pauž lietišķās mākslas gara izpratni un kokapstrādāšanas amata smalko prasmi, pārsteidzot skatītāju ar ļoti labu kompozīciju šķīvju bareljefos un katra atsevišķa priekšmeta formas izdomā un ornamentācijā. Pielietojot koka un metāla inkrustāciju, ir panākta liela krāsainība un dažādība. Ar tādām pat sekmēm apstrādāts neplīstošais lidmašīnu stikls. Šī darbnīca izstādījusi šķīvjus, alus kausus, svečturus, kokles, portsigāru, lādītes, lēzenus traucīņus, papīra giežamos nažus un krūšu rotu. Rūdolfs Puriņš reprezentējas ar plašu dzintara klāstu, gaumīgi sakārtojot kakla rotās dažāda lieluma un krāsas dzintara gabalus, kā arī tos iestrādājot metālā, kokā un neplīstošā stiklā. J. Zalmans no Ansbachas izstādījis ādas kabatas portfelus, kuņģus grezno labs ornaments. K. Graubiņš no Pegnicas izstādījis ādas jostu un kabatas portfelus, uz kuriem labs ornaments. Miķelis Geistaus no Fišbachas čakli un ar labām sekmēm strādā koka tēlniecības laukā, veikli griežot miniatūras koka un dzintara figūriņas. Nodevies arī lietišķai mākslai, izstādot svečturus, šķīvjus, krucifīku un skaistu karotīti. Liekas tomēr, ka tikai tēlniecībai viņš būtu vairāk aicināts, ko liecina arī mālā smalki veidotā galva. Berta Saulīte no Fišbachas izstādījusi etnografiski pareizas dzintara pakariņu rotas un kokā grieztu jostas sprādzi. R. Sanders no Unterriedas saražojis grūti pārredzamu skaitu bezgaumīgi veidotus papīra nažus. Ja koka gabaliņam pielīmē kaut ko līdzīgu jostaiņai un uzglezno kādu pilsētas skatu, tad ar to šī manta vēl nekļūst par „latvisku“ un baudāmu. Groskaufmaņa un Jansona vadītā keramikā darbnīca Sillenbachā izstādījusi šeit ražotās vēderainās māla krūzes miniatūrā, kā arī atdarinājusi Latgales vāzes. Apsveicami mēģinājumi, kuņģiem būtu vēlams tālāk izveidoties un dot mākslas ziņā kārtīgus keramikiskus priekšmetus. Erna Puriņa no

Augsburgas rāda divas pašas sacerētas raksta un krāsu ziņā glītas austas sienas segas, kas nākušas no dzimtenes, jo šī nozare trimdā laikam gan nav vēl atjaunojusies. Viņa darinājusi arī četras pareizi etnografiski tērptas lelles. F. Viksne no Fišbachas izstādījis kaparā kalnu pūra lādīti, kā arī projektus mēbelēm, svečturiem, saktām, metāla karotēm, nažiem un dakšām.

Vairums mantu tomēr nācis no dažādiem Latvijas novadiem, un autori nav zināmi. Redzam gan gultas un sienas segas, Rucavas līnu audumus, galda segas, zeķes, dažādus paklājus, sedziņas, Krustpils un Bārtas villaines, kokā un kaparā veidotus traucīņus, pūra lādītes, Latgales keramiku, divus šķīvjus, kas, liekas, veidoti jau pirms pirmā pasaules kara, miniatūra Rucavas vēderainā krūze, Kuzņecova fabrikas porcelāna tautu dēlu un meitu figūras, kā arī sakņu pinumi.

Ne visai plaši, bet pietiekami bija pārstāvētā tēlotāja māksla. Jānis Šternbergs no Fišbachas, Latvijas Mākslas akadēmijas docents, izstādījis eļļas, kurās stiprāk varēja būt akcentēts priekšplāns, ļoti labus ofortus un korekti, precīzi zīmuli zīmētas portrejas. Erika Šternberga rāda liela formāta ogle ļoti zīmētas portrejas un dažas eļļas studijas, kas gan pagaidām maz ko izteic, jo liekas plakanas, bez dziļuma, bez telpas izjūtas. Edgars Šternbergs izstādījis dažus pieņemamus akvareļus. Voldemārs Āboliņš no Mercfeldas uzstājas ar ogle un eļļas darbiem, kur reālistiski notēloti mūsu Baltijas jūras krasti. Pārlicieņoši gleznota jūra ar zvejnieku laivām. Visa atzinība arī skatuves priekškara metam. J. Purviņš no Mercfeldas rāda dažus tumšos toņos tušas un krita tehnikā darinātus darbus, kuņģi dažviet ne visai pārlicieņa, īpaši figūru zīmējumos. Maija Zarriņa — Celmiņa no baireitas izstādījusi krietnu skaitu maza formāta akvareļu, kuņģos ļoti attēlotas etnografisko tēpu figūrālas kompozīcijas. Sejas izteiksmes gan varēja būt dažādākas. F. Viksne no Fišbachas izstādījis dažus ofortus un akvareļus.

Bija izstādīti arī trimdas laika preses izdevumi, kuņģu vidū redzējam gan labus (piem.: Ceļš, Laiks etc.), gan arī sliktus vāku zīmējumus, vinjetes un laikrakstu galvas.

Izstādes telpu lietpratīgi iekārtojuši Āboliņš ar Purviņu, bagātīgi noklājojot sienas līnu audumiem un gultas segām.

Noslēgumā jāsaka, ka izstāde ir panākusi savu mērķi — esam atkal uz brīdi atgriezušies dzimtenē, un esam skaisti to parādījuši ārzemniekiem. Māksliniekiem izstāde devusi iespēju parādīt sevi, apskatīt citus, salīdzināt, uztvert jaunus ierosinājumus un rast spēkus jauniem sniegumiem, un tā tas ir visās tanīs izstādēs, kurās sarīko atsevišķās nometnēs.

F. Viksne

K. ZEMDEGA — BRĪVĪBAS PIEMINEKLIS RŪJIENĀ

Latviešu tēlniecības dižmeistaru trijotnes jaunākais — Kārlis Zemdega dzimis 1894. g. Kursā, Cīravas pagastā. Sākumā viņš studējis filozofiju, vēlāk iestājies Mākslas akadēmijā. Viņa diplomdarbs Jekaba ciņa ar eņģeli darināts franču tēlnieka Burdela ietekmē. Diplomdarbā Zemdega atrisinājis sarežģītu kustību motīvu: saspriegts kustīgums mainās ar apspiestu un aizkavētu kustību. Tā ir gara ciņa ar matēriju, Akadēmijas laikā tumši pelēkā granītā cirstā meitenes statujā *Nox minor* (Valsts mākslas muzejā) Zemdega iemiesojis tādas formas, kas līdz augstākai pakāpei koncentrē skatītāja plastiskās izjūtas. Kustību spriegums apvienots ar mieru. 1933. gada Brīvības pieminekļa sacensībai darinātais Zemdega mets ieguva 3. godalgu. Tajā laikā Zemdega jauns un vēl maz pazīstams tēlnieks. Pēc minētā meta vēlāk darināja Brīvības pieminekli Raunā. Attēlota tautu meita, kas spēlē milzīgu kokli. Pirmie Zemdega radītie darbi liecina par viņa talanta ideju bagātību un dziļu plastisku formu izpratni.

Ar drošu materiāla izjūtu meistars darinājis savus darbus, vienmēr atradams sev piemērotu ideju. Meistara iemīļotākais materiāls granīts, kuŗā radušies viņa ievērojamākie darbi. Viņa tēlotie veidoli ir garjiem kakliem, slaidiem stāviem, kas pauž cēlumu un svinīgumu, raksturā apveltīti ar dvēselīgu dižciltīgumu un garīgu tieksmi uz augšu, tie top kā gara simboli. Pazīdams latviešu tautas dvēseles īpatnības un tās savdabīgo dzīves ritmu, Zemdega radījis daudzus plastiski pilnvērtīgus darbus. Lai minam: Rūjienas, Raunas, Džūkstes un Tukuma brīvības pieminekļus, Raiņa kapa pieminekli Rīgā, Raiņa kapos, Tiesu pils statuju Taisnība, Vientulību (Kapa pieminekļi Rīgā, Meža kapos), Peldētāju u. c. Zemdega piedalījās vairākās mākslas izstādēs ārpus mūsu zemes robežām: Oslo, Stokholmā, Helsinkos, Maskavā, Briselē, Londonā, Varšavā un Prāgā.

Mēnešraksta *Ceļš* šai burtnicā ievietotais attēls Brīvības pieminekli Rūjienā ir viens no ievērojamākajiem Zemdega sniegtajiem. Ar vienkāršiem stilistiskiem līdzekļiem meistars radījis monumentālu darbu. Tas slavina varoņu garu, tautas labākos tikumus un uzpurēšanās svētību. Liela ideja, kuŗas pamatā vēsturiski episkais motīvs. Izteiks-

mīgi spēcīgos pantos to apdziedājis rakstnieks R. Blaumanis dzejolī Tālavas taurētājs. Dzejoļa ideja — tēvzemes sarga pienākums un sevis upurēšanās svētība — ierosinājusi tēlnieku radīt pieminekli, kas slavinātu tautas varoņu piemiņu.

Jaunekļa, tēvzemes sarga, statuja novietota uz augstas pamatnes. Pa daļai tā simboliski izteic sarga modrību. Sarga vienkāršās formās stilizētais veidols izaug un saplūst ar pamatni, tāpēc tai pieminekļa idejas izteikšanā ir tāda pati loma kā statujai. Pamatne ideālā masu kārtojumā, kur divas virsējās, nevienāda lieluma un augstuma saliedētās pamatnes organiski saaugušas ar statuju. Visā statujas kustībā izpaužas uz priekšu vērsta trauksmainība. Izņemot labās kājas spēcīgo izliecenu uz augšu, kas raksturo kāpšanas kustību, pārējā ķermenī vērojams it kā sastingums. Tā ir ciņa starp miesu un garu, starp matēriju un gribu. Sadursmes rezultātā Zemdega darbā panācis spēcīgu garīgu spriegumu un kāpinātu garīgās dzīves izpausmi.

Cieši rokās satverto un pie sevis piespiesto tauri jauneklis tur gatavībā, lai varētu vēstīt par ienaidnieka tuvošanos. Rokas kustībās un tāpat sejas izteiksmē acumirkliģis gribas spēku kāpinājums. Novērošanā iegrīmušais jauneklja asais skats, uz priekšu izstieptais veidola stāvs un kakls dod ārēji saspriegta ķermeņa kustību un gribas spēka koncentrējumu. Tēvzemes mīlestība un īsta tautas dēla godīgums rādīts garīgā sprieguma pārņemtā jauneklī, kas stāv sargpostenī par tautas drošību. Viņš gatavs drīzāk savu dzīvību dot, nekā godu un tautas brīvību. To labi raksturo rakstnieka R. Blaumaņa minētā dzejoļa vārdi: „Mans zelts ir mana tauta, mans gods ir viņas gods.“

Pār saliekto kāju pārmetā izpletņa krokas nevien aizpilda tukšumu starp kājām, bet padara formu bagātāku. Kroku slīpums pastiprina visa ķermeņa tiekšanos uz priekšu. Statujas plastiskā formu valoda palīdz izteikt kustības ideju. Tā dinamiskais jauneklja matu vilņojums atpakaļ kāpina novērošanas kustību.

Ne mazāku vēribu meistars veltījis pieminekļa novietnei un tā saliedēšanai ar apkārtni. Aplūkojot tuvumā pieminekli, pati statuja paceļas pāri Rūjienas pilsētas ēkām un iezīmējas debesu fonā. Šis apstākļi pasvīturo pieminekļa monumentālītāti.

Ar šo darbu Zemdega radījis vitālas enerģijas un iekšēja sprieguma bagātu pieminekli, kas veltīts varoņu kulta cildināšanai.

V. Jansons

Permitted by Military Government and UNRRA

Editor — atb. redaktors un redaktors V. Mežezers

Apgāds „Ceļš“ Virsburgā Centralajā DP nometnē (13a).

Druck: Konrad Triltsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)

Jānis Rozentāls

Kristus svētī bērņus (Altārglezņa)